T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DİLBİLİM ANABİLİM DALI

ÇİZGİSELLEŞTİRMEYE ÖZELLİK TABANLI BİR YAKLAŞIM

Doktora Tezi

Murat Özgen

Ankara 2015

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DİLBİLİM ANABİLİM DALI

ÇİZGİSELLEŞTİRMEYE ÖZELLİK TABANLI BİR YAKLAŞIM

Doktora Tezi

Murat Özgen

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Selçuk İşsever

Ankara 2015

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DİLBİLİM ANABİLİM DALI

ÇİZGİSELLEŞTİRMEYE ÖZELLİK TABANLI BİR YAKLAŞIM

Doktora Tezi

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Selçuk İşsever

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmza**
Doç. Dr. Selçuk İŞSEVER (Danışman)	.....
Prof. Dr. Cem BOZŞAHİN	.....
Prof. Dr. Özgür AYDIN	.....
Prof. Dr. Ümit Deniz TURAN	.....
Prof. Dr. Mustafa AKSAN	.....

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

29.06.2015

Murat Özgen

Teşekkür

11 yıl önce üniversiteye başladığımda hayalimdeki tek şey bilim dünyasına bir biçimde adım atmak ve bu dünyadan ne olursa olsun kopmadan, elimden geldiğinin en iyisini yapmaktı. Şimdi geriye dönüp baktığımda, geride kalan yılların bana öğrettikleri bir yanda; doktora tez yazım sürecinde edindiklerim bir yanda durur. Edindiklerim ya da öğrendiklerim… Adını ne koyarsam koyayım, hayallerimin bir bölümünü gerçekleştirdiğim bu dönemde, burada özel teşekkürlerimi ileteceğim birkaç ada yer vermek isterim.

Öncelikle, Prof. Dr. Özgür Aydın… Özgür hoca, tez yazım sürecinde olsun, gelişim sürecinde olsun, doktora ders dönemimde olsun; her zaman en iyiyi hedeflememi sağlayacak bilgi ve yorumları ile bu süreçteki başrollerden biridir benim için. Prof. Dr. Cem Bozşahin ise, her tez izleme toplantısında yaptığı yapıcı ve yol gösteren yorum ve eleştirileriyle tezin biçimlenmesindeki başrollerden bir diğeridir. Aynı biçimde, tez savunmamda yer alan Prof. Dr. Mustafa Aksan ve Prof. Dr. Ümit Deniz Turan hocalarıma da verdikleri katkılar için ayrıca teşekkür ederim.

Gelelim başkahramana… Doç. Dr. Selçuk İşsever… Bana akademik duruşun ve bilgi paylaşımının önemini; eleştirel bakış açısının temelini; kuşkuculuğu; sentezlemeyi ve daha birçok şeyi yılmadan öğreten hocam… Akademinin yanısıra, 7/24 bana ağabeylik yapıp yaşam sürecimdeki tüm olumlu ve olumsuz zamanlarda yanımda duran sevgili hocam! Size buradan ne kadar teşekkür etsem azdır. Bana öğrettikleriniz ve aşıladığınız tüm değerler için minnetarım.

Herşeyden öte gelen ailemin canım üyeleri de bu süreçte hep yanımdaydılar. Annem Tülay Yalın'a, canım kardeşim Burcu Özgen'e (ki kendisi dilbilgisel yargılarımın karar merciidir) sonsuz teşekkür ederim.

Bir teşekkür de çalıştığım bölümdeki, yani Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dilbilim Bölümü Başkanı Prof. Dr. V. Doğan Günay'a. Doğan Hocam, lisansüstü çalışmalarıma başladığım dönemden bu yana hep yanımda olmuş ve ışığıyla yolumu aydınlatmıştır. Aynı biçimde bölümdeki oda arkadaşım, Yard. Doç. Dr. Özgün Koşaner'e de ayrı bir teşekkür etmem gerekir. Kendisi lisansüstü eğitim yaşamım boyunca bana yol göstermiş; yeri geldiğinde kahrımı çekmiş, kaynaklarını paylaşmış ve her dönemimde arkadaşlığını esirgemeyip yanımda olmuştur.

Bu tezi, bu günlere gelmemdeki en büyük paya sahip rahmetli babam Hasan Özgen'e ithaf ediyorum. Eminim kendisi, yukarıda bir yerlerde oğlunun bu günlerini görüyordur…

İçindekiler

Teşekkür ... ii
İçindekiler ... iv
Kısaltmalar ve İmler ... vi
1. Giriş ... 1
1.1 Tezin Konusu ve Amacı ... 1
1.2 Araştırma Soruları ... 2
1.3 Temel Sayıltılar ... 3
1.4 Kapsam ve Sınırlılıklar ... 4
1.5 Tezin Bölümleri ... 4
2. Kuramsal Artalan ... 6
2.1 Evre Kuramı ve Çoklu Dağıtım ... 6
2.2 Çizgiselleştirme ve Sözcük Dizilişine Yaklaşımlar ... 11
2.2.1 EN Temel Diziliştir ... 12
2.2.1.1 Çizgisel Örtüşme Beliti (Linear Correspondence Axiom - Kayne, 1994) ... 12
2.2.1.2 Devingen Karşıtbakışım (Dynamic Antisymmetry – Moro, 2000) ... 18
2.2.2 NE Taban Diziliştir ... 21
2.2.2.1 Temel Dallanma Sınırlaması (Basic Branching Constraint – Haider, 2013) 21
2.2.2.2 NE ve Sağa-Çeperlenme (OV and Right Periphery – Barbiers, 2000) ... 26
2.2.2.3 Bakışımlılık İlkesi (Symmetry Principle – Fukui ve Takano, 1998) ... 29
3. Evrensel Taban Varsayımı ve Türkçe ... 34
3.1 NE Alanyazını ve Türkçe ... 34
3.1.1 Kelepir (1996) ... 34
3.1.2 Kural (1997) ... 37
3.1.3 Kornfilt (2005) ... 39
3.2 EN Alanyazını ve Türkçe ... 39
3.2.1 Zwart (2002) ... 39
3.2.2 Zwart (1994) ... 43
3.2.3 Zwart (2009) ... 45
3.3 Ara Sonuç ... 45
3.4 EN Karşıtı ve EN Yandaşı Savunuları Yeniden Değerlendirmek ... 47
4. Çizgiselleştirmeye Özellik-Tabanlı Bir Yaklaşım ... 59
4.1 İşleyiş Biçimi ... 59

4.2 Dağılımsal Biçimbilim 66
4.3 ÖTÇ'nin Kavramsal Yönü 69
4.4 Türetim Senaryoları 72
4.4.1 Senaryo I – Tek geçişli eÖ 72
4.4.1.1 Belirtme durumu yüklü nesne (BelÖ-(y)I) içeren eÖ 73
4.4.1.2 Çıplak nesneli (BelÖ-Ø) eÖ yapılanması 77
4.4.2 Senaryo II – Çift Geçişli eÖ 84
4.4.2.1 Çıplak nesneli çift-geçişli eÖ 84
4.4.2.2 Durum-belirtili nesneli çift-geçişli eÖ 86
4.4.3 Senaryo III – Adcıl Öbekler: BelÖ/aÖ 89
4.4.3.1 Belirleyici öbeği – BelÖ 89
4.4.3.2 Küçük ad öbeği – aÖ 93
4.4.4 Senaryo IV – Çalkalama 96
5. Özellik-Tabanlı Çizgiselleştirme ve Deneysel Sorunlar 100
5.1 Adcıl Öbeklerin Türetimdeki Görünümleri ve Ertelenmiş Ekleme 101
5.2 Bağlaç Yapılanması İçeren Öbekler 110
5.3 Olumsuz Kutuplanma Birimleri ve ÖTÇ 113
5.4 Eylemardı Kurucular 120
5.5 Uzak Uyuşum ve eÖ-içi Özne Varsayımı 127
6. Sonuç ve Tartışma 130
6.1 Sonuç 130
6.1.1 Evrensel Taban Varsayımı ve Türkçe 132
6.1.2 Çizgiselleştirmeye Özellik Tabanlı Bir Yaklaşım 134
6.1.3 Özellik Tabanlı Çizgiselleştirme ve Ardakalan Güçlü Savlar 134
6.2 Tartışma: Kuramsal Sezdirimler 135
Kaynakça 139
Özet 156
Abstract 158
Türkçe-İngilizce Dizin 160

Kısaltmalar ve İmler

⊕	bitiştirme
# … #	sözde-geçişim
&Ö	*ve* öbeği
∀	evrensel niceleyici
±*y*Ö	yorumlanabilir/yorumlanamaz
[BEL]	belirtme durumu
[SÖYLEM]	söylem özellikleri
[YAL]	yalın durum
<<	öncegelme
>	bakışımsız k-buyurma
§	bölüm
1.ÇĞL	1. çoğul
3.TKL	3. tekil
A*	alçalan ezgi
AYR	ayrılma durumu
Bel	belirleyici
BelÖ	belirleyici öbeği
B-sözcük	biçimbilimsel sözcük
ÇK	çizgisellik kümesi
ÇÖ	çekim öbeği
ÇÖB	çizgisel örtüşme beliti
DA	dağıtım alanı
DB	dağılımsal biçimbilim
DN	dolaylı nesne
D_s	dar sözdizim
DurÖ	durum öbeği
∃	varoluşsal niceleyici
EGK	evre girimsizliği koşulu
GEL	gelecek zaman
GEN	geniş zaman
Gös	gösterici
İYE	iyelik
KT	küçük tümce
MB/SB	mantıksal biçim/sesçil biçim
NÖ	niceleyici öbeği
OB	olumsuz birim
OdÖ	odak öbeği
OKB	olumsuz kutuplanma birimi
ÖEN	özne-eylem-nesne
ÖNE	özne-nesne-eylem
ÖTÇ	özellik tabanlı çizgiselleştirme
S-A	sesletimsel-algısal
S-öbeği	sesbilim öbeği
TAM	tamlayan durumu
TDS	temel dallanma sınırlaması
TÜM	tümleyici
TümÖ	tümleyici öbeği
Y*	yükselen ezgi
YÖN	yönelme durumu
YY	yüzey yapı
ZÖ	zaman öbeği

1. Giriş

1.1 Tezin Konusu ve Amacı

Üretici dilbilgisi geleneğinde paylaşılan genel inanış dilbilgisel işlemlerin yapı bağımlı olduğu ve bu yapıların çizgisel bağımlılık ilişkileri kullanmadığıdır. Yine de son dönemde Kayne (1994) *Çizgisel Örtüşme Beliti* (Linear Correspondence Axiom) yaklaşımından başlayarak Uriagereka (1999), Chomsky (1995; 2000; 2001; 2004; 2008) ve özellikle Fox ve Pesetsky (2005a) gibi çalışmalarla çizgiselleştirme ve çizgisel bağımlılık ilişkileri kuramın içinde önemli bir yer tutmaya başlamıştır.

Çizgiselleştirmenin nasıl tanımlanması gerektiğinden yola çıkacak olursak, bu kavramın, en somut biçimiyle, iki boyutlu bir nesneyi ya da yapıyı tek boyutlu bir düzlem biçimine getirmek biçiminde tanımlanabileceğini belirtebiliriz. Bilindiği üzere, öbekler iki boyutlu yapılanmalardır ve öbekler içerisindeki dilsel birimler (ister sözlüksel, ister işlevsel olsun) kızkardeşlik ve dallandırma ilişkileri içerisindedir. Bir başka deyişle, öbekler hem derinliğe hem de genişliğe sahiptir (Hornstein, Nunes ve Grohmann, 2005: 219). Bu durumda, çizgiselleştirme, öbekleri SES[1] (PHON) ile etkileşim halinde olan *Sesletimsel-Algısal* (S-A) (Articulatory-Perceptual A-P) dizgenin güdümüne sokma işidir. Bu durumda, çizgiselleştirme olmadan S-A dizgesinin dilbilgisel birimleri "okuması" olanaklı olmamaktadır.

Çizgiselleştirmenin S-A tarafından dayatıldığı düşünüldüğünde SES'e gönderilen sözdizimsel nesnelerin yorumlanmasını sağlayan iki düzlem bulunur: Sözdizim ve Sesbilim. Alanyazında, çizgiselleştirme sürecini açıklamaya yönelik

[1] Evre Kuramı (Phase Theory) (Chomsky, 2008) terimcesine göre, SES evre tamamlanır tamamlanmaz sözdizimsel nesnenin gönderildiği arakesitlerden biridir.

sözdizim-sesbilim arakesiti merkezli çalışmalar bulunmaktadır (Brody, 2003; Chomsky, 1981; Dobashy, 2007; Fox ve Pesetsky, 2005a; Ishiara, 2005; Kayne, 1994; Kratzer ve Selkirk, 2007; Nunes ve Uriagereka, 2000; Richards, 2007a; Selkirk, 1972; Selkirk, 2011; Shiobara, 2009; Tokizaki, 2009; Uriagereka, 1999).

Evresel tabanda düşündüğümüzde, sözdizimsel ilişkilerin ve eşlemelerin bitmeden dağıtım alanının dağıtıma gönderilmesi arakesitlerde bu özelliklerin okunmasını olanaksız kılar. Bunun sonucu olarak, türetim arakesitlerde (<SES, ANLAM>) bozulur. Bu durum, evre içerisindeki UYUŞUM (AGREE) ve özellik eşleme ilişkilerinin tamamlanmış olması gerekliliğini sezdirir. Evrelerin *geçişme*leri (convergence) için tüm özelliklerin eşlenmiş olması gereksinimi bu derece önemliyken; alanyazında sunulan çizgiselleştirme yaklaşımları içerisinde özellik eşlemeye dayalı bir yaklaşım bulunmaz.

Bu anlamda tezin genel amacı, çizgiselleştirme alanyazınına sunulacak bir önerinin temelini oluşturacak *evrensel taban* (universal base) tartışmalarını Türkçe açısından değerlendirmek; alanyazında bu bağlamda sunulmuş savlardan deneysel açıdan güçlü olanları süzmek; tartışılan bu savlar çerçevesinde özellik-eşlemeye dayalı bir çizgiselleştirme önerisi sunmak ve evrensel taban tartışmalarında deneysel açıdan güçlü savları bu çizgiselleştirme önerisi çerçevesinde değerlendirip çözümlemektir.

Sunulan önerinin temelini Chomsky'nin (2000 ve *izleyen çalışmaları*) *Evre Kuramı* (Phase Theory) ve bu kuramın temel sayıltıları oluşturmaktadır.

1.2 Araştırma Soruları

Yukarıda belirlenen amaç doğrultusunda tezin yanıtlamaya çalıştığı temel ve alt araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

(i) Evrensel taban varsayımının Türkçe üzerinde işlerliği var mıdır?

- ❖ Türkçe alanyazınında bu bağlamda sunulan tartışmalar bulunmakta mıdır?
- ❖ Bu tartışmaları yeniden ele alırsak, bu deneysel savların hepsi güçlü savlar mıdır?

(ii) Evrensel taban varsayımı çerçevesinde sunulan tartışmaların gözden geçirilmesi sonucunda bir çözümleme önerisi sunulabilir mi?

- ❖ Sunulan bu yeni çözümleme önerinin farklı evresel türetim bağlamlarındaki işleyiş biçimleri nelerdir?

(iii) Bu öneri evrensel taban varsayımı bağlamında sunulan savları çözümleyebilmekte midir?

1.3 Temel Sayıltılar

Daha önce de sözü edildiği gibi çalışmanın kuramsal artalanını Evre Kuramı ve bu kuramın temel sayıltıları oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak, birkaç temel sayıltıyı çalışmanın arka planında varsaymak olanaklıdır.

Bunlardan ilki, *taban sözcük dizilişi*nin (base word order) değiştirgene dayalı görünümlerini koruduğudur. Kayne (1994), öncegelme ilişkilerinin sözdizimden okunabileceğini belirtir ve dillerin evrensel olarak Gös-Baş-Tüm dizilişini yansıttığını; bu bağlamda, tüm dillerin evrensel olarak EN dizilişli olduğunu savlar. Bu bağlamda, çalışmanın temel sayıltılarından biri, Kayne (1994) yaklaşımına karşıt olarak taban sözcük dizilişinin dilden dile değişkenlik gösterdiğidir.

İkinci olarak, çizgisellik bilgisi, değiştirgene dayalı bu taban sözcük dizilişi çerçevesinde sözlüksel birimler arasındaki *bakışımsız k-buyurma* (asymmetric c-command) ilişkisi aracılığıyla kurgulanır. Sözcük dizilişinin hem değiştirgene dayalı

sözcük dizilişini koruması hem de bakışımsız k-buyurma ilişkilerinin öncegelme ilişkilerini kurgulaması Kayne (1994) ile tutarsız bir görünüm sunsa da, bu noktada Haider'i (2000) izleyerek yönlülüğün baş tarafından belirlendiğini sayıltısında bulunuyoruz.

Son sayıltı ise, sözdizimsel işlemlerin evresel tabanda gerçekleştiği ve dağıtım alanlarında çizgisellik bilgisinin kurgulandığıdır. Buna göre, dağıtım her gerçekleştiğinde çizgisellik bilgisi ve öncegelme ilişkileri <SES> arakesitine aktarılır.

1.4 Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu tezin kapsamı, alanyazında ele alınan evrensel taban varsayımı yaklaşımlarına değinerek bu bağlamda ortaya çıkan deneysel ve kavramsal sorunları özellik eşlemeye dayalı bir çizgiselleştirme yaklaşımı ile çözmeye dayalıdır.

Bu noktada, tezin sınırlılıkları evrensel taban varsayımı çerçevesinde sunulan tartışmalarla belirlenmektedir. Bir diğer deyişle, çalışmada kullanılan çözümleme yöntemi, yani özellik eşlemeye dayalı çizgiselleştirme yaklaşımı, evrensel taban yaklaşımı çerçevesinde sunulan kuramsal sorunları çözümlemeye yöneliktir. Bu durumda, çalışma, evrensel taban varsayımı tartışmalarına katılıp alanyazındaki savunuları doğrudan tartışmamakta; yalnızca, çizgiselleştirme alanyazını üzerinden birtakım sezdirimlerde bulunmaktadır.

1.5 Tezin Bölümleri

Yukarıda belirtilen sorun, araştırma soruları, temel sayıltılar, kapsam ve sınırlılıklar sonucunda tez aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır.

İkinci bölümde, çalışmada kullanılan sayıltıları, temel kavram ve araçları tanıtan kuramsal artalan bölümü yer almaktadır. Bu ana başlık altında, özellik eşlemeye dayalı çizgiselleştirme yaklaşımı kurgulanırken kullanılan temel

kavramlardan *evre* (phase), *çoklu dağıtım* (multiple spell-out), *özellik kalıtlama* (feature inheritance) gibi kavramlar ele alınmıştır. Bunun yanısıra, aynı ana başlık altında, evrensel taban varsayımı kavramı ve bu alanyazında ele alınan temel yaklaşımlar özetlenmiştir.

Üçüncü bölümde, evrensel taban varsayımı çerçevesinde Türkçe üzerinden yürütülen tartışmalar sunulmuş; bu tartışmalar deneysel ve kavramsal açıdan yeniden değerlendirilmiştir. Bu açıdan ele alınan tartışmalar iki EN-yandaşı ve EN-karşıtı olarak iki kutba ayrılmış; kavramsal ve deneysel açıdan güçlü olan tartışmalar ise diğer tartışmalar arasından süzülerek çözümlenmek üzere izleyen bölümlere bırakılmıştır.

Dördüncü bölümde, bir önceki bölümde ele alınan sorunları çözümlemeye yönelik kurgulanan özellik eşlemeye dayalı *özellik-tabanlı çizgiselleştirme* (a feature-based linearization) yaklaşımı tanıtılmış ve bu yaklaşım, çeşitli türetim senaryolarında (*e*Ö evresi, TümÖ evresi vb.) sınanarak türetimdeki işleyiş biçimi ayrıntılı olarak betimlenmeye çalışılmıştır.

Beşinci bölümde, özellik-tabanlı çizgiselleştirme yaklaşımı ile ikinci bölümde alanyazındaki tartışmalardan süzülen sorunlara çözümlemeler sunulmuştur. Bu çözümelemeler ayrıntılı olarak deneysel bağımsız kanıtlarla desteklenmeye çalışılmış ilgili noktalarda, alanyazında bu konuya ilişkin kuramsal sezdirimleri tartışılmıştır.

Son bölüm olan altıncı bölümde ise, yukarıda sunulan tartışmalar sonucunda ortaya çıkan bütüncül görünüm ve sonuçlar ele alınmış; yaklaşımın evrensel taban varsayımı konusundaki sezdirimleri tartışılmıştır.

2. Kuramsal Artalan

2.1 Evre Kuramı ve Çoklu Dağıtım

*Yetinmeci Çizgi*nin (Minimalist Program) temel önerisi, dilin *sesletimsel-algısal* (articulatory-perceptual) 'S-A' ve *kavramsal-sezgisel* (conceptual-intentional) 'K-S' arakesitlerince dayatılan anlamsal ve sessel yorumlamalara dayalı sınırlamalara en uygun çözüm olduğudur (Chomsky, 1995). Tümceler, bu arakesitlerce dayatılan sınırlamalar sonucunda işlemlenir, üretilir ve depolanır.

İşlemlenen ve üretilen bilgilerin kısa-süreli bellekte depolanmalarına ilişkin birtakım sınırlamalar bulunması, sözdizimsel işlemlerin kapsamını da sınırlayabilir. Chomsky (MI; DbP; BEA; TFLD; AUGB ve OP)[2], bu sınırlamaları dikkate alarak *Genişletilmiş Ölçünlü Kuram* (Extended Standard Theory) ve *Yönetim ve Bağlama Kuramı*'ndan (Government & Binding Theory) köklü bir ayrılıştan söz eder. Buna göre, sözdizimsel türetimler, *evre* (phase) adı verilen çoğalımlı işlemlerden oluşmaktadır. Her evre, ayrı bir *sözlüksel alt-dizin*den (lexical sub-array) yapılandırılır. Chomsky, evrelerin önermeli doğasından yola çıkarak TümÖ (Tümleyici Öbeği - Complementizer Phrase) ve *e**Ö'lerin (*v**P) evre oluşturduklarını belirtir. *e** bu bağlamda, tam üye yapısını taşıyan işlevsel bir baştır (Chomsky, OP: 143). TümÖ bütün bir *önermesel karmaşığı* (propositional complex) gösterirken, *e**Ö ise, bütün bir *üye karmaşığı*nı (argument complex) anlatmaktadır[3]. Buna göre,

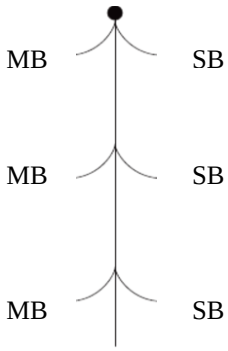
[2] Chomsky'nin 2000 ve sonrasında izleyen çalışmaları için kullanılan kısaltmalar şu biçimdedir: Chomsky (2000) 'Minimalist Inquiries': **MI**; Chomsky (2001) 'Derivation by Phase': **DbP;** Chomsky (2004) 'Beyond Explanatory Adequacy': **BEA;** Chomsky (2005) 'Three Factors in Language Design': **TFLD**; Chomsky (2006) 'Approaching UG from below': **AUGB**; Chomsky (2008) 'On Phases': **OP**

[3] Chomsky (OP: 143), BelÖ (Belirleyici Öbeği - Determiner Phrase) ile TümÖ arasındaki önermesel benzerlikler nedeniyle BelÖ'lerin de evre oluşturabileceklerinden söz eder. İlgili çalışmalar için şunlara göz atılabilir: Matushansky (2005), Svenious (2004), Hiraiwa (2005).

Tüm ve *e** evre başları iken, ZÖ'nün (Zaman Öbeği - Tense Phrase) başı Z ile EÖ'nün (Eylem Öbeği - Verb Phrase) başı E evre başları değildir[4].

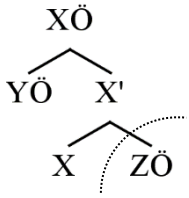
Bir sözlüksel alt-dizinden yapılandırılan evreler, *Döngüsel Aktarım* (Cyclic Transfer) aracı kullanılarak daha önce sözü edilen sesletimsel-algısal ve kavramsal-sezgisel arakesitlere gönderilir. Bu sayede, hem türetim üzerindeki işlem yükü azalır hem de arakesitlere çoklu erişim sağlanır[5]:

(1)

Evreler bağlamında, *evre başı* (phase head), *evre tümleci* (phase complement) ve *evre sınırı* (phase edge) kavramları ortaya çıkmıştır:

(2)

X bir evre başıdır. Evre başının kardeşi konumundaki 'ZÖ' bu başın tümleci, göstericisi konumdaki 'YÖ' ise evre sınırıdır. Bir diğer deyişle, evre başının

[4] Bu konuyla ilgili tartışmalar ve güdülenmeler için Richards (2007b)'ye göz atılabilir.

[5] Bu noktadaki MB/SB arakesitleri Genişletilmiş Ölçünlü Kuram'daki Mantıksal Biçim (Logical Form 'LF') ve Sesçil Biçim'i (Phonetic Form 'PF') temsil etmez. Evre Kuramı ile birlikte araştırıcılar, kavramsal-sezgisel arakesite doğrudan gönderim için MB (LF), sesletimsel-algısal arakesite doğrudan gönderim için SB (PF) kısaltmalarını kullanmışlardır. Daha ayrıntılı bilgi için Chomsky (OP: 158, dipnot 11)'e göz atılabilir. Bu çalışmada, alanyazındaki bu karmaşaya tamamen tarafsız kalınarak, kavramsal-sezgisel arakesit için kısaca <ANLAM>, sesletimsel-algısal arakesit içinse <SES> anlatımları kullanılacaktır.

genelleşmiş GYİ (generalized EPP) özelliği taşıdığı da söylenebilir. Bunun anlamı, evresel öbeklerin mutlaka birer baş ve gösterici konumlarına sahip olmalarıdır. Evre başlarının kardeşleri Döngüsel Aktarım ile MB/SB arakesitlerine gönderilir. Buna göre, yukarıdaki örnekte arakesitlere gönderilen 'ZÖ'dür. Chomsky (MI: 13), bu noktadan yola çıkarak *Evre Girimsizliği Koşulu*'nu (EGK - PIC 'Phase Impenetrability Condition') şu şekilde belirler:

(3) *Evre Girimsizliği Koşulu (EGK)*

HÖ öbeği gibi bir öbekteki baş H'nin alanı HÖ dışındaki işlemlere erişilir değildir. Bu tür işlemlere erişilir olan alan yalnızca H ve H başının sınırıdır.

Bir evre tamamlanır tamamlanmaz, evre başının kardeşi (sözgelimi, (2)'deki ZÖ) arakesitlere gönderilir ve evrenin dışında kalan tüm sözdizimsel işlemler için erişelemez bir biçim alır. Bu da yalnızca evre başı ve evre sınırının bu tür işlemlere açık kaldığı anlamına gelir. Bu durumda, arakesitlere gönderilmiş evre tümleçleri içerisinden herhangi bir *çıkarma* (extraction) işlemi yapılmaması gerekir. Bunun yanısıra, EGK, taşımaları *ardışık döngüsel* (successive cyclic) olmaya zorlar.

Boeckx (2008: 46-48), evreler üzerine sorulan iki temel sorudan ilkinin evrelerin kavramsal olarak ne kazandırdığıyla ilgili olduğunu belirtir. Evrelerin belirli bir sözlüksel alt-dizinden yapılandırılıp daha sonra, Aktar aracı ile arakesitlere gönderilmesi sonucu, sözdizimsel türetimler döngüsel bir karakter kazanmıştır (MI; DbP; BEA; TFLD; AUGB ve OP). Chomsky'de (1995) yer alan önceki yetinmeci yapılanmalar, türetimi en başından sonuna kadar taşıyarak sözdizimsel işlemlerin ağırlığını arttırmaktaydı. Evrelerle birlikte, sözdizimsel işlemlerin bir bölümünün arakesitlere gönderilerek işlemsel yükün azaltılması evre yaklaşımının ilk

güdülenmelerindendir. Bunun yanısıra, *birleştir* (merge) işlemi ile önceki tasarımlarda yer alan *arayansıma* (bar-levels) düzeyleri gibi içsel düzeylerin ortadan kaldırılması ikincil düzeyde kavramsal üstünlük sağlamaktadır[6].

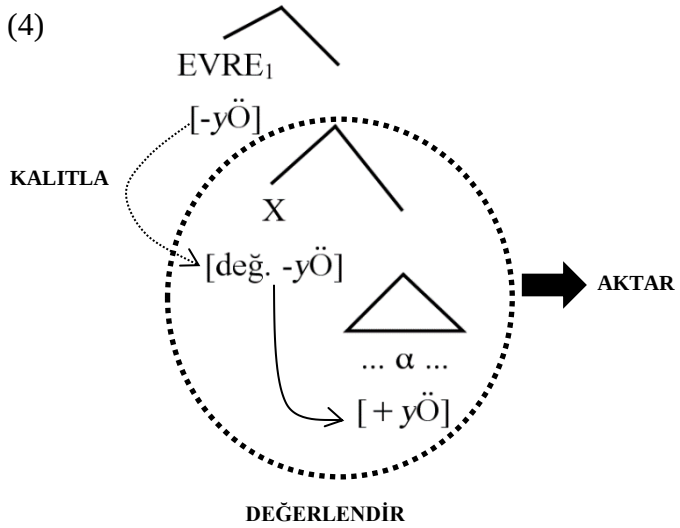
Chomsky (OP: 148), evre başlarının (Tüm, *e**) *sınır özelliği* (edge feature) ve UYUŞUM gibi iki *sonda*sı (probe) olduğundan söz eder. İlki, belirli bir sözlüksel birim için kendiliğinden varolan bir özellikken, ikincisi, UYUŞUM için sözgelimi belirli bir BelÖ'yü Gös, XÖ konumuna kadar çeker. Örneğin, bir Tüm İngilizce gibi dillerde bir ne-öbeğini sınır konumuna çekerken, bir BelÖ'yü ise Gös, ZÖ konumuna çeker. Bunun gerçekleşebilmesi için Tüm uyum özelliklerini, bir diğer deyişle, φ-*özellikleri*ni (φ-features) Z'ye aktarmalıdır. Bu işlem, *Özellik Kalıtımı* (Feature Inheritance) işlemidir. Z, bu sayede Gös konumuna kadar çektiği bir BelÖ ile özelliklerini eşler ve arakesitlerde *geçişme* (convergence) sağlanır. Eğer özellikler eşlenmezse, türetim arakesitlerde çakışacaktır; çünkü arakesitlerde yalnızca *yorumlanabilir özellikler* '+*y*Ö' (interpretable features '*i*F') *geçişim*i (convergence) sağlar. Bir diğer deyişle, arakesitlerde *yorumlanamaz özellikler*in '-*y*Ö' (uninterpretable features '*u*F') bulunması, türetimin çakışmasına neden olur. Bunun nedeni, arakesitlerde yorumlanamaz özelliklerin yorumlanabilir özelliklerden ayrıştırılamamasıdır.

Yorumlanabilir özelliklerin yorumlanamaz özelliklerden ayrıştırılamaması ve UYUŞUM aracının türetim sırasında hangi özelliklerin *değerlendirilmiş* (valued) hangilerinin *değerlendirilmemiş* (unvalued) olduğunu belirleyememesi iki sorunsala yol açar: zamanlama ve *ileriye-bakma* (look-ahead). Bunların önüne geçebilmek için Chomsky (MI: 99-100), *özellik değerlendirme* (feature valuation) ile *dağıtım*ın

[6] Evrelerin kavramsal güdülenmeleri üzerine ayrıntılı bilgi için OP'ye göz atılabilir.

(spell-out) eşsüremli olması gerektiğinden söz eder. Bu sayede, evre başlarının tüm işlemleri gerçekleştirdiği bir dizge elde edilir: Özellik Kalıtımı, UYUŞUM (*-y*Ö'lerin değerlendirilmesi yoluyla), içsel birleştir (sınır özelliği yoluyla) ve Aktar (Richards, 2007b: 568). Türetim bu işleyiş sayesinde, özellik kalıtımı ile oluşan zamanlama ve ileriye-bakma sorunsallarından kurtulmuş olur:

(4)

Alanyazında, evrelerin deneysel açıdan kanıtları olabileceğinin düşünüldüğü birçok sınama önerilmiştir. *Gerikurulum* (Reconstruction) ve *Bağlama* (Binding) (Abels, 2003; Legate, 1998; Legate, 2003); *Çıkarma* (Extraction) (Bošković, 2012a; Bošković, 2012b; Mathushansky, 2005); *Eksilti* (Ellipsis) (Bošković, 2010; Bošković, 2012a) ve *Asalak Boşluklar* (Parasitic Gaps) (Legate, 1998; Legate, 2003; Mathushansky, 2005) ile ilgili sınamalar bunlardan bazılarıdır[7].

[7] Evreler, MB ve SB arakesitlerine birer birim olarak gönderildiklerinden arakesitlerin bu birimleri ayrı bağımsız birimler olarak ele almaları gerekir. SB için tanılar şu biçimdedir: *kaydırma* (extraposition), *ayrık yapı* ve *sözde-ayrık yapı* (cleft and pseudo-cleft structure), *yalıtım* (isolation), *taşıma* (movement) ve *Çekirdek Vurgu Kuralı* (Nuclear Stress Rule). MB için tanılar ise, evrelerin bir 'önerme' durumları söz konusu olduğundan, *Niceleyici Yükseltme* (Quantifier Raising), *Gerikurulum* (Reconstruction) ve *Ardışık Döngüsel Ne-Taşıma*dır (Successive Cyclic Wh-Movement). Bu noktada, Legate (1998; 2003) ve Mathushansky (2005), Chomsky'i (OP: 142) izleyerek evrelerin <ANLAM, SES> arakesitleri için aynı etkiyi taşıyarak eşsüremli olarak bu arakesitlere aktarıldığını

Özetle, evre, döngüsel aktarım birimi olarak, sözdizim ve dışsal dizgeler <ANLAM, SES> arasındaki ilişkiyi, (i) belirli aralıklarla uyguladığı türetimsel bilgileri 'unutma' yoluyla işlemsel ağırlığı azaltarak ve (ii) tek-döngülü üretimdeki gereksiz içsel düzeyleri ortadan kaldırarak en uygun biçime getirir. Sözdizimden dışsal dizgelere aktarılan türetimlerin <SES> ayağında, soncul birimlerin birbirinden öncegelme ilişkilerini kurgulayan *çizgiselleştirme* (linearization) olgusu bulunur.

İzleyen başlık altında, çizgiselleştirme olgusu ve bu olguyu yakından ilgilendiren sözcük dizilişine yaklaşımlar sunulacaktır.

2.2 Çizgiselleştirme ve Sözcük Dizilişine Yaklaşımlar

Üretici dilbilgisi geleneğinde paylaşılan genel inanış dilbilgisel işlemlerin yapı bağımlı olduğu ve bu yapıların çizgisel bağımlılık ilişkileri kullanmadığıdır. Yine de son dönemde Kayne'nin (1994) *Çizgisel Örtüşme Beliti* 'ÇÖB' (Linear Correspondence Axiom 'LCA') yaklaşımından başlayarak Uriagereka (1999), Chomsky (MI, DbP, OP) ve özellikle Fox ve Pesetsky (2005a) gibi çalışmalarla çizgiselleştirme ve çizgisel bağımlılık ilişkileri kuramın içinde önemli bir yer tutmaya başlamıştır.

Çizgiselleştirmenin nasıl tanımlanması gerektiğinden yola çıkacak olursak, bu kavramın, en somut biçimiyle, iki boyutlu bir nesneyi ya da yapıyı tek boyutlu bir düzlem biçimine getirmek biçiminde tanımlanabileceğini belirtebiliriz. Bilindiği üzere, öbekler iki boyutlu yapılanmalardır ve öbekler içerisindeki dilsel birimler (ister sözlüksel, ister işlevsel olsun) kardeşlik ve *dallandırma* (domination) ilişkileri

---

varsaymışlardır. Felser (2004) ve Marušič'e (2005) göre, sözdizimsel yapılanma dağıtım tarafından <ANLAM, SES> arakesitlerine gönderilir, ancak yapılanmalar arakesitlerde eşsüremli olarak yorumlanmazlar. Bundan ötürü Felser (2004) ve Marušič (2005), MB-evresi/SB-evresi ayrımından söz eder. Biz bu çalışmada MB/SB evreleri ayrımına tarafsız kalarak Chomsky'yi (OP: 142) izleyeceğiz.

içerisindedir. Bir başka deyişle, öbekler hem derinliğe hem de genişliğe sahiptir (Hornstein, Nunes ve Grohmann, 2005: 219). Bu durumda, çizgiselleştirme, öbekleri SES (PHON) ile etkileşim halinde olan *Sesletimsel-Algısal* 'S-A' (Articulatory-Perceptual 'A-P') dizgenin güdümüne sokma işidir. Bu durumda, çizgiselleştirme olmadan S-A dizgesinin dilbilgisel birimleri okuması olanaklı olmamaktadır.

Evrensel Taban Varsayımı tüm dillerin temelde aynı dizilişe sahip olduğunu öne süren bir varsayımdır. Bu varsayım, temelde değiştirgene dayalı sözcük dizilişi görünümlerinden arındığı için yetinmeci olduğu kadar alanyazında sık sık tartışılan da bir konudur. Bu varsayım üzerindeki kutuplaşma, evrensel tabanın temelde hangi dizilişle başladığı konusundaki incelemeleri ve deneysel gözlemleri arttırmıştır. Kutbun bir tarafında, Kayne (1994, 2010) *Çizgisel Örtüşme Beliti*ni (Linear Correspondence Axiom) önermiş ve tüm NE (=OV) dizilişlerinin aslında EN (=VO) dizilişinden sola doğru taşımalarla türetildiğini belirtmiştir. Diğer kutupta ise, Haider (1997, 2000), Barbiers (2000) ile Fukui ve Takano (1998, 2000) gibi araştırıcılar NE-tabanlı bir diziliş önermiş ve bu dizilişin EN'yi türetmek için yalnızca eylemi taşıması gerektiğinden daha basit bir diziliş olduğunu savunmuştur.

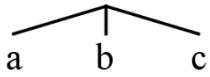
2.2.1 EN Temel Diziliştir

2.2.1.1 Çizgisel Örtüşme Beliti (Linear Correspondence Axiom - Kayne, 1994)

Kayne (1994), dillerde gözlenmeyen kimi olasılıkları da barındırması ve *baş-ilk* (head-initial) ve *baş-son* (head-final) yapılarda kurulan yapısal ilişkilerin, beklenenin tersine, önemli dilbilgisel farklılıklar içermesi gibi nedenlerle eleştirdiği *yönlülük değiştirgeni*nin (directionality parameter) evrensel dilbilgisinde yeri olamayacağını ileri sürerek çizgiselleştirme olgusunun doğrudan sözdizimdeki *bakışımsız k-buyurma* (asymmetric c-command) ilişkileri ile açıklanması gerektiğini iddia

etmektedir. Dilsel anlatımların iki boyutu bulunmaktadır. Bunlardan ilki dilbilgisel ilişkilerin (bağlama, uyum, rol ilişkileri, yönetim vb.) kurgulandığı öbek yapısının aşamalı boyutu, diğeri ise SB'de sözcüklerin birbirleri arasındaki öncegelme ilişkilerinin kurgulandığı çizgisellik boyutudur. Genelde, çizgisel dizilim aşamalı yapıdan bağımsız olarak düşünülür. ÇÖB ile birlikte bu anlayış değişmiş, çizgisel öncegelme ilişkilerinin aşamalı yapıdan okunabileceği önerilmiştir.

Kayne (1984: 133) aşağıdaki türden bir *düz* (flat) yapılanmayı reddetmiş ve ağaçtaki her birimin ikili dallanma ilkesince yapılanması gerektiğini öne sürmüştür:

(5)

Dilbilgisinde çizgisel dizilimin aşamalı yapıdan bağımsız olduğu görüşü, yönlülük değiştirgeni denen ve baş-tümleç dizilimi olarak da bilinen çizgisellik değiştirgenini doğurmuştur. Bir dilde tümcesel birimlerin hangi sırayla sesletileceğini, yani aşamalı sözdizimsel türetimin nasıl *çizgiselleştirileceğini* (linearization) açıklamayı amaçlayan yönlülük değiştirgenine göre, diller başlarla tümleçleri ve göstericileri arasındaki diziliş olasılıklarını belirleyen aşağıdaki değiştirgenlerden seçim yapmakta, böylece bir dilin baş-ilk ya da baş-son özelliklerinden hangisine sahip olacağı bu değiştirgenler aracılığıyla belirlenmektedir:

(6) Baş-ilk

X' → X Tüml

XÖ → Gös X'

Gös << Baş << Tüml

(7) Baş-son

X' → Tüml X

XÖ → Gös X'

Gös << Tüml << Baş

(6)'da gösterimlenen dillere örnekler İngilizce, Farsça; (7)'de gösterimlenen dillerin tipik örnekleri ise Türkçe ve Japoncadır. Bununla birlikte, evrensel dilbilgisinin bir yönlülük değiştirgeni içerip içermediği alanyazındaki tartışmalı konulardan biri olagelmiştir. Özellikle, yönlülük değiştirgenini evrensel dilbilgisinden kaldıran ve çizgiselleştirme bilgisinin doğrudan sözdizimsel yapıdan okunduğunu ileri süren Kayne (1994) sonrasında yoğunlaşan tartışma pek çok çizgiselleştirme yaklaşımının da üretilmesi sonucunu doğurmuştur.

ÇÖB yaklaşımının işleyiş parçalarına yakından bakarsak, ilk kavram olarak karşımıza *ilişki* (relation) kavramı çıkar. İlişki, küme kuramına göre, belirli iki kümeye ait birimlerin tüm dizimsel ikiliklerini içeren bir altküme olarak tanımlanabilir. Kümeler üçlü, dörtlü ve üstü ilişkiler taşıyabilmektedir. Ancak, sözdizimsel ilişkilerin ikili ilişkiler çerçevesinde yapılandıkları düşünüldüğünde, bu ikili ilişkilerin birtakım özellikleri özel kavramlarla tanımlanır. Sözgelimi, <x, y>, <y, z> ve <x, z> gibi tüm dizilimli ikilikler İ kümesinin içindeyse, bir ilişki 'İ' *geçişli*dir (transitive). İ içinde <x, y> gibi bir altkümenin <y, x> gibi bir karşılığı olmadığı sürece, İ ilişkisi *karşıtbakışımlı* (antisymmetric) olarak tanımlanır. A'nın ayrı ayrı tüm birimleri olan x ve y için, <x,y> ya da <y, x> ise, A içindeki İ ilişkisi *bütüncül*dür (total). Çizgisel dizilim, Kayne'e (1994) göre, bu üç özelliğe de sahip olmalı, yani geçişli, bütüncül ve karşıtbakışımlı olmalıdır:

- ❖ Geçişli
- ❖ Bütüncül
- ❖ Karşıtbakışımlı

Öbek belirleyicileri bağlamındaki temel ayrım olan *soncul* (terminal) ve *soncul olmayan* (non-terminal) birimleri göz önünde bulundurarak, öncegelmenin soncul birim kümesince tanımlanan çizgisel dizilim ilişkisi olduğunu belirtebiliriz. Eğer soncul bir birim olan x, bir diğer soncul birim y'den öncegelirse ve soncul birim y, diğer soncul birim z'den öncegelirse, bu durumda soncul birim x, soncul birim z'den öncegelir (geçişlilik).

Reinhart'ın (1976) ilk k-buyurma[8] tanımıyla düşündüğümüzde, soncul olmayan budaklar arasında kurgulanan bu ilişki geçişli olsa da, bakışımsız ve bütüncül değildir. Kayne (1994) bu ilişkiyi bakışımsız bir biçime getirir ve ÇÖB kurgulanır:

(8) *Öncegelme*

Bir α sözlüksel birimi bir β sözlüksel biriminden şu durumlarda öncegelir;

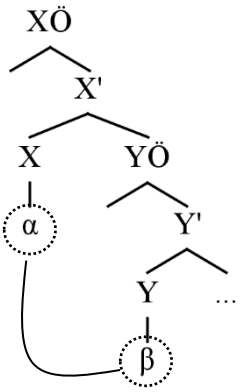
- ❖ α, β'ya bakışımsız k-buyuruyorsa
- ❖ α'yı kapsayan bir XÖ, β'ya bakışımsız k-buyuruyorsa.

(9) *Bakışımsız k-buyurma (Sürüm 1)*

α, β'ya ancak ve ancak α'nın β'ya bakışımsız k-buyurduğu ve β'nın α'ya k-buyurmadığı durumda bakışımsız olarak k-buyurur.

[8] A, B'ye ancak ve ancak şu koşullarla k-buyurur;
a. A, B'yi dallandırmaz,
b. A'yı dallandıran ilk budak B'yi de dallandırır. (Reinhart, 1976)

(10)

Kayne (1994) bu koşullara bağlı kalarak ÇÖB algoritmasının öncegelmeyi belirlediğini ileri sürer ve ÇÖB'ü şu biçimde formüle eder:

(11) *ÇÖB*

d(A) S'nin çizgisel bir dizilişidir.

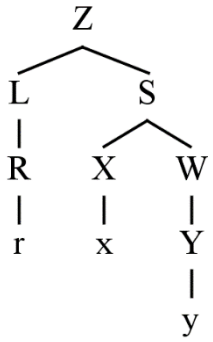
Yukarıdaki tanımlamaya göre, *d* soncullar ve soncul olmayanlar arasındaki *dallandırma* (dominance) ilişkisini göstermektedir. *S* sonculları, *A* ise soncul olmayan ikilileri belirtmektedir. Sözgelimi, aşağıdaki gibi bir yapılanma ÇÖB algoritmasına uygun bir algoritmadır:

(12)

Bir diğer deyişle, x, y'den öncegelmektedir, çünkü ilk üyenin ikinciye k-buyurduğu, ikinci üyenin ilk üyeye k-buyurmadığı biçiminde dizilen soncul olmayan bir ikili bulunur: <X, Y>. Dolayısıyla ÇÖB, d <X, Y> ikilisini <x, y> olarak eşler. Bu eşleme x, y'den öncegelir biçiminde yorumlanır. (12)'de yer alan yapılanmayı aşağıdaki birkaç değişiklikle yeniden ele alalım:

(13)

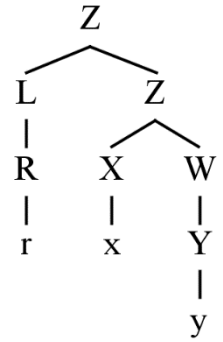
Bu ağaç ÇÖB uyumlu değildir. K-buyurmanın buradaki tanımına göre, (L, S) bir bakışım noktasıdır: ne x ne de y, r'ye göre çizgiselleştirilemez. A kümesi şu ikilileri içerir: <L, X>, <L, W>, <L, Y> <S, L>, <S, R>. Buna göre, d altında, <x, r> ve <r, x> ile <r, y> ve <y, r> soncul kümeleri olduğundan ilişki bakışımsız değildir ve d(A) çizgisel dizilimi oluşturamaz. Bu sorunu ortadan kaldırmak için Kayne (1994: 16) *bölüt* (segment) ve *ulam* (category) ayrımına göre k-buyurma ilişkisini yeniden tanımlamıştır. Buna göre, bir bölüt k-buyurma ilişkisine giremez:

(14) *Bakışımsız k-buyurma (Sürüm 2)*

X, Y'ye ancak ve ancak X ve Y birer ulam olursa; X, Y'yi dışlarsa ve X'i dallandıran her ulam Y'yi dallandırırsa k-buyurur.

Şimdi, (13)'te yer alan gösterimden farklı olarak (15)'teki gösterime göz atalım. Bu gösterimde, L'nin Z'ye eklemlenmesi Z'nin kendini yinelemesi olarak ortaya çıkar; bir diğer deyişle, Z ulamı bir bölüt ile zenginleştirilmiştir:

(15)

Yapı şu an ÇÖB ile uyumlu bir biçim almıştır. İki ayrı bölüt içeren Z ulamı L'ye k-buyurmaz, çünkü Z'nin bölütlerinden birisi L'ye k-buyurmaktadır. Bir diğer deyişle, L, Z'yi dışlarken Z'nin bölütlerinden biri L'yi içerdiği için Z, L'yi dışlamamakta ve bu durum da yukarıdaki tanımı ihlal etmektedir. Z'nin alttaki bölütü ise bir ulam olmadığından herhangi bir budağa k-buyurmaz. <L, X>, <L, W> ve <L, Y> A kümesinde yer alır ve bunun sonucunda da r, x'den öncegelir.

Kısaca, Moro'nun (2000: 26) Kayne'den (1994) aktardığı şu noktalar, ÇÖB algoritmasının sezdirimlerini özetlemektedir:

i. İki ya da daha fazla öbeği dallandıran bir öbek bulunamaz.
ii. Her öbek için yalnızca bir baş bulunur.
iii. Bir baş başka bir başı tümleç olarak alamaz.
iv. Bir baş birden fazla tümleç alamaz.
v. Gösterici bir eklentidir.
vi. Her öbek için yalnızca bir eklenti/gösterici bulunmaktadır.
vii. En fazla bir baş diğer başa eklemlenebilir.
viii. Baş olmayan bir kurucu bir başa eklenemez.
ix. Gösterici konumunun kardeşi olan X' taşınamaz.

Kayne (1994), tüm bu kuram içi çıkarımlar ve ÇÖB uyarınca Gös-Baş-Tümleç 'G-B-T' (Specifier-Head-Complement 'S-H-C') diziliminin evrensel olduğunu belirtir.

2.2.1.2 Devingen Karşıtbakışım (Dynamic Antisymmetry – Moro, 2000)

Dilsel yapıların bir noktada çizgisel olması insan iletişim dizgesinin özelliklerinden birisidir. İki boyutlu karmaşık ilişkiler içeren dilbilgisel yapılanmalar çizgisel bir

biçime sokulmalı ve sözcükler bir dizi haline getirilmelidir. Moro'nun (2000) önesürdüğü bu yaklaşım, ÇÖB'ün türetimin her aşamasında işlediğine yönelik varsayımının aksine, SB'de yalnızca çizgiselleştirme kümesi bakışımlı ilişkiler içerdiğinde işleyen ve aşamalı yapıları çizgisel dizilime eşleyen bir algoritma olduğunu savlamaktadır. Dolayısıyla, Devingen Karşıtbakışım ÇÖB'ün yalnızca gerekli olduğu durumlarda, yani, soncul birimler dağıtıma gönderildiklerinde işlerlik kazanır.

Moro (2000), Kayne'in (1994) sözdizimde karşıtbakışım yaklaşımının güçsüz sürümünü benimser ve dar sözdizimdeki bakışım noktalarına çizgisellik gerekene kadar izin verildiğini varsayar. Buradaki varsayım, taşımayı öbek yapının biçimlenmesiyle ilişkilendirmektir. Taşıma, çizgiselleştirme öncesi bakışım içeren yapıları kurtarır. Moro (2000), bu durumu şu biçimde geneller:

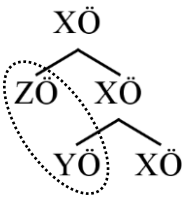
(16) *Taşımalar bakışımsızlık oluşturmak için yapılır.*

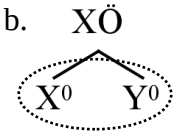
Burada taşımanın ağaçtaki bakışım noktalarıyla ilgili sorunu nasıl çözdüğü sorusu akla gelir. Basitçe söylemek gerekirse, ÇÖB bakışım noktalarına izin vermez; bunun nedeni, bu tür bir bakışım noktasının SB'deki çizgisel dizilim kurgulamasını önlemesidir. Buna karşın, izler, SB'de görünmez olduklarından taşıma uygulanan bir bakışım noktasında bulunan bir iz bakışım noktasını bozar ve bakışımsızlık oluşturulur. Moro, karşıtbakışımlılığın güçsüz sürümü ile taşıma kuramını birleştirmesi nedeniyle bu yaklaşıma *Devingen Karşıtbakışım* adını vermiştir. Karşıtbakışımlılığın güçsüz sürümünden bu noktadaki kasıt, bu dizgenin yalnızca bakışımlı ilişkiler içeren kümelerle gerektiğinde işliyor olmasıdır. Yaklaşım, taşımayı Chomsky'den (1995) farklı bir açıdan ele alır. Chomsky (1995), taşımaların

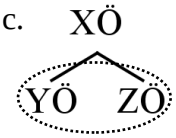
yorumlayıcı gereksinimlerle güdülendiğini belirtirken, Moro (2000) ise, taşımanın kör bir düzenek olduğundan ve çizgisellik sürecinin yan ürünü olduğundan söz eder.

Moro'nun yaklaşımında, bakışımlı k-buyurma ilişkileri taşıma için tetikleyicidir. Taşıma, bu durumda, ÇÖB'ün gereksinimlerini yerine getirmek için bakışımsız k-buyurma arayışı için yapılır. Moro, bu noktada, bakışımlı k-buyurmanın olduğu üç özel bağlamdan söz eder:

(17) *Bakışımlı k-buyurma*

a.

b.

c.

Bu üç örnekte, daire içerisindeki alanlar bakışımlı k-buyurma ilişkisi içerisindedir. Bunun nedenini şu biçimde belirtebiliriz: ÇÖB'ün yalnızca büyükçül yansımaları ve başları (XÖ/X) bakışımsızlık kümesine aldığını, buna karşın, arayansımaları (X') bu kümeye dahil etmediğini anımsayalım. Buna göre, bakışımlılık (17a)'daki ZÖ/YÖ çiftinin aynı yansımanın eklentileri olmasından (dolayısıyla, ÇÖB kümesince eşdüzeyde sayılmalarından); (17b) ve (17c)'deki baş ve yansımalarındaysa *kardeş* düzeyinde birleştirilmelerinden kaynaklanır. Moro, bu türden bakışımlı alanların taşımayı tetiklediğinden söz eder. Moro bu noktada, taşımaların Chomsky'nin (1995) söz ettiği gibi biçimbilimsel yorumlamalara dayalı değil bakışımsızlık oluşturmaya dayalı olduğu bir araştırma çizgisi izlemektedir[9].

[9] Buna karşın, Moro, taşımayı bu biçimde tetikleyen başka güdüleyicilerin olup olmadığı sorusunu sorar ve Evrensel Dilbilgisinde GYİ (EPP) özelliği ya da edilgenlerde durumun eşlenmesi gibi diğer taşıma tetikleyicilerinin de olması gerektiğini kabul eder.

Bu türden bir bakışımlı nokta içeren yapılanmalara deneysel kanıt *küçük tümce* (small clause) yapılanmalarından gelir. Küçük tümce yapılanması iki büyükçül yapılanmanın birleşerek bir başka etiket oluşturduğu yapılanmalardır:

(18) a. [$_{KT}$ this document the cause of the riot]

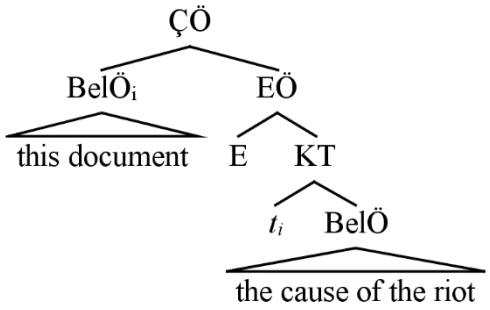
'Bu belge isyanın nedeni'

b. This document$_i$ was [$_{KT}$ t_i the cause of the riot]

'Bu belge isyanın nedeniydi.'

(18a)'da yer alan küçük tümce içerisindeki iki kurucu sırasıyla [$_{BelÖ}$ this document] ve [$_{BelÖ}$ the cause of the riot] öbekleridir. Bu iki BelÖ küçük tümce yapılanmasını oluşturmuş ve buna göre bu ikisi bir bakışım noktası oluşturmuştur. Oluşturdukları bu bakışım noktası taşımayı tetiklemiş ve (18b)'deki gibi bir yapının oluşmasına yol açmıştır:

(19)

2.2.2 NE Taban Diziliştir[10]

2.2.2.1 Temel Dallanma Sınırlaması (Basic Branching Constraint – Haider, 2013)

Haider (2013), dillerin dallanma yapılarında evrensel bir sınırlama olduğunu belirtir. Buna göre, yalnızca sağa dallanmalı yapılar bulunmaktadır. Bunun tam ayna

[10] Bu noktadaki varsayım, taban dizilişi *basic order/underlying order* karşılığı olarak kullanmaktır. Taban diziliş kavramı *default order* kavramını da çağrıştırsa da biz bu çalışmada bu kavram için temel diziliş kavramını kullanmayı yeğledik.

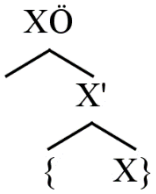
görüntüsü olan sola dallanmalı yapıların ise hiç varolmadığından söz eder. Haider'e göre, EN, NE ve III. tür diller bulunmaktadır. Bu tür diller arasındaki değiştirgene dayalı farklılıklar, *Temel Dallanma Sınırlaması* 'TDS' (Basic Branching Constraint 'BBC') ve başlar ile başlara bağımlı birimler arasındaki ilişkiyi belirleyen *Yönlülük Belirleme İlkesi* (Principle of Directional Identification) aracılığıyla açıklanabilir. EN ve NE dilleri arasındaki sözdizimsel davranış farklılıklarını betimlemek adına, Haider öbek yapıların aşağıda belirtilen özelliği taşıdığını öne sürer:

(20) *Temel Dallanma Sınırlaması*

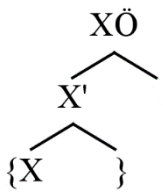
Öbeklerin ve işlevsel uzantılarının yapısal kurguları (birleştirme) evrensel olarak sağa-dallanmalıdır.

TDS aracılığıyla Haider, dallanma yapılarının evrensel olarak bakışımsız olduğunu belirtir. Hem sağa hem de sola-dallanmalı yapıların aynı anda varlığı bakışım noktalarına ve *çoklu dallanma*lara (ternary branching) yol açacağından buna izin verilmez. TDS, birleştirilmiş öbeklerin hedeflerinden öncegelmelerini koşullar ve türetilmiş konumların birleştikleri öbekleri izlemesini engeller. Buna göre, (21)'de de görüldüğü üzere sağa-dallanmalı yapıya izin verilirken, sola-dallanmalı yapıya izin verilmez (Haider, 2013: 4)[11]:

(21) Sağa-dallanma

Sola-dallanma

[11] Yansıma sırası X-X'-XÖ biçimlidir.

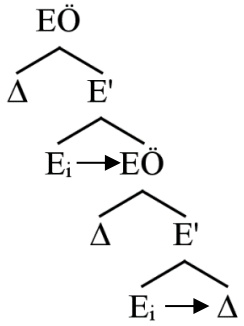
Haider, bu bağlamda, yüzeyde görülen başlılığın dilbilgisinin aşamalı mimarisinden bağımsız olduğunu belirterek bakışımlı dallanma yapılarına başvurmadan yönlülüğün aşağıdaki olgu doğrultusunda belirlendiğini savunur:

(22) *Yönlülük Belirleme*

Bir öbeğin başının yansıması içerisindeki birleştirilmiş konumlar *doğal yönlülük* (canonical directionality) altında baş tarafından tam olarak belirlenmelidir.

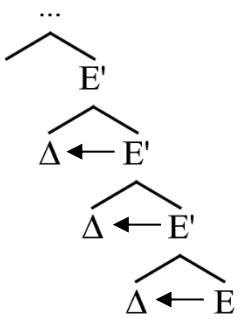
Doğal yönlülük *gerileyici yetkilendirme* (regressive licensing) içeren baş-son yapıları ya da *ilerleyici yetkilendirme* (progressive licensing) içeren baş-ilk yapıları belirleyen değiştirgendir. Gerileyici yetkilendirme içeren yapılar başa bağımlı yapıları sola doğru belirlerken, ilerleyici yetkilendirme içeren yapılar başa bağımlı yapıları sağa doğru belirlemektedir. Sözgelimi eylemleri düşünelim:

(23)

Baş-ilk yapılanma içeren bu yapıda, başa bağımlı birimler eylemin kendini yinelemesiyle ya da kabuklar oluşturması biçimiyle yetkilendirilir. Bu da Larson-vari eylem kabuklarının nedenini açıklar. Baş-son bir yapılanmada ise bu gereklilik bulunmaz; çünkü başa bağımlı birimler eylemin solunda yer alır ve eylem kendini yinelemek durumunda kalmaz. Dolayısıyla, bu noktada gerileyici yetkilendirmeyi TDS sınırlamaz ve eylem kabuğuna gerek kalmaksızın yetkilendirme yapılabilir:

(24)

Bu yolla, Haider işlevsel bir öbeği yansıtan *e* başının NE dillerinde bulunamayacağını, çünkü yetkilendirmenin zaten E başı tarafından gerçekleştirildiğini belirtir. Bunun yanısıra, *e* işlevsel başının evrensel olması halinde *parçacık ayrıştırma*nın (particle stranding) NE dillerinde de bulunması gerektiğini ama durumun böyle olmadığını belirtir:

(25) a. [$_{\text{EÖ}}$ Özne [E_i DolN [t_i DüzN]] (baş-ilk EÖ)

b. [$_{\text{EÖ}}$ Özne [DolN [DüzN E]]] (baş-son EÖ)

(25a)'da (23)'teki yapılanmayı izleyerek E başının yükseleceği bir konum olduğunu belirtmek olanaklıdır. Ancak, (24)'teki yapılanmaya göz attığımızda E başının yükseleceği bir konum olmadığını görmekteyiz. Bunun anlamı, EN dillerindeki EÖ-kabuğu (25a)'daki gibi ayrıştırmaya izin verirken; NE dillerinde ise (25b)'deki gibi eylemin taşınacağı bir konum; bir diğer deyişle, bir EÖ-kabuğu olmadığından eylemin yükselmesine izin verilmez.

Haider'in III. tür olarak belirlediği dil türü ise, hem baş-ilk hem de baş-son özellikleri barındıran dildir ve bu dilde yönlülük yetkilendirmesi özgürdür. Haider, yönlülük yetkilendirmesinin (24)'te belirtilen yönlülük belirleme olgusu temelinde şu ilke çerçevesinde gerçekleştirildiğini belirtir:

(26) *Yönlülük Belirleme İlkesi*

Birleştirilmiş bir öbek olan Ö öbeği tam olarak belirlenmelidir.

Tanım: Birleştirilmiş bir öbek olan Ö, b^0 başı tarafından ancak ve ancak aşağıdaki durumlarda tam olarak belirlenir:

- Ö, b^0'ın doğal yönlülüğünde bulunur ve
- Ö ve uzantıları b^0 ile karşılıklı k-buyurma ilişkisi içindedirler.

Haider'in TDS'si ile Kayne'in ÇÖB'ü arasındaki temel fark, ÇÖB'ün başları tümleçlerden öncegelmeye zorlaması, TDS'nin ise bunu türetimde yalnızca işlevsel başlar varsa zorunlu kılmasıdır. Buna göre, TDS'de başlar tümleçlerinden öncegelebildiği gibi onları izleyebilmektedir de. Bunun anlamı, TDS'de hem EN hem de NE dizilişine temelde izin verildiğidir. Haider'in III. tür olarak belirlediği dil türü olan Yidçe, savunusunun özeti niteliğini taşıyan veriler sunar:

(27) Max hot [Rifken [dos Buch gegebn]]$_{EÖ}$ **NE**
Max BİTM Rifken TAN kitap ver-

(28) Max hot [gegebn$_i$ Rifken [e$_i$ dos Buch]]$_{EÖ}$ **EN**

(29) Max hot [Rifken [gegebn dos buch]$_{EÖ}$ **III. Tür**

'Max Rifken'e kitap verdi.'

Haider, III. tür dillerin her iki dizilişe de izin vermesini yönlülük belirleme ilkesinin özgür işlemesiyle ilişkilendirmiştir.

Sonuç olarak, Haider, NE dizilişinin, yetkilendirme bağlamında EN dizilişinden daha temel bir diziliş olduğunu belirtmiş, dillerde yalnızca sağa-dallanmaların olanaklı olduğunu ileri sürmüştür.

2.2.2.2 NE ve Sağa-Çeperlenme (OV and Right Periphery – Barbiers, 2000)

Barbiers (2000), TümÖ, BelÖ, İÖ ve küçük tümce tümleçlerin dağılımını İngilizce ve Hollandacada *sağa-çeperlenmeli* (right periphery) bir inceleme çerçevesinde incelemiştir. Bu bağlamda, Barbiers, İngilizce ve Hollandacanın temelde NE dizilişli olduğunu ve önermesel TümÖ hariç tüm kurucuların E'nin solunda birleştirildiğini belirtir. İngilizce bu yapılanma içerisinde Hollandacadan açık E taşıması içermesi açısından farklılaşır. Buna karşın, Barbiers, her iki dilde de üyelerin eylemin solunda ortaya çıktığını savunur.

Barbiers'in temel sayıltısı şu biçimde özetlenebilir:

(30) *Sağa-çeperlenme (Barbiers, 2000)*

Sözdizimsel yapı, eylemden başlayarak özdeş olarak sola doğru uygulanan birleştirme ve taşıma ile aşağıdan yukarı doğru oluşturulur.

Bu sayıltı, sağa doğru taşıma ve sağa eklemlenmenin olmamasını ve dillerin temelde ÖNE dizilişli olmasını gerektirir (*krş.* Kayne, 1994). Barbiers, İngilizce ve Hollandacada E'nin farklı konumlarda görülmesini ise, yukarıda da belirtildiği gibi eylemin taşınması ile ilişkilendirir. Eylemin birleştirilen ilk birim olması ise eylemin tümcenin diğer kurucularını belirliyor olması ile ilgilidir.

Yukarıda sunulan sayıltı çerçevesinde çizgisel bir dizilim olan "Ö E_T N E X" dizisindeki X'in yeri hakkında Barbiers birtakım genellemeler sunar. E bu bağlamda, eylemin taşınmadan önceki konumunu; E_T ise eylemin taşındıktan sonraki konumunu ifade etmektedir. Sözü geçen genellemeler ise şunlardır:

- BelÖ ve küçük tümce üyeleri X'in bulunduğu konumda birleştirilemez.
- İÖ tümleçleri X konumunda görünebilir.

- ❖ Önermesel TümÖ'ler X konumunda görünmelidirler.
- ❖ İngilizcede, İÖ eklentileri ve olgusal TümÖ'ler[12] X konumunda yer almak zorundayken; Hollandacada bu konumda yer alabilirler.

Eylemin kısa soluklu taşıma ile Hollandaca ve İngilizce arasındaki farklılığı oluşturduğunu bir kenara koyarsak, aşağıda iki dilden alınmış veritabanı çiftgeçişli yapılarda eylemin konumuyla ilgili sezdirimlerde bulunur (Barbiers, 2000: 184):

(31) a. *dat Jan* _____ *Marie het boek* *gaf*

b. that John gave Mary the book _____

c. *dat Jan* _____ *het boek aan Marie* *gaf*

d. that John gave the book to Mary _____

e. **dat Jan* _____ *het boek Marie* *gaf*

f. *that John gave the book Mary _____

'John Mary'e kitabı verdi diye'

Barbiers, yukarıda verilen tümcelerdeki tümleçlerin yüzeyde göründükleri konuma ulaşmak için taşındıklarına ilişkin herhangi bir kanıt olmadığını belirtir. Dolayısıyla, (31a-f) tümcelerindeki benzerlikler, eylemin İngilizcede taşındığı göstermektedir. Eğer bu taşıma işleminin evrensel bir süreç olduğu varsayılırsa, Barbiers, Hollandacada eylemin yerinde, İngilizcede ise konma noktasında dağıtıma gittiğini belirtir.

Bu tür bir taşıma işleminin İngilizcedeki dizilişi oluşturduğunu varsayarsak, daha önce sözünü ettiğimiz Ö E_T N E X dizisindeki X konumunda bulunan sözgelimi

[12] Barbiers, bu noktada Kiparsky ve Kiparsky'i (1970) izleyerek olgusal ve önermesel TümÖ'ler arasındaki farkı şöyle tanımlar. Bir TümÖ, doğruluğu önvarsayılan bir TümÖ ise olgusaldır. *itiraf et-* gibi bir eylem bu türden bir TümÖ'yü tümleci olarak seçer. Doğruluğu önvarsayılmayan bir TümÖ ise önermeseldir. *düşün-* gibi bir eylem bu türden bir TümÖ'yü tümleci olarak seçer.

İÖ tümleçlerini açıklamak gerekir. Barbiers, bu sorunla ilgili aşağıdaki örnekleri kullanarak tartışmasını sürdürür (Barbiers, 2000: 185):

(32)

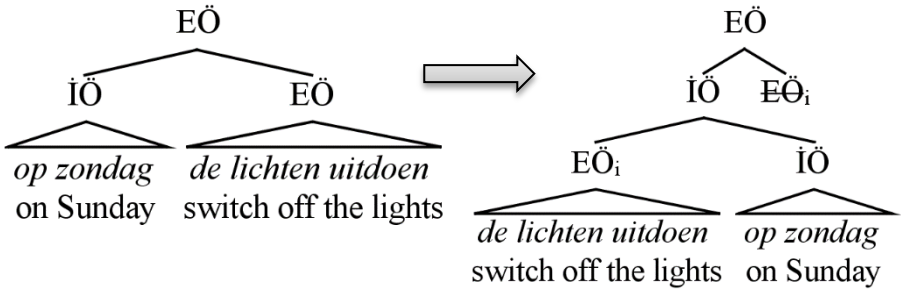
	Ö	E_T		E	X
a.	*Ed zal*		*het boek aan Marie*	*voorlezen*	
b.	Ed will	read	the book to Mary		
c.	*Ed zal*		*het boek*	*voorlezen*	*aan Marie*
d.	Ed will	read	the book		to Mary
e.	*Ed zal*			*de lichten uitdoen*	*op zondag*
f.	Ed will	switch		the lights off	on Sunday

a, b, c, d: 'Ed Mary'ye kitap okuyacak.'

e, f: 'Ed ışıkları Pazar günü kapatacak.'

(32)'de verilen İÖ tümleçlerinin X konumunda bulunmaları yine NE tabanlı bir türetimle açıklanabilir. Buna göre, tümleçler eylemin hemen solunda birleştirilir ancak X konumunda görülmeleri *EÖ içkonumlandırma* (VP intraposition) işleminin bir sonucudur (Barbiers, 2000: 185):

(33)

Barbiers, bu taşımanın güdüleyicisinin anlamsal olduğunu belirtir. EÖ, İÖ'nün Gös konumuna taşındıktan sonra İÖ'nün öznesi gibi davranır. Dolayısıyla, İÖ de EÖ'yü yüklemliyormuş gibi görünür.

2.2.2.3 Bakışımlılık İlkesi (Symmetry Principle – Fukui ve Takano, 1998)

Fukui ve Takano (1998), ÇÖB ve *Yalın Öbek Yapısı*nın (Chomsky, 1995) (Bare Phrase Structure) temel kavrayışına bağlı kalarak Saito ve Fukui'nin (1998) önerisine dayalı bir öbek yapısı ve çizgisel diziliş yaklaşımı öne sürer. Saito ve Fukui'nin (1998) önerilerinin ardındaki temel nokta birleştirmelerin başın bulunduğu yöne doğru yapıldığı sürece 'belirtisiz' ve 'bedelsiz' olduğu, buna karşın, birleştirmenin başın aksi yönünde yapılmasının bir bedeli olduğu, yani özellik eşleme gibi güdüleyici bir neden olması gerektiğidir. Saito ve Fukui (1998), baş değiştirgeninin insan dilinin *berimsel* (computational) dizgesinde temel bir rol oynadığını savunur. Dolayısıyla, bu noktada birleştirmenin başlayacağı taraf hakkında seçimli bir durum söz konusudur.

Fukui ve Takano, Saito ve Fukui'nin (1998) bu savunularını izler ve başın bulunduğu yöne doğru yapılan birleştirmelerin belirtisiz olduğunu varsayar. Ancak, bu noktada, Saito ve Fukui'nin (1998) baş değiştirgeninin insan dilinin berimsel dizgesinde temel bir rol oynadığı savunusunu reddeden Fukui ve Takano, Chomsky'i (1995) izleyerek çizgisel dizilişin *sessel bileşke*de (phonological component) belirlendiğini varsayar:

(34) *Türetimde Bakışımlılık İlkesi (The Symmetry Principle of Derivation)*

Dağıtım öncesi ve dağıtım sonrası (biçimbilim öncesi) berimler birbirlerinin ayna görüntüsünü oluşturması anlamında "bakışımlı"dır.

Türetimin dağıtım öncesi bölümünde, Birleştirme, alanyazında da kabul edildiği biçimiyle, yeni bir sözdizimsel birim oluşturmak amacıyla iki birime aşağıdan yukarı doğru uygulanır. Birleştirme işlemi birleştirecek başka bir birim kalmayıncaya kadar yinelemeli olarak sürdürülür. Daha sonra, ardışık birleştirme

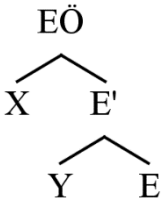
işlemleriyle oluşturulmuş ∑ (sigma) yapısına dağıtım uygulanır ve ∑ yapısına ait ilgili bölümler sessel bileşkeye gönderilir. Dağıtım tarafından değiştirilmiş ∑ daha sonra π [13] anlatımı olarak eşlenir. Fukui ve Takano, çizgiselleştirmenin sessel bileşkede biçimbilim öncesi bölümde gerçekleştiğini ileri sürer. Çizgiselleştirme iki ayrı işlem içerir: (i) *Ayrıştırma* (Demerge) ve (ii) *Bitiştirme* (Concatenate). Ayrıştırma, birleştirmenin tam tersi bir işlemdir ve ∑ yapısına yukarıdan aşağı olarak uygulanır. Ayrıştırma, uygulandığı bir kökü iki ayrı köke ayırır. Birleştirme gibi, ayrıştırma da büyükçül yansımalara uygulanır. Daha sonra, bitiştirme, ayrıştırma tarafından oluşturulmuş iki büyükçül yansıma arasındaki çizgisel dizilimi belirlemek için devreye girer. Bu noktada ayrıştırılan birimler arasındaki büyükçül yansıma durumları öncegelmeyi belirler. Buna göre, ayrıştırma sırasında hâlihazırda büyükçül yansıma olan bir birim, ayrıştırma sonrasında büyükçül yansımaya dönüşen birimden her zaman öncegelir. Fukui ve Takano, bunu aşağıdaki biçimde formülleştirir:

(35) *Çizgiselleştirme*

∑ yapısına uygulandığında, α, ∑'nın bir $X^{büy}$ kurucusu olmak üzere, ayrıştırma {α, {∑-α}} sonucunu verir. Bitiştirme ise {α, {∑-α}} sonucunu α+(∑-α) sonucuna dönüştürür.

Bu bağlamda, (∑-α) α'nın ∑'dan ayrılması sonucu oluşan nesneyi anlatmak için kullanılmaktadır. Bunu kısaca özetlemek için aşağıdaki şu örneklemi kullanalım:

(36) ∑ =

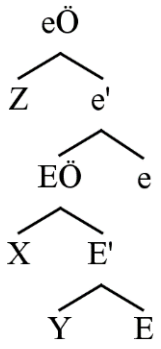

[13] π, SB'de dilsel bir anlatımı ifade eder.

Ayrıştırma, ∑ (=EÖ) yapısına uygulanır ve yapıyı iki köke ayırır: X ve E'. Ayrıştırma uygulandığında, X zaten bir büyükçül yansımayken, E' ayrıştırma sonucu bir büyükçül yansıma haline gelir. Bitiştirme ise, bu iki yansımayı bir bütün olarak sıralar: (X+E'). Ayrıştırmanın uygulandığı diğer birim ise, E' birimidir. Ayrıştırma uygulandığında, bu kök yine ikiye ayrılır ve bitiştirme bu iki kökü sıralar: (Y+E). Burada, ayrıştırma sırasında zaten büyükçül yansıma olan Y, E'den öncegelir. Beraber düşünüldüğünde, bitiştirme, (X+Y+E) bütününü verir. X ve Y'nin sırasıyla gösterici ve tümleç olduğu *Türetimde Bakışımlılık İlkesi* çerçevesinde düşünüldüğünde Fukui ve Takano'nun sisteminin Gösterici-Tümleç-Baş dizilişini doğal diziliş olarak öngördüğünü belirtebiliriz.

Bu yapılanmaya göre, ÖNE dizilişi doğal dizilişse, ÖEN dizilişini türetmek için taşıma işlemine başvurma gereksinimi ortaya çıkar. Taşıma işleminden önceki yapılanmanın şu biçimde olduğunu düşünelim:

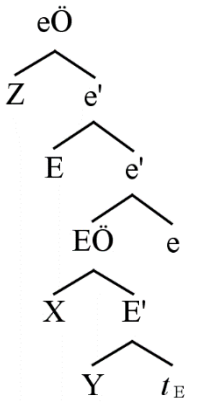
(37)

(37)'nin bir çift geçişli yapı olduğu düşünüldüğünde, Z dışsal üye, X dolaylı içsel üye, Y dolaysız içsel üyedir ve tüm bu kurucular birer büyükçül yansımadır. (38)'de sözü edilen sürece benzer biçimde çizgiselleştirildiğinde eğer herhangi bir taşıma içermiyorsa, yapılanma Z-X-Y-E-*e* dizilimini verecektir. Fukui ve Takano, taşıma içermeyen bu yapılanmanın Japoncanın dizilişi olduğunu belirtmektedirler. Buna karşın İngilizcede ise, açık-E taşımanın gerçekleştiğini, ancak bu taşımanın

baştan-başa (head to head) yapılan bir taşıma olmadığını, bunun yerine *Gös konumuna yerleştirme* (substitution into Spec) denilen işlemin başa eklemlenme işleminin yerini alması gerektiğini önermişlerdir:

(38)

Dolayısıyla, Fukui ve Takano, baş-ilk ve baş-son (EN/NE) ayrımını E-yükselmesine bağlar. EN dizilimini oluşturan işlemin yukarıda da belirtildiği gibi Gös konumuna yerleştirme işlemi olduğu düşünüldüğünde, bu işlemin gerçekleşmesini sağlayan bir baştan söz etmek durumundayız. Fukui ve Takano işlemi tetikleyen özelliğin işlevsel baş *e* biriminde bulunduğunu belirtir:

(39) *e İngilizcede E'yi yanına çekme özelliğine sahipken Japoncada bu özellikten yoksundur.*

Özetleyecek olursak, Fukui ve Takano'nun (1998) önermiş olduğu Bakışımlılık İlkesi sözdizimdeki dağıtım öncesi berimlerle sesçil bileşkedeki dağıtım sonrası berimlerin birbirlerinin ayna görüntüsünü oluşturduğunu ileri sürer. Çizgiselleştirme, Ayrıştırma ve Bitiştirme denilen iki işlem içerir. Ayrıştırmanın karşılaştığı ilk birim her zaman Gös olacağından çizgiselleştirilen ilk birimin de her zaman Gös olacağı söylenebilir. Aynı biçimde, Ayrıştırmanın karşılaştığı ikinci birimin tümleç ve bu birimin de bir büyükçül yansıma olduğu düşünülürse, çizgiselleştirmenin baş ile

beraber temel diziliş olarak Gös-Tümleç-Baş dizilişini (Kayne'in (1994) aksine) türettiğini söylemek olanaklıdır.

3. Evrensel Taban Varsayımı ve Türkçe

Evrensel taban varsayımı tüm dillerin temelde aynı dizilişe sahip olduğunu öne süren bir varsayımdır. Bu varsayım, temelde değiştirgene dayalı sözcük dizilişi görünümlerinden arındığı için yetinmeci olduğu kadar alanyazında sık sık tartışılan da bir konudur. Bu varsayım üzerindeki kutuplaşma, evrensel tabanın temelde hangi dizilişle başladığı konusundaki incelemeleri ve deneysel gözlemleri arttırmıştır. Kutbun bir tarafında, Kayne (1994, 2010) Çizgisel Örtüşme Belitini önermiş ve tüm NE (OV) dizilişlerinin aslında EN (VO) dizilişinden sola doğru taşımalarla türetildiğini belirtmiştir. Diğer kutupta ise, Haider (1997, 2000), Barbiers (2000) ile Fukui ve Takano (1998, 2000) gibi araştırıcılar NE-tabanlı bir diziliş önermiş ve bu dizilişin EN'yi türetmek için yalnızca eylemi taşıması gerekliliğinden daha basit bir diziliş olduğunu savunmuştur.

Biz de bu bölümde ilgili tartışmalar çerçevesinde, EN ve NE taban dizilişlerinden hangisinin Türkçe açısından daha uyumlu görünümler sergilediği konusunda gözlemler sunup deneysel tabanda konuyla ilgili önerimizi sunacağız. Öncelikle, Kural (1997), Kelepir (1996), Kornfilt (2003) ve Zwart (1994, 2002) gibi araştırıcıların temel savlarını özetleyeceğiz.

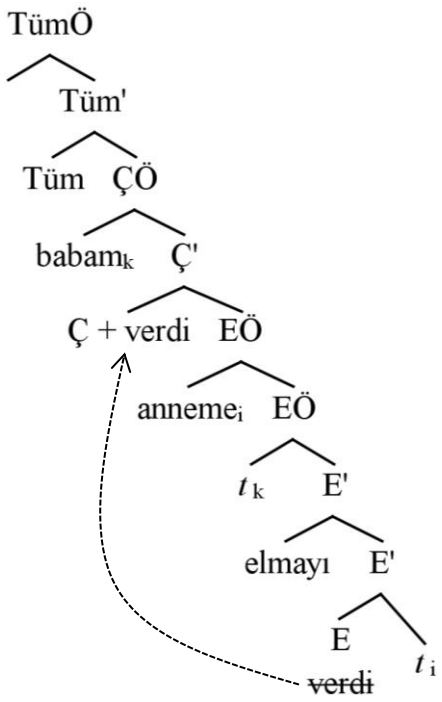
3.1 NE Alanyazını ve Türkçe

3.1.1 Kelepir (1996)

Kelepir (1996), ÖNE dizilişli bir dil olan Türkçe için Kayne (1994) Karşıtbakışımlılık Kuramı'nın çok genelleyici olduğunu ve kuramın içerisinde Türkçe için açıklanamayan boşluklar bulunduğunu belirtir.

Bunun için ilk kanıt olarak eylem öncesi konumdaki bir ya da iki tümleçli yüklemler sunulmuştur. ÇÖB, tüm diller için ÖEN (Gös-Baş-Tümleç) dizilişini önermiş; Türkçe gibi dillerde tümleçlerin kök EÖ'nün üzerindeki bir işlevsel ulamın Gös konumuna taşındığını önermiştir. Bu tür bir açıklama, ÖEN, EÖN, NÖE ve ENÖ dizilişleri için geçerli olsa da Ö-N-DN-E dizilişindeki iki tümleçli yapılar açıklanamamaktadır (Kelepir, 1996: 26):

(40)

(40)'taki gösterimde taban konumundan yükseltilen dolaylı nesne 'anneme' ile beraber ÇÖB uyumlu bir biçim alan türetim eylemin Ç ile yükselme yoluyla birleşmesi sonucunda eski dizilişi olan Ö-E-DN-N dizilişine geri dönmektedir.

Kelepir, Kennelly'i (1994) izleyerek, Türkçede çıplak nesnelerin eylemin hemen önündeki konumda üretildiğini ve yalnızca bu konumda yetkilendirilebildiğini, türetim boyunca da bu konumlarını korumaları gerektiğini

ileri sürmektedir. Kelepir'e göre bu durum, ÖNE'nin Türkçe için temel diziliş olduğunun diğer bir kanıtını sunmaktadır:

(41) [$_{\text{ÇÖ}}$ Ayşe$_j$ [$_{\text{EÖ}}$ kitap$_i$ [$_{\text{EÖ}}$ okudu t_i]]]

Kelepir'e göre, yukarıdaki tümcenin çıplak nesnenin üretildiği konumdan taşınması sonucunda yorumlanamayacağı varsayımıyla bozuk olması gerekirken dilbilgisellik sergilemesi ÖNE'nin Türkçe için temel diziliş olduğunun kanıtlarından biridir.

Kelepir'in son kanıtı, Türkçede eylemardı konumdaki kurucuların geniş açı almasıdır. Karşıtbakışımlılık Kuramı'na göre, bu tür kurucular eylemin daha altında yer almalıdır. Ancak Türkçede eylem ardındaki kurucuların eylem önündekinden daha geniş bir açı alması, bu kurucuların eylemden daha yukarıda bir yerde dallandığını göstermektedir:

(42) Bu ay herkes yardım etmiş iki fakire. ($\exists > \forall$; $\forall > \exists$)

(43) Bu ay iki fakire yardım etmiş herkes. ($\forall > \exists$; $\exists > \forall$)

(42) tümcesindeki 'iki fakire' AÖ'sü 'herkes' niceleyicisi üzerinde açı almaktadır. (43)'te ise bunun tam tersi bir durum söz konusudur. (42) bağlamında düşünürsek varoluşsal niceleyicinin evrensel niceleyici 'herkes'ten daha üstte, dolayısıyla, eylemin daha yukarısında dallanması beklenir.

Sonuç olarak, Kelepir (1996), ÇÖB'ün her dilin ÖEN dizilişli olduğu ve bakışımsız k-buyurmanın öncegelme ilişkisini belirlediği varsayımının aşırı genelleyici olduğunu öne sürmüştür.

3.1.2 Kural (1997)

Kural (1997), Kayne'in (1994) iddia ettiği gibi, Hollandaca gibi bazı ÖNE dillerinde temel dizilişin ÖEN olabileceğini, ancak bunun Türkçe için geçerli olmadığını, bu dilde temel dizilişin gerçekten de ÖNE olduğunu ileri sürmekte, bu anlamda ÇÖB'ün uygulanabilirliği açısından ÖNE dilleri arasında tipolojik bir ayrım bulunduğunu belirtmektedir.

Kural (1997), Kayne'in (1994) ÖNE dizilişli dillerin sola doğru taşınma ile türetildiği varsayımını Türkçedeki eylem ardı kurucuların eylem önündekilerin üzerinde açı alması gerçekliği ile sorgulamaktadır. Türkçe üzerinden yürüttüğü tartışmayı da aşağıdaki kurala dayandırarak örneklendirmiştir (NÖ: niceleyici öbeği):

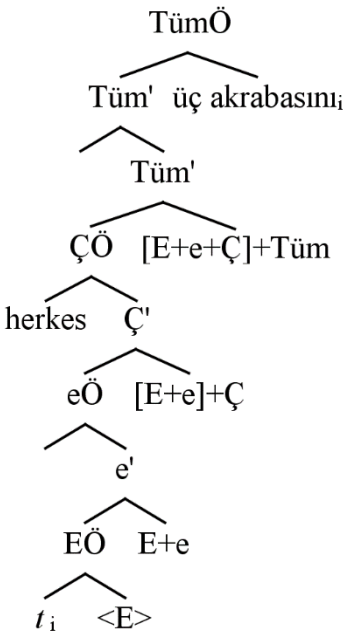
(44) *Açı Koruma*

Bir NÖ1 NÖ2'ye Y-Yapıda k-buyuruyorsa, aynı zamanda MB'de de k-buyurur.

(45) [Herkes$_i$] dün aramış [*adıl*$_i$ üç akrabası]nı. (3y > ∀x; *****∀x > 3y)

(Kural, 1997: 503)

(46)

(45-46) örneğinde ‘üç akrabası’ niceleyicisinin ‘herkes’ evrensel niceleyicisinin üzerinde açı alması Kural’a (1997) göre eylemardı kurucunun eylemin üzerinde TümÖ’ye eklendiğini göstermektedir.

Kural (1997), Türkçede *olumsuz kutuplanma birimleri*nin (negative polarity items) (OKB) mutlaka olumsuz eylemin açısında bulunması gerektiğini belirterek, böyle bir durumun ancak, örneğin özne konumundaki bir OKB’ye olumsuz eylemin Tüm konumundan k-buyurmasıyla izin verileceğini gösterir. (47a)’da içtümcenin öznesi olan ‘kimse’nin edilgenleştirme sırasında zorunlu olarak taşınması gereken anatümcenin Gös, ZÖ konumuna taşınamaması eylemin OKB’lere k-buyurabildiği bir konumda, yani bunlardan daha yukarıda bulunduğu savunusunu destekler:

(47) a. *Kimse$_i$ [Ahmet tarafından] [t_i uyumadı] sanılıyor.

b. Kimse$_i$ [Ahmet tarafından] [t_i uyudu] sanılmıyor.

(Kural, 1997: 503)

(47a) içtümcedeki olumsuz eylemin olumsuz kutuplanma birimine k-buyurmaması nedeniyle bozuktur. Öyleyse, (47a-b) tümcelerinde de eylem özne konumundaki OKB’den daha yukarıda bulunuyor olmalıdır. Bu da, olumsuz eylemin taşındığı konum olan Tüm’ün özneden daha yukarıda olduğunu kanıtlar. Yani, bu yapılarda baş sondadır.

Sonuç olarak, Kural (1997), Kayne’in (1994) de belirttiği gibi, ÖNE dizilişli kimi dillerin aslında ÖEN dizilişinden türetildiği varsayımını akla yatkın bulmaktadır. Almanca ve Hollandaca gibi dillerin bu türden diller olduğu alanyazında sık sık tartışılmıştır. Yazar da bu dillerin ön-ilgeç ve AÖ içinde baş sonrasında tümleç kullanmaları gibi nedenlerden ötürü Kayne’i (1994) akla yatkın bulmaktadır. Ancak, söz konusu Türkçe olunca yukarıda belirtilen kavramlardan

hiçbiri kullanılmadığından ve eylem ardı kurucuların açı alabilmesinden ötürü Kural (1997), Türkçeyi tam anlamıyla baş-son bir dil olarak nitelendirmektedir.

3.1.3 Kornfilt (2005)

Kornfilt, eylem-önü konumdaki birimlerle eylemardı birimler arasındaki bakışımsızlığı incelediği çalışmasında, eylemardı birimler ile odak belirleyiciler arasındaki k-buyurma ilişkilerinin eylemardı birimlerin daha yukarıda bulunduğu görüşünü desteklediğini belirtmektedir:

(48) a. Sanık sadece [hakimin uyuyakaldığın]-ı farketti.

b. Sanık (*sadece) farketti [hakimin uyuyakaldığın]-ı.

(Kornfilt, 2005: 164-165)

Odak belirleyici birim ‘sadece’ (48)’da hem içtümcenin öznesi hem de içtümcenin tümü üzerinde açı alabilirken, (48)’de bu birimlere k-buyuramamakta, bu nedenle (48)’daki açı ilişkilerinden hiçbiri bu tümce için geçerli olamamaktadır. Dolayısıyla, odak belirleyici *sadece* bozukluk yaratır. Kornfilt’e (2005) göre bu durum, eylemardı birimlerin öbek yapıda eylem-öncesi birimlerden daha yukarıda bulunduğunu sezdirmektedir.

3.2 EN Alanyazını ve Türkçe

3.2.1 Zwart (2002)

Zwart (2002), Kural’ın (1997) çalışmasına gönderimde bulunarak eylem ardı birimlerin eylem öncesi birimlerin üzerinde açı almasının *artalan* (background) konumlarından ötürü olup olmadığının tam olarak açıklanmadığını dile getirmektedir.

(49) [Herkes$_i$] dün aramış [*adıl*$_i$ üç akrabası]nı. (3y > ∀x; *****∀x > 3y)

Zwart, bu savunusu açıklamak için Hollandaca ve Türkçe artalan konumlardan örnekler sunmuştur:

(50) *Een competente reviewer* zal *elk abstract* nakijken
bir yetkin eleştirmen GEL her özet kontrol et-

'Yetkin bir eleştirmen her özeti kontrol edecek.'

Yorum: (a) bir > her

(b) her > bir

(51) Hij zal *elk abstract* NAKIJKEN *een competente* reviewer

'Yetkin bir eleştirmen her özeti kontrol edecek.'

Yorum: (a) bir > her

(b) her > bir

(Zwart, 2002: 27)

Zwart'a (2002) göre, Hollandacada artalanlama (backgrounding) kurucuyu eylem ardı konuma getirerek (*bknz.* (51)) gerçekleştirilebildiği gibi, sessel yoldan da (*bknz.* (53)) gerçekleştirilebilmektedir. Ancak, bu durumda okumalar sınırlanmaktadır.

(52) Alle klachten worden behandeld door TWEE van onze
bütün şikayetler GEL değerlendir- iki TAM 1çğl

MEDEWERKERS.
çalışan

'Bütün şikayetler iki çalışanımızca değerlendirilecek'

Yorum: (a) bütün > iki

(b) iki > bütün

(53) Alle klachten worden BEHANDELD door twee van onze medewerkers[14]

‘Bütün şikayetler iki çalışanımızca değerlendirilecek’

Yorum: (a) *bütün > iki

(b) iki > bütün

(Zwart, 2002: 28)

Zwart (2002), bu konuyla ilgili olarak, eylem ardı konumdaki birimlerin açı ilişkileri k-buyurma ile açıklanamayacağından, bu konunun ÇÖB ile ilintili olmadığı sonucuna varmıştır. Zwart’ın çıkarımı, Türkçe ve Hollandacanın artalanlama konusunda aynı etkiyi yarattıklarıdır. Buna karşın, Zwart, eylem önündeki birimlerin de vurgusuzlaştırılmasının aynı etkiyi yarattığından söz eder. Aşağıdaki şu karşıtlığa göz atalım:

(54) *Een competente reviewer* zal *elk abstract* nakijken
bir yetkin eleştirmen GEL her özet kontrol et-

Yorum: (a) bir > her

(b) her > bir

(55) Een competente reviewer zal ELK abstract NAKIJKEN
bir yetkin eleştirmen GEL her özet kontrol et-

Yorum: (a) bir > her

*(b) her > bir

Sonuç olarak, (54-55) karşıtlığı eylem-ardına konumlama yerine artalanlama (vurgusuzlaştırma) olgusunun açı ilişkilerini belirlediğini belirtir. Buna bağlı olarak, Kural’ın sözünü ettiği ve (45)’te gösterimlenmiş Türkçedeki açı ilişkilerinin sağa-eklemlenme ile açıklanamayacağını öne sürer.

[14] Küçük yazım vurgusuzlaşmayı göstermektedir.

Zwart, EN evrensel dizilişi doğrultusundaki ikinci tartışmasını Türkçedeki işlevsel başlar üzerinde yürütmüş ve aşağıdaki şu iki sonuca ulaşmıştır:

- Adsıl dizgede, ekler adöbeklerine eklenen kaynaşıklardır.
- Eylemcil biçimbilimin önemli bir bölümü, koşaçların eylem öbeklerine parçacık olarak eklenmesini içeren eylemcil alaşımdır.

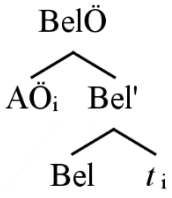
Durumun yüksek bir işlevsel başta bulunduğu varsayıldığında ve Türkçe örnekleminde belirtme durumunun Bel ve Dur başı olduğu düşünüldüğünde, Adöbeği–Belirtme eki dizilişinin AÖ'nün işlevsel başın Gös konumuna taşınması ile elde edilebileceğini göstermektedir:

(56) Tamirci *bir(*-i) araba-yı* tamir et-ti-ø

(57) *[Hasan-ın kitab-ı oku-ma-dığ-ı]*-nı bil-iyor-um

(56-57) örneklemindeki adcıl öbeklere eklenen durum eklerinin adcıl öbek içerisindeki birimlere teker teker eklenmesinden ziyade bütün bir öbeğe eklenmesi yukarıdaki sezdirimi doğrular:

(58)

(58)'de görülen öbeksel yapılanma, Kayne'in (1994) sözünü ettiği evrensel Gös-Baş-Tümleç dizilişidir.

Adcıl öbek bağlamında çekimsel eklerin kaynaşık olması ile ilgili sezdirim Lewis'in (1986: 41)'de sözünü ettiği *ertelenmiş ekleme* (suspended affixation)

olgusuyla doğrulanabilir. Ertelenmiş ekleme yapılırken, kişi, sayı ve durum ekleri ad öbeklerinin ya da eylem öbeklerinin bağlaçla birleştirilmiş biçimi için yeterlidir:

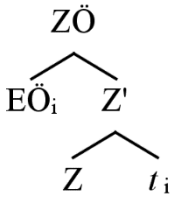
(59) [tebrik ve teşekkür]-ler-im-i sunarım.

(60) [odam-da otur-uyor ve gazete-yi oku-yor]-du-m

(Zwart, 2002: 30)

Yukarıdaki adcıl yapılanmaya (*bknz.* (59)) benzer biçimde, eylemcil öbek alanında da eylem öbeğinin Gös, ZÖ konumuna taşındığı belirtilebilir:

(61)

Özetle, açı ilişkilerindeki yorumlamaların eylemardı konumun aşamalı yapılanması ile ilgili değil, Holladaca örneklerde de görüldüğü üzere artalanlama ile ilgili olduğu savunusu ve *ekleme* (affixation) işleminin kaynaşık bitiştirme işlemi olduğu savunusu ile Zwart, Türkçenin de Kayne'in (1994) evrensel dizilimine uygun görünümler sunduğunu belirtir.

3.2.2 Zwart (1994)

Zwart (1994), Kayne (1994) temelinde Hollandacanın baş-ilk bir dil olduğu savunusunu tartıştığı çalışmasında, dilin ÖNE görünümlü dizilişinin aslında ÖEN dizilişinden yola çıkılarak türetilmiş bir diziliş olduğunu belirtir. Bu savunusunun deneysel tabanı için de aşağıda özetlenen verilere başvurur.

İlk olarak, tümcesel boyutta en üst yansımaların BelÖ ve TümÖ olduğu düşünüldüğünde, her iki yansıma da baş-ilk yapılanması sergiler:

(62) a. *de* vader van Jan

b. *vader van Jan *de*
baba TAM Jan Bel

'Jan'ın babası'

(63) a. ..*dat* het regent buiten

b. *..het regent buiten *dat*
o yağıyor dışarda TÜM

'Dışarda yağmur yağıyor diye'

(Zwart, 1994: 5)

Belirleyicilerin ve tümleyicilerin sırasıyla BelÖ ve TümÖ'lerin başları olduğu ve bu öbeklerin sırasıyla A ve E ulamlarını ilgilendirdiği varsayıldığında, (62a-63a) çiftindeki yapılanmanın baş taşıma ile gerçekleşmediği görülür. Dolayısıyla, BelÖ ve TümÖ'ler baş-ilk yapılanmalıdır.

İkinci olarak, bir baş tümlecinin yalnızca bir tarafta olmasına izin verdiğinde, tümleç her zaman başı izler. Bu genelleme, BelÖ, TümÖ ve AÖ'lere uygulanabilir:

(64) a. de verwoesting van de stad

b. *de van de stad verwoesting
Bel TAM Bel şehir tahribatı

'Şehrin tahribatı'

(Zwart, 1994: 6)

Son olarak, bir baş tümlecinin her iki tarafta da olmasına izin verdiğinde, tümlecin baştan öncegelmesi durumunda, tümleç ve baş hiçbir zaman yandaş değildir:

(65) a. Hij was het Amhaars (volledig) machtig.

‘Amharic’e tamamen hakim.’

b. een het Amhaars (volledig) machtige student
bir Amharic tamamen hakim öğrenci

‘Amharic’e tamamen hakim öğrenci’

Yukarıda verilen veriye göre, tümleç ve başın değiştirgene dayalı iki olasılıklı dizilimi bu bağlamda ilgisiz kalır ve bu üç genelleme Hollandacanın tutarlı bir biçimde baş-ilk özellikler sergilediğini göstermektedir.

3.2.3 Zwart (2009)

Zwart (2009), başların solda birleştirilip evrensel olarak o noktada bulunduklarına ilişkin bir kanıt sunar. Buna göre, evrensel olarak bağlaçların dağılımına bakıldığında bu birimler, bağlanan iki dilsel birimin arasında yer alırlar ve sözgelimi (66)’daki ‘ve’ bağlacı içeren yapılarda görüldüğü gibi, bir kez görünürler:

(66) a. BelÖ ve BelÖ

b. *ve BelÖ BelÖ

c. *BelÖ BelÖ ve

Bağlacın (66)’daki gibi tek bir kez görünmesi, bu yapılanmada herhangi bir taşıma olmadığını gösterir. Bakışımsızlık penceresinden baktığımızda ise, bağlaç ‘ve’ baş, bağlanan iki birim de sırasıyla Gös ve Tümleçtir.

3.3 Ara Sonuç

Evrensel diziliş çerçevesinde alanyazında Türkçe üzerine yürütülen tartışmaların Çizgisel Örtüşme Beliti (Kayne, 1994) çevresinde kümelendiği ve bu tartışmaların EN dizilişinin evrensel olup olmadığı sorusu etrafında döndüğü gözlemlenmektedir.

Kelepir (1996), Kural (1997) ve Kornfilt'in (2005) Türkçe üzerinden yürüttükleri tartışmalar, EN dizilişinin evrensel olmadığı yönünde sezdirimler taşımaktadır. Buna karşın, Zwart (1994, 2002) ise Hollandaca ve Türkçe üzerinden yürttüğü tartışmasında EN dizilişinin evrensel olduğunu savunmaktadır.

Bu tartışmaları, EN karşıtı ve EN yandaşı başlıkları altında iki gruba bölersek, araştırıcıların savundukları görüşe karşı sundukları deneysel savların aşağıdaki gibi olduklarını belirtebiliriz:

(67) *EN Karşıtı*

- Çift Tümleçli Yapılanmalar (Kelepir, 1996) (*bknz.* (40))
- Çıplak Nesneler (Kelepir, 1996) (*bknz.* (41))
- Eylem-ardı Niceleyici Açı İlişkileri (Kelepir, 1996; Kural, 1997) (*bknz.* (42-43) (45-46))
- Olumsuz Kutuplanma Birimleri (Kural, 1997) (*bknz.* (47))
- Odak Belirleyici *sadece* (Kornfilt, 2005) (*bknz.* (48))

EN Yandaşı

- Artalanlama (Zwart, 2002) (*bknz.* (54-55))
- Öbeksel Durum Belirleme (Zwart, 2002) (*bknz.* (56-57))
- Ertelenmiş Ekleme (Zwart, 2002) (*bknz.* (59-60))
- Baş-ilk Yapılanmalı BelÖ ve TümÖ (Zwart, 1994) (*bknz.* (62-63))
- Bağlaçlar (Zwart, 2009) (*bknz.* (66))

Bir sonraki başlık altında bu savunuları birkaç deneysel gözlemle yeniden değerlendirelim.

3.4 EN Karşıtı ve EN Yandaşı Savunuları Yeniden Değerlendirmek

Broekhuis'un (2006) da sözünü ettiği gibi, evrensel taban varsayımı tüm dillerin temelde aynı dizilişe sahip olduğunu öne süren bir varsayımdır. Bu varsayım, temelde değiştirgene dayalı sözcük dizilişi görünümlerinden arındığı için yetinmeci olduğu kadar alanyazında sık sık tartışılan da bir konudur. Bu varsayım üzerindeki kutuplaşma, evrensel tabanın temelde hangi dizilişle başladığı konusundaki incelemeleri ve deneysel gözlemleri arttırmıştır. Kutbun bir tarafında, Kayne (1994, 2010) Çizgisel Örtüşme Belitini önermiş ve tüm NE dizilişlerinin aslında EN dizilişinden sola doğru taşımalarla türetildiğini belirtmiştir. Diğer kutupta ise, Haider (1997, 2000), Barbiers (2000) ile Fukui ve Takano (1998, 2000) gibi araştırıcılar NE-tabanlı bir diziliş önermiş ve bu dizilişin EN'yi türetmek için yalnızca eylemi taşıması gerekliliğinden daha basit bir diziliş olduğunu savunmuştur. Biz de bu tartışmalar çerçevesinde, EN ve NE'nin taban dizilişlerinden hangisinin Türkçe açısından daha uyumlu görünümler sergilediği konusunda gözlemler sunup deneysel tabanda konuyla ilgili önerimizi dile getireceğiz.

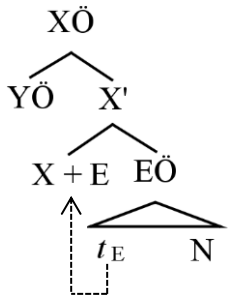
Öncelikle, Kelepir'in (1996) EN-karşıtı savunularıyla başlayalım. Türkçe çift-geçişli yapılardaki (*bknz*. (40)) ÇÖB tabanlı taşımaların bir sonucu olarak eylemin Ç'ye yükselmesiyle sözcük dizilişi ve öncegelme ilişkilerinin yeniden eski biçimine, yani ÖEN dizilişine döndüğü tartışmasını görmekteyiz. Buna göre, ÇÖB bu bağlamda, çift-geçişli yapıların türetimini açıklayamaz:

(68) $[_{\text{ÇÖ}}$ Babam Ç+verdi$_{\text{E}}$ $[_{\text{EÖ}}$ anneme elmayı$_{\text{i}}$ t_{E} t_{i}]

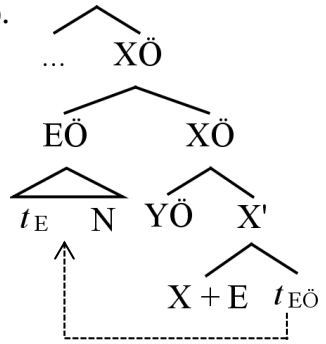
ÇÖB, NE dizilişini türeten işlemin açık ve net bir biçimde taşıma işlemi olduğunu belirtir (Kayne, 1994: 53; Kayne, 2010: 3). Bu tartışmayı, iki farklı taşıma türü içeren iki farklı dil üzerinden yürütür. İlk seçenek, Baker'ın (2005) da savladığı

gibi Lokaa dili gibi dillerde göründüğünü varsaydığı *artık taşıma* (remnant movement) görünümleridir. ÖNXE (SOXV) gibi bir dizilişte E baş-taşıma ile daha yukarıdaki bir başa yükselir. Ardakalan eylemsiz ve nesneyi içeren EÖ ise, asıl konumundan daha yukarıdaki bir başla birleşmiş eylemi de geçerek artık olarak daha üst bir konuma eklenir:

(69) a.

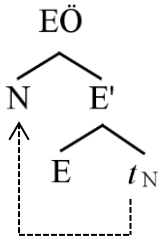

b.

İkinci seçenek ise, Kandybowicz ve Baker'ın (2003) da sözünü ettiği gibi, Nupe dilinde de gözlemlendiği gibi yalnızca N'yi taşımaktır. Bu noktada, N, EÖ içerisinden kendisi yukarı taşınır:

(70)

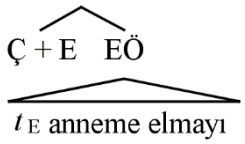

Bu seçenek, Kayne'in (1994: 48) söz ettiği seçenekle uyumludur. Bu noktada, Kayne, NE dizilişini türetmek için sözgelimi EÖ'nün Z'den öncegeldiği bir dizilişte EÖ'nün Z'yi geçerek ZÖ'ye eklemlendiğini belirtir.

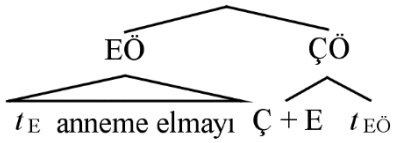
Yukarıdaki tartışmaları göz önünde bulundurursak, Kelepir'in (1996), ÇÖB'ün öngördüğü savunuların bir bölümünü kullanmakta olduğu, bir bölümünü ise kullandığı veriye uygunsuzluğu açısından göz ardı ettiği görülür. Türetimin Baker'ın

(2005) savladığı biçimiyle izlediğini varsayarsak, artık taşıma işlemini kullanarak türetimi yeniden DN-N-E biçimine getirmek olanaklıdır:

(71) a.

b.

Kayne'in (1994; 2010) öngördüğü biçimiyle, türetimin ilerlediğini varsayarsak, aslında Kelepir'in (1996) sunduğu EN-karşıtı savın hem kavramsal hem de deneysel açıdan güçsüz bir sav olduğu görülür.

Kelepir'in (1996) ÇÖB karşıtı diğer tartışması ise çıplak nesneler ile ilgilidir. Türkçede çıplak nesneler eylemin hemen önündeki konumda üretilmekte ve yalnızca bu konumda yetkilendirilebilmektedirler. Bunun bir sonucu olarak, üretildikleri konumdan ÇÖB gereğince taşınması sonucunda yorumlanamayacağı dolayısıyla da bu taşımanın tümcede bozukluk yaratması beklenmektedir. Tümcenin bunun aksine dilbilgisel olması ise NE tabanlı dizilişin kanıtlarından birisidir:

(72) $[_{ÇÖ}$ Ayşe$_j$ $[_{EÖ}$ kitap$_i$ $[_{EÖ}$ okudu $t_i]]$

Kelepir'in (1996) Kennelly'i (1994) izleyerek çıplak nesnelerin yorumlandıkları tek konumun üretildikleri konum olmasının temel nedeni, alanyazınında Türkçenin çıplak nesnelerinin (bir diğer deyişle durum yüklenmemiş), *özgül-dışı* (non-specific) birimlerin eylem önü konum ile sınırlı olduğu görüşünün büyük oranda kabul ediliyor olmasıdır. İşsever (2007: 3), *özgüllük* (specificity) ile taşıma arasında doğrudan bir ilişki bulunmadığı görüşünün Türkçede özgül-dışı birimlerin taşınabildiği gerçeği ile de desteklendiğini belirtir:

(73) a. Ali kahve içti.

b. Ali t_i içti kahve$_i$.

(74) a. Herkes tatlı yemedi.

b. Tatlı$_i$ herkes t_i yemedi.

Çıplak nesnelerin (73b)'de eylem ardına, (74b)'de de tümce başına taşınmış olması, Kelepir'in (1996) savunusunun temelinde yatan ve bu birimlerin yorumlanabileceği tek konumun eylemin hemen solundaki konumla sınırlı olduğu savının EN-karşıtı bir sav sayılamayacağını gösterir. Bunun nedeni, bu savın oldukça katı görünmesi ve (73-74) örnekleminde gözlemlenen durumu göz ardı eden bir açıklama sunuyor olmasıdır.

Bunun yanısıra, Kelepir'in sunduğu bu sav döngüseldir. Kelepir (1996), çıplak nesnenin eylem-önünde görünmesi gerektiğinden yola çıkarak oraya taşınarak gelemeyeceğini belirtir. Bu durumda aynı durum hem sorunun bir parçası hem de bir kanıt olarak görünmektedir. Görünümün bu biçimde olması, savın temelinde yatan uslamlamayı da güçsüzleştirmektedir.

Kornfilt'in (2005) savunusu anımsayalım. Bu savunuya göre, *sadece* gibi bir odak belirleyici eylem-ardı konumdaki içtümce üzerinde açı alamadığından bozukluk yaratır. Ancak, durum görünenin aksine daha farklıdır. *Sadece* bir odak belirleyici olarak ve çoğu diğer odak belirleyici gibi kendisi odak vurgusu almaz; bu vurguyu alan anlamsal ilişkiye girdiği diğer birimdir. Dolayısıyla, *sadece* yalnızca odaklanmış birimlerle birlikte yorumlanabilir:

(75) Sanık (*sadece) farketti [hakimin uyuyakaldığın]-ı.

Bir diğer deyişle, (75)'te, odaklanan odak belirleyicinin kendisi değil, *hakim* ya da yerleşmiş eylem olmalıdır[15]. Bu bağlamda, (75)'in bozukluğu, aslında, eylem arkasındaki birimlerin odaklanamamasından kaynaklanır (Erguvanlı-Taylan, 1984; Kural, 1992). Dolayısıyla, odak vurgusu alma zorunluluğu nedeniyle, (75) çok da güçlü bir sav niteliği taşımaz:

(76) Ben SENİN YANINDA[16] sadece rahat ediyorum

Nitekim yukarıdaki gibi bir tümcede odaklanan birim aşamalanma açısından *sadece*'den yukarıda olduğu halde tümce düzgündür. Burada odaklanan birim çalkalanmış gibi dursa da bu durumun, Kornfilt'in tartıştığı çerçeveden bakıldığında pek de önemi yokmuş gibi görünür, çünkü burada çalkalanan birimin *gerikurulum* (reconstruction) yoluyla *sadece*nin altındaki asıl konumuna taşındığı belirtilecek olunursa, aynı durumun (75)'teki eylem ardındaki birim için de geçerli olması gerekir. Eylemardı konumların *Ü'-konumları* (A'-position) olduğu ve bu konumlardan da gerikuruluma izin verilmesi gerektiği bilinmektedir (*bknz.* Kural, 1992).

Kural'ın (1997) ve Kelepir'in (1996) de sözünü ettiği eylem ardındaki açı ilişkileri EN-karşıtı bir diğer savdır. Buna göre, YY'de bir AÖ'ye k-buyuran başka bir AÖ, MB'de de k-buyurmaktadır. Bu sayede, açı ilişkileri oluşturulur. Kural'ın, açı koruma ilkesine dayandırdığı savunusundaki durum eylemardı birimlerin bulunduğu konumla ilgili sezdirimlerde bulunur. Sözgelimi, aşağıdaki tümcede dar açılı okumanın söz konusu olması eylemardı birimlerin eylemönü birimlerden daha üst bir konumda yer aldığını gösterir. Kural'ın (1997: 503) örneğini yineleyelim:

[15] Seçimlik olarak *sadece*nin vurgulanması da söz konusu olabilir. Ancak, bu durumun yukarıdaki tartışmayla ilgisi yoktur.
[16] Bu birimin odaklandığını göstermek amacıyla KÜÇÜK BÜYÜK YAZIM kullanılmıştır.

(77) [Herkes$_i$] dün aramış [*adıl*$_i$ üç akrabası]nı. (3y > ∀x; *∀x > 3y)

Herşeyden önce, yukarıdaki verilerde yer alan (77) tümcesindeki geniş açılı okuma Kural tarafından dilbilgisidışı olarak imlenmişse de, danıştığımız konuşuculardan hiçbiri bu okumanın olanaksızlığından söz etmemiş; aksine bu okumayı dar açılı okumadan daha doğal bulduklarını belirtmişlerdir. Bu da, Kural'ın savunusunu temellendiren karşıtlık sergileyen okumaların aslında tüm Türkçe anadili konuşucularının dilsel sezgisini yansıtmadığını göstermektedir.

Dahası, Zwart'a (2002) göre, eylemardı birimlerin açı ilişkilerinde sergiledikleri görünümler bulundukları sözdizimsel konumlar ile ilgili değil, söylemsel durumları ile birebir ilişki içerisindedir. Sözgelimi, Hollandacada artalanlama, sessel yoldan da (*bknz.* (53)) gerçekleştirilebilmektedir. Okumaların artalanmanın sessel yoldan gerçekleşmesi ile sınırlanması bu birimlerin sözdizimsel durumları ile değil, söylemsel durumları ile ilişkili olduğunu sezdirir ve Kural'ın bu savunusu dillerarası kanıtlar açısından destek bulamaz. Zwart'ın bu eleştirisine destek olarak aynı durumun Macarca için de geçerli olduğunu belirtebiliriz:

(78) a. Minden szerkesztő megvizsgált két panaszt (2y>∀x; ∀x>2y)
her editör kontrol etti iki şikayeti

b. Minden szerkesztő MEGVIZSGÁLT két panaszt (2y>∀x; *****∀x>2y)

Buna göre, (78a)'da evrensel niceleyicinin hem dar hem de geniş açılı okuması olanaklıyken, bu veriyi danıştığımız Macarca konuşucusu eylemin vurgulu okunması durumunda yalnızca dar açılı okumayı aldığını belirtmiştir. Buna göre, eylemin vurgulanarak okunması ile vurgusuz okunması (*bknz.* (78a-b)) arasında oluşan açı farklılıkları, Zwart'ın savunusunu dillerarası kanıtla destekler.

Bu noktada durum EN-yandaşı bir görünüm sunsa da durum yüzeyde görünenden oldukça farklıdır. Özge ve Bozşahin (2010: 150), *alçak ve düz ezgileme*nin (low and flat intonation) yalnızca eylemardı kurucularla sınırlı olmadığından söz eder. Alçak ve düz ezgileme, sözdizim-bilgi yapısı arakesitinde artalan diye nitelendirilen alanı anlatır. Ancak, artalanlama Türkçe örnekleminde yalnızca eylemardı kurucuları kapsamaz (A*: alçak Y*: yüksek):

(79) a. (Maymun) (ELMAYI yemiş) ben Aynur'un yanındayken.
A* Y* A

b. (Ben Aynur'un yanındayken) (maymun) (ELMAYI yemiş).
A*Y- Y* A-

c. (MAYMUN) ben Aynur'un yanındayken elmayı yemiş.
Y* A-

(Özge ve Bozşahin, 2010: 149-150)

Yukarıda da görüldüğü üzere, eylemardı ya da eylemönüne yerleştirme işlemi yerine *odak-sonrası vurgusuzlaştırma* (postfocal deaccenting) kavramı dikkate alındığında, düz ve düz olmayan ezgilemenin odak-sonrası ve odak-öncesi kavramlarıyla örtüştüğü görülür. Sözgelimi, (79a-b-c) üçlüsü, 'Maymun ne yapmış? Maymun ne yemiş?' gibi soruların yanıtı olabilir. Ancak, yalnızca (79a)'daki yanıtta bir artalanlama söz konusudur. (79b)'de yer alan eklenti, eylemden ve *yorum*dan (rheme) hemen önce geldiğinden düz olmayan bir ezgilemeye sahiptir. (79c)'deki eklentinin sessel görünümü ise (79a)'daki artalanlanmış eklenti ile örtüşmektedir. Her iki eklenti de düz ezgileme görünümü sunar. Dikkat edilmesi gereken nokta, (79c)'deki düz ezgileme sunan eklentinin yorumdan sonra; eylemden önce gelmesidir. Bu da artalan kavramının yukarıda da belirttiğimiz gibi odak-sonrası vurgusuzlaştırma ile ilgisi olabileceğini sezdirir.

Bu tartışmanın Zwart'ın (2002) artalanlama olgusunu kullanarak sunduğu EN-yandaşı tartışmayla ilgili sonucunu şu biçimde belirtebiliriz. Zwart (2002), Kural'ın (1997) ve Kelepir'in (1996) de sözünü ettiği açı ilişkilerinin artalanlama kavramıyla birebir ilintili olduğundan söz etmekteydi. Yukarıda sunulan Özge ve Bozşahin'in (2010) tartışmaları ise, Zwart'ın (2002) açı ilişkilerinin yorumlanmasını artalanlamayla ilişkilendirdiği EN-yandaşı savının çok da güçlü bir sözdizimsel sav olmadığını; bunun yanısıra, bu durumun bilgi yapısı ve sesbilimsel örüntülemeyle içiçe geçtiğini göstermektedir.

Zwart'ın (1994) EN-yandaşı olarak sunduğu kanıtlardan birisi de Hollandacadaki BelÖ ve TümÖ yapılarının baş-ilk yapılanma sergiledikleri yönündedir. Türkçe örnekleminde bu tartışmalara göz atalım. Sözgelimi, BelÖ bağlamında Zwart'ın (1994) savını ele alalım. Alanyazında, 'bir' dilsel biriminin belirsiz tanımlık işlevinde olduğunu savlayan çalışmalar bulunur (Erguvanlı, 1984; Göksel ve Kerslake, 2005; Kornfilt, 1997). Sözgelimi, Erguvanlı (1984), tanımlık işlevindeki 'bir' dilsel biriminin, vurgulanmadığında belirsizlik anlattığını, Türkçede 'bu, şu, o' göstericileri dışında belirlilik ifade eden başka bir dilsel birim olmadığını belirtir:

(80) a. Bir adam geldi. (Belirsizlik)

b. BİR adam geldi. (Sayı anlatımı)

Bu çizgide ilerlersek, belirsiz tanımlık 'bir' dilsel biriminin gerçekten de belirsizliği anlattığını aşağıdaki karşıtlıkta görebiliriz:

(81) a. Murat-ın **bir** kitab-ı

b. Murat-ın **bu** kitab-ı

İki öbek arasındaki belirsizlik/belirlilik karşıtlığını temel alırsak, (81a)'daki öbeğin belirsiz bir kitaba gönderimde bulunduğunu, bağlamda belirsiz bir birimi sorgulayan ne-sözcüğünü (hangisi) sınama aracı olarak kullanarak kanıtlayabiliriz:

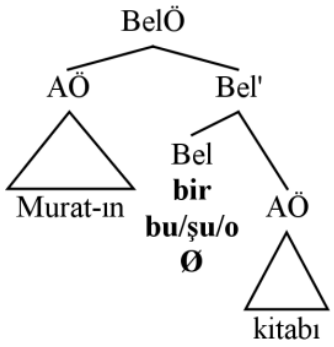
(82) [Murat-ın **bir** kitabı]-nı okudum; ama *hangisi*ni bilmiyorum.

Buna karşın, belirsizlik anlatan 'bir' tanımlığını bağlamdan çıkardığımızda ya da belirlilik anlatan bir göstericiyi tümceye eklediğimizde aynı tümcede bozukluk olduğunu görmekteyiz. Bu da bize bu tanımlığın BelÖ olarak varsayabileceğimiz bir öbeğin başı olduğunu sezdirir:

(83) *[Murat-ın **Ø/bu/şu/o** kitabı]-nı okudum; ama *hangisi*ni bilmiyorum.

Dolayısıyla, öbeksel bağlamda düşünürsek, işlevsel bir baş olan Bel başını bu tanımlıklardan biri doldururken, gösterici konumunda bir AÖ (*Murat-ın* gibi) tümleç konumunda da bir diğer AÖ (*kitab-ı* gibi) olduğunu belirtebiliriz (*krş.* Tuğcu (2009)):

(84)

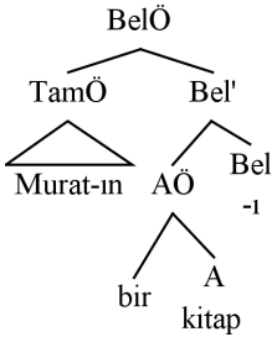

İşlevsel başın solda olduğu bu görünüm, Kayne'in (1994) evrensel Gös-Baş-Tümleç dizilimine uyum gösterir. Bunun yanısıra, bu diziliş işlevsel başların solda olduğu bir dizgeye bir kanıt oluşturur gibi görünür; ancak durum görünenden farklıdır. Bu durum, göstericilerin ve belirsiz tanımlığın baş olduğunu kanıtlamak için yeterli bir örnek ve açıklama değildir. Aslında bu durumun kanıtladığı şey,

yalnızca bu birimlerin aynı konumları paylaştıklarıdır. Ancak, bu konum bir gösterici konumu olabilir. Zaten, alanyazındaki temel varsayım da budur.

Aslında, yukarıdaki gösterimde dikkati çeken temel sorunlardan birisi, eğer *bir* dilsel birimi bir başsa, *kitap* dilsel birimi üzerindeki iyelik ekinin nereden geldiği ve hangi birim tarafından yetkilendirildiğidir. EN-yandaşı bir görünümle düşündüğümüzde (84) gösteriminin artılarından söz edebiliriz; ancak yukarıda sunulan EN-yandaşı tanıtların doyurucu olmadığını düşündüğümüzde, görünümü aşağıdaki gibi kurgulayabiliriz:

(85)

Bu noktada *bir* dilsel birimi, AÖ'nün Gös konumunda yer almakta; Bel başı ise uyum biçimbirimini {-(y)I} taşımaktadır. Dolayısıyla, Zwart'ın (1994) BelÖ bağlamındaki savı güçsüz bir savdır[17].

Hollandacadaki TümÖ'lerin baş-ilk yapılanmalı olduğu savını Türkçe bağlamında ele alalım. Her ne kadar Farsçadan ödünçlenmiş olsa da Türkçede baş-ilk görünümlü bir yapılanma bulunur. Bunlar, Griffiths ve Güneş'in (2014) de sözünü ettiği *önkaynaşık ki* (proclitic ki) içeren yapılanmalardır. Bu yapılanmalar, yukarıda tartıştığımız bağlaç yapılanmalarına benzemektedir. *Kaynaşık ki* (enclitic ki) içeren

[17] Bu noktada, dillerde değiştirgene dayalı AÖ/BelÖ yansımaları taşıdıkları tartışmasına tarafsız kalarak Bowers (1991) ve Longobardi'yi (1994) izleyerek dillerin tekçil bir biçimde BelÖ yansıttıklarını varsayıyoruz. Bu noktada, alanyazında Kennelly (1990, 1994, 2004) ve Keskin (2009) de Türkçedeki adcıl öbeklerin Abney (1987) çerçevesinde BelÖ yansıttıklarını varsaymaktadırlar.

yapılanmalardan farkını ise Griffiths ve Güneş (2014: 1) şu biçimde betimlemektedir:

(86) a. Abim, [**ki** ödevini daima zamanında yapar], bu sefer geciktirmiş.

b. [Adem sanıyor **ki**] Havva elmayı yedi.

Buna göre, (86a) önkaynaşık türüne örnekken, (86b) kaynaşık türüne örnek olarak gösterilebilir. İkisi arasındaki temel farklılık ise, önkaynaşık içeren tümcelerdeki *ki* kaynaşığının bir bağlaç olarak davranmasıdır:

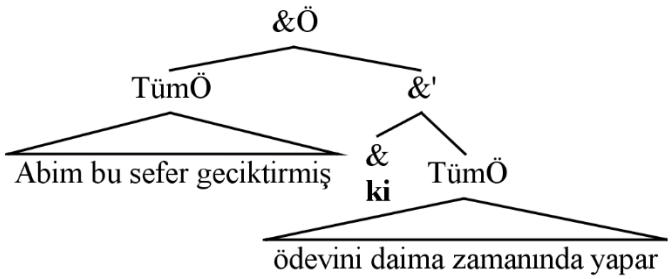
(87) a. Ahmet ekmek aldı [ve Ali peynir aldı]

b. #[Ahmet ekmek aldı ve] Ali peynir aldı.

(Griffiths ve Güneş 2014: 2)

(87b)'deki sesletimin tuhaflığı bağlacın ikinci bağlananla sesletilmesi gerekliliğinden kaynaklanır. Önkaynaşık içeren tümcelerin de aynı türde görünümler sergilemesi (*bknz.* (86a)) bu türden yapılanmaların yine bağlaç yapılanması altında ele alınabileceğini gösterir:

(88)

(86a)'daki yapılanma da (88)'de de gösterimlendiği gibi baş-ilk bir yapılanma sergiler. Anımsanacağı üzere, (86b)'deki yapılanmada bir ad yantümcesi bulunmaktayken; (86a)'daki yapılanma ise bir bağlaç yapılanmasıdır. Farsçadan alıntılanan *ki* yapılanması baş-ilk bir görünüm sergiler. Dolayısıyla, bu birim,

Farsçadaki kendine özgü dilbilgisel özelliklerini Türkçede korumaktadır. Bununla beraber, Türkçede baş-son yapılanma sergileyen *diye* tümleyicisi de bulunmaktadır:

(89) a. Ali düşünmüş [$_{\text{TümÖ}}$ **ki**$_{\text{Tüm}}$ Murat ata biner]

b. Ali [$_{\text{TümÖ}}$ Murat ata biner **diye**$_{\text{Tüm}}$] düşünmüş

Dolayısıyla, bu bağlamda değiştirgene dayalı bir görünüm söz konusudur. *Ki* dilsel birimi, yukarıda da gözlemlendiği gibi baş-ilk özelliklerini Türkçeye taşıyarak kendi dilinden taşıdığı özellikleri yansıtmaktadır. Buna karşın, *diye* dilsel birimi ise bir sözcük olarak 'de-' eylemi ve onu ulaçlaştıran {-yA} soneki ile üretilmiştir. *Diye* ad yantümcesi kurabileceği gibi amaç ya da neden belirten belirteç yantümcesi de kurabilmektedir. Bununla beraber, bu dilsel birim, her zaman tümcenin en sonunda yer almaktadır (Göksel ve Kerslake, 2005; Kornfilt, 1997; Lewis, 1967; Underhill, 1976):

(90) a. [Ali eve gitsin diye] erken çıktım (amaç işlevli belirteç yantümcesi)

b. [Ali eve geldi diye] erken çıktım (neden işlevli belirteç yantümcesi)

c. [Ali eve gitti diye] biliyorum (tümleç işlevli ad yantümcesi)

Sonuç olarak *ki* karşısında *diye* Türkçe bir birimdir ve mutlaka baş-son bir görünüm sergilemesi gerekir. Bu durum da Türkçenin baş-son özellikli bir dil olduğu iddiasını desteklemektedir.

4. Çizgiselleştirmeye Özellik-Tabanlı Bir Yaklaşım

Bu bölümde, *Evre Kuramı* (Chomsky, 2000 ve sonraki çalışmaları) çerçevesinde bir sözdizim-sesbilim eşleştirmesi olan *Özellik Tabanlı Çizgiselleştirme* (Feature Driven Linearization) (*buradan sonra,* ÖTÇ) önerisi sunacağız. Bu yaklaşım, çıktısı olan *ses öbekleri*nin (phonological phrases) sözdizimsel döngülerle birebir ilişkili olduğu *türetimsel* (derivational) ve dolayısıyla yetinmeci bir özellik taşımaktadır.

Önerdiğimiz yaklaşım, sözdizimsel öbekleri ses öbeklerine çeviren ve bu işlemi yalnızca sözdizimsel araçlara bağlı kalarak açıklayan bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, sözdizimsel işlemler döngüsel olarak evrelerde işlenir ve *çoklu dağıtım* (multiple spell-out) her *dağıtım alanı*nda (spell-out domain) SB'ye (PF) gönderilen sözdizimsel öbekleri önce çizgiselleştirir. Çizgiselleştirme işlemi ise, iki boyutlu sözdizimsel öbekleri tek boyutlu yapılara dönüştüren ve aralarında *öncegelme* (precedence) ilişkisi kuran işlemdir.

4.1 İşleyiş Biçimi

§3.'te Türkçeye ilişkin olarak EN-yandaşı çözüm önerilerinin EN-karşıtı çözüm önerileri karşısında çok da güçlü savunular üretemediğini; buna karşın, EN-karşıtı önerilerin de EN-yandaşı olanlara karşıt açıklama sunmak dışında sağlam deneysel bir veri sunmadığını gördük.

Öncelikle, ÇÖB'ün çizgisellik ile ilgili sunduğu kavramsal ve deneysel tanıtların birtakım eksi yönleri olduğunu belirtebiliriz. Kayne'in (1994, 2010) belirttiği biçimiyle evrensel Gös-Baş-Tüm dizilişinden öncegelme ilişkilerinin kurgulanması ve diğer dizilişleri oluşturmak için gerçekleştirilen sola taşımaların güdülenmesiz olmalarının yanısıra, baş-son görünümü türetmek için (sözgelimi,

ZÖ'yü TümÖ'ye eklemlemek) yapılan yüklü taşımalar, kavramsal açıdan ÇÖB varsayımının güçsüz yönlerindendir.

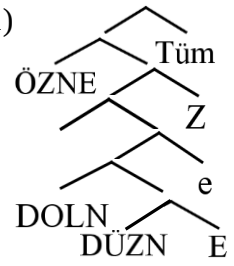
Bunun yanısıra, Kayne'in (1994) evrensel olarak öne sürdüğü tabanın Gös-Baş-Tüm dizilişi olması, bu dizilişi taşıyan dillerin edinim sürecinin diğer dizilişleri yansıtan dillerden daha kolay ve hızlı olduğu sezdiriminde bulunur. Ancak, ne dil edinimi ne de ruhdilbilim alanyazınında bu sezdirimi doğrular nitelikte bir çalışma, kanıt ya da sonuç bulunmaz.

Deneysel açıdan ele aldığımızda da anımsanacağı üzere, Kural'ın (1997) OKB yapıları üzerinden yürüttüğü tartışma eylemin sonda olduğunu güçlü bir biçimde sezdirmekteydi.

Hem kavramsal hem de deneysel sonuçları değerlendirdiğimizde, evrensel taban dizilişinin EN mi yoksa NE mi olduğu tartışması, bu tabanın gerçekten var olup olmadığı tartışmasının yanında sürüp gitmektedir. Evrensel taban varsayımının her iki ucunun da birbirinden üstün kavramsal ve deneysel yönleri bulunur. Tezin amacının bu bağlamda, evrensel taban varsayımını tartışmaktan ziyade, başların dillerde değiştirgene dayalı görünümünün korunması halinde karşıtbakışımlılığın nasıl çözümleneceği olduğu düşünüldüğünde, dillerdeki sözlüksel başlar ile işlevsel başların dilin değiştirgene dayalı yapılanması çerçevesinde dallandığını varsayabiliriz (Chomsky, 1981; Haider, 2000).

Yukarıda değinilen varsayımlar temelinde, biz de Türkçe için önerdiğimiz yapılanmanın değiştirgene dayalı baş görünümü ile aşağıdaki gibi olduğunu belirtebiliriz (DN: Dolaylı Nesne; N: Düz Nesne):

(91)

Yapılanma Türkçe için şu ilke çerçevesinde işler:

(92) *Eylem Çıkışlı Türetim (EÇT)*

Sözdizimsel türetim, eylemden başlayarak sözlüksel ve işlevsel başlar sağa birleştirilecek biçimde aşağıdan yukarı oluşturulur.

Bu noktadaki en önemli basamak, türetimin tüm sözdizimsel işlemleri bitirmesi ve sözlüksel birimler üzerindeki sözdizimsel özellikleri eşlemesidir:

(93) *Basamak 1*

AKTAR işleminin dağıtım alanını çizgiselleştirebilmesi için tüm işlemlerin bitmiş; dilbilgisel/sözdizimsel özelliklerin tümünün eşlenmiş olması gereklidir.

Sözdizimsel özellikler, türetim sırasında *değerlendirilmemiş* (unvalued) olarak sözlüksel öğelerin üzerinde bulunurlar ve arakesitlerde türetimin yorumlanabilmesi için bu özelliklerin mutlaka eşlenmeleri gerekir. Bu noktada, sözdizimsel özellikleri DURUM (case), ODAK (focus), KONU (topic), SÖYLEM (discourse), YORUM (interpretation) vb. olarak örnekleyebiliriz. Bu durumda, bu özellikler eşlenmeden çizgiselleştirmenin öncegelme ilişkilerini yorumlaması olanaklı değildir.

Yukarıdaki sayıltılarla evre-içi sözdizimsel işlemlerin ve özellik eşlemelerin bitmiş olması çizgiselleştirmenin önkoşulu olarak belirlenmiş oldu. Evresel dağıtım

alanında bulunan sözlüksel birimler bu sayede çizgiselleştirilebilmektedir. Bu noktada, Dağıtım alanında bulunan sözlüksel birimlerin ise birbirleri arasındaki *öncegelme* (precedence) ilişkilerinin nasıl kurgulandığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanıtını ise *bakışımsız k-buyurma* olarak verebiliriz. Bu ilişkiyi kısaca yeniden anımsayalım.

Kayne (1994: 6) *ulam/bölüt* (category/segment) ayrımına dayalı bir belit tanımlar:

(94) d(B) S'nin çizgisel bir dizilişidir.

Yukarıdaki tanımlamaya göre, *d, soncullar* (terminals) ve *soncul olmayanlar* (non-terminals) arasındaki *dallandırma* (domination) ilişkisini göstermektedir. *S* sonculları; *B* ise, soncul olmayan ikilileri belirtmektedir. Bu durumda, soncullar arasındaki dizilim şu biçimde oluşturulur:

(95) Soncul olmayan birimler <*X*, *Y*> için, eğer *X*, *Y*'ye bakışımsız olarak k-buyuruyorsa, o zaman, *X* tarafından dallandırılan her soncul birim *Y* tarafından dallandırılan her soncul birimden öncegelir. Bunun yanısıra, bu örtüşmeler kümesi soncul budaklar üzerindeki dizilimi oluşturur.

Kayne (1994: 16) bu bağlamda, k-buyurma ilişkisini öncegelme ilişkisini tanımlayacak biçimde ulam-bölüt ayrımına başvurarak bakışımsız olarak yeniden tanımlar:

(96) X, Y'ye ancak ve ancak X ve Y birer ulam olursa; X, Y'yi dışlarsa ve X'i dallandıran her ulam Y'yi dallandırırsa k-buyurur.

Yani, k-buyurmanın bakışımsız olabilmesi için X'nin Y'yi *dışlama*sı (exclusion) ve kendisini dallandıran her öbeğin Y'yi de dallandırması gerekir. Dışlamayı şöyle örneklendirelim: X başının kızkardeşi Y ile kurduğu X' yansıma düzlemi Y'yi dallandırdığı için, X ulamı Y ulamını dışlamaz. Öte yandan, Y ulamının her iki düzlemi de X başına, X' ara yansımasına ya da X" (XÖ) büyükçül yansımasına k-buyurmuyorsa, Y, X'i dışlar. Bu durumda Y ulamı X ulamına bakışımsız k-buyuruyor ve ondan öncegeliyor demektir.

Ne var ki, OP'nin temel sayıltıları ara yansıma düzeylerinin gerekmedikçe kullanılmaması üzerinedir. Bu durumda basit iki sözlüksel birimin birleşmesi yoluyla oluşmuş bir öbekte ulam/bölüt ayrımına gitmek ve öncegelme ilişkisini bu yolla tanımlamak zorlaşır, hatta olanaksızlaşır. Bunun yanısıra, Kayne'in (1994) tanımladığı bakışımsız k-buyurma ilişkisi, tüm dillerin öbek yapılanmasının Gös-Baş-Tümleç dizilişinde olduğu varsayımı üzerinde temellendirilmiştir. K-buyurma ilişkisinin *güçlü* sürümü olarak adlandırabileceğimiz bu sürümüne karşı biz de bakışımsız k-buyurma ilişkisinin *güçsüz* sürümü[18] olarak varsaydığımız sürümünün evre-içi dağıtım alanında çizgiselliği belirlediğini varsayacağız:

(97) *Basamak 2*

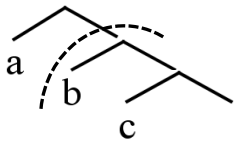
Evre-içi dağıtım alanında öncegelme ilişkisi bakışımsız k-buyurma ilişkisi ile belirlenir.

Bu bağlamda, Kayne'nin Gös-Baş-Tümleç evrensel dizilişini izlemeden, her dilin sözcük dizilişi yapısının farklı olabileceğini varsayacağız. Sözgelimi, Türkçede öbek içi dizilimi Gös-Tümleç-Baş olarak ele alırsak, evrelerin dağıtım alanı

[18] X, Y'ye *ancak ve ancak* X'in Y'ye k-buyurması ve Y'nin X'e k-buyurmaması durumunda bakışımsız olarak k-buyurur.

içerisindeki bakışımsız k-buyurma ilişkisinin evre-içi öncegelme ilişkisini belirlediğini söyleyebiliriz:

(98)

(98)'deki gibi varsayımsal bir öbeklenmede "a" biriminin evre başı olduğunu varsayarsak a'nın dağıtım alanındaki birimlerin {b, c} çifti olduğunu görebiliriz. Görüldüğü üzere, önerimizde, dağıtım alanları evre başlarının kardeşleri olarak varsayılmış (*krş.* Fox ve Pesetsky, 2005a); evre ve dağıtım alanları kavramları eş tutulmamıştır. Bu bağlamda, k-buyurma ilişkisi için ">" gösterimini; k-buyurma sonucu oluşan çizgisellik bilgisi için "<<" ilişkisini kullanalım (DA: dağıtım alanı; Ç: çizgisellik kümesi):

(99) DA : {b, c} → b > c

Ç : b<<c

Bu noktada görülen dağıtım alanı kümesindeki "b, c" birimlerinden b'nin c'ye k-buyurması çizgisellik açısından b'nin c'den öncegelmesi biçiminde açıklanır.

Bu noktaya kadar çizgiselleştirme yaklaşımımızın işleyiş biçimini özetlersek şu iki basamaktan söz edebiliriz:

(100) *Basamak 1*

AKTAR işleminin dağıtım alanını çizgiselleştirebilmesi için tüm sözdizimsel işlemlerin bitmiş; dilbilgisel/sözdizimsel özelliklerin tümünün eşlenmiş olması gereklidir.

Basamak 2

Evre-içi dağıtım alanında öncegelme ilişkisi bakışımsız k-buyurma ilişkisi ile belirlenir.

Evre Kuramı (Chomsky, MI ve *izleyen çalışmaları*) yapılanmasında yer alan çoklu dağıtım noktaları, dar sözdizimden aldığı sözdizimsel nesneleri SES arakesitinin güdümüne sokar. Evre mimarisi, sessel, anlamsal ve dilbilgisel (sözdizimsel) özellik taşıyan sözlüksel birimleri *Sözlükçe*den seçer ve bu birimleri *Birleştir* (Merge) işlemi ile bir öbek içerisinde yapılandırır. Birleştirilip oluşturulan bu öbek dar sözdizimin (D_s) bir ürünüdür. Türetimin bir noktasında, AKTAR işlemi dar sözdizimdeki yapılanmayı <SES, ANLAM> kümesi yaratacak biçimde hem ses arakesitine hem de anlam arakesitine işler. Bu noktada, bizi ilgilendiren arakesitin SES arakesiti olduğu düşünülürse, bu arakesite eşlenen sözdizimsel öbeklerin s-öbeklerini şu biçimde gösterebiliriz:

(101) D_s: $[_{XÖ}$ a b c] $\rightarrow \Phi$: (a b c)

ANLAM ve SES arakesitlerine sırasıyla *duyudevinimsel dizge* (sensorimotor system) ve *kavramsal-sezgisel* (conceptual-intentional) dizge tarafından erişilir. Bu bağlamda, *dağıtım* sözlüksel birimler üzerindeki sessel özellikleri ses arakesitine taşır ve s-öbekleri oluşturur. SES arakesiti duyudevinimsel dizge tarafından ulaşılır olduğundan burada yer alan özellik ve s-öbeklerin okunabilir olması gereklidir.

DbP ve OP, dağıtımın güçlü evre başlarının kardeşlerini dağıtıma gönderdiğini savlar. Önerimiz için biz de OP'yi izleyerek tam bir üyesel karmaşığı anlatan *e*Ö[19]; tam bir önermeyi içeren TümÖ ve *a*Ö/BelÖ'leri evre olarak varsayacağız.

Yukarıda öngörülen basamaklar çerçevesinde, türetim ve çizgiselleştirmenin temel sayıltılarını aşağıdaki biçimiyle açıklayabiliriz:

- Evreleri TümÖ, *e*Ö, BelÖ ve *a*Ö olarak varsay.
- Dağıtım alanlarını evre başlarının kardeşleri olarak varsay.
- Evresel bağlamda tüm sözdizimsel işlemleri tamamla.
- Dağıtım alanını AKTAR ile SES arakesitine eşle.
- AKTAR evresel türetimi çizgiselleştirir.

Biçimbilimsel eklerin eklendikleri kök sözcükler üzerinde ayrı ayrı işlevsel başlar oluşturmak yerine dağıtım ve çizgiselleştirme sonrası biçimbilimsel yapıda bu eklerin köklere işlenmesi ÖTÇ açısından daha yetinmeci bir görünüm sunar. ÖTÇ'nin işleyiş basamaklarını ve Türkçenin ağırlıklı olarak biçimbilime dayalı yapılanmasını göz önünde bulundurduğumuzda, ÖTÇ'nin Türkçe gibi biçimbilimsel dizgeyi yoğunluklu olarak kullanan dillerde işlemesini sağlayan bir diğer sayıltıya gereksinim oluşur. Bu sayıltı, Halle ve Marantz'ın (1993) *Dağılımsal Biçimbilim* (Distributional Morphology) 'DB' yaklaşımıdır.

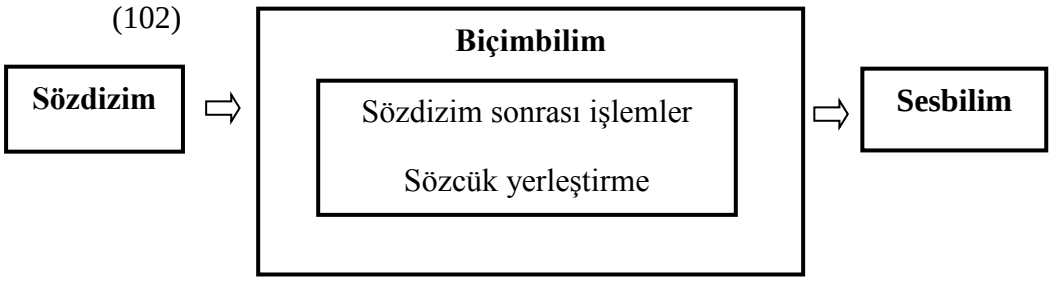
4.2 Dağılımsal Biçimbilim

Halle ve Marantz (1993: 111-112), biçimbilimsel yapının dilbilgisinin yalnızca bir bileşenine indirgenemeyeceği; bunun aksine, bu yapının farklı bileşenlerde

[19] OP, bu noktada, dışsal üyeli eylem öbeklerini evre olarak varsayar. Legate (1998) ise, *belirtmesiz* ve *edilgen* EÖ'lerin (unaccusative and passive VP) de evre olabileceklerinden söz eder. Ayrıntılı bilgi için ilgili çalışmaya göz atılabilir.

dağılımsal olarak bulunacağını öne sürer. Buna göre, sözdizimsel yapının tamamlanmasının ardından yapılanma *Biçimbilimsel Yapı* (Morphological Structure) olarak adlandırılan yapıya ulaşır. Biçimbilimsel Yapı, *sözcük ekleme* (lexical insertion) aracı tarafından yorumlanır; bir diğer deyişle, sözdizimsel türetimdeki budaklarla sözcük dağarcığındaki biçim-sözdizimsel özellikler kümesi eşlenir. Dilbilgisi mimarisi şu biçimdedir:

(102)

Sözdizim ve biçimbilim arasındaki bakışımsızlık, taşıma işlemi aracılığıyla sözdizimden türetilir gibi görünmektedir. Yine de sözü edilen bu taşıma doğası gereği tam anlamıyla sözdizimsel bir taşıma değil çizgisel ve yerel bir ayarlamadır.

Bu türden bakışımsızlıkları çözümlemek için kullanılan temel araçlardan biri Marantz (1984) tarafından önerilen *Biçimbilimsel Birleştirme*dir (Morphological Merger). Bu işlemin ardındaki ana fikir dilbilgisel gösterimlerin farklı düzeyleri arasındaki eşleştirmenin kimi ilişkilerle sınırlı olduğudur. Sözgelimi, bazı koşullar altında (X * Y) gibi bir çizgisel yandaşlık ilişkisi (Y-X) gibi bir *ekleme* (affixation) ilişkisine dönüşebilir. Bu bağlamda, * imi sola yandaşlığı anlatan bir işlemcidir. Yerel Yerdeğiştirme yaklaşımının temel parçalarından birisi *bitiştirme*dir (concatenation). Soncul birimler *B-sözcükler*dir (M-Words).

B-Sözcük ‘Biçimbilimsel Sözcük’ (M-Word ‘Morphological Word’) (yüksek olasılıkla karmaşık) daha üst bir baş yansıması ile dallandırılmayan baştır. Altsözcük (Subword) ise B-sözcük içerisindeki soncul budaktır.

SB türetimini oluşturan işlemler açısından, işlemin gerçekleştirilme zamanının çizgiselleştirme öncesi ya da çizgiselleştirme sonrası olmasına bağlı olarak temel bir ayrım yapılabilir:

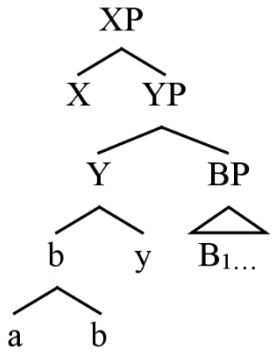
i. *Çizgiselleştirme Öncesi*: Türetim, aşamalı yapıda işlem görmektedir. Dolayısıyla, bu süreçte yapılan herhangi bir taşıma aslında aşamalı yapıda yapılmış bir taşımadır. Bu taşıma *alçaltma* (lowering) olabilir. Alçaltma bir başı tümlecine indirmektir.

ii. *Çizgiselleştirme Sonrası*: Türetim, çizgisel yapıda işlem görür. Bu aşamada gerçekleşen taşıma işlemine Yerel Yerdeğiştirme adı verilir ve bu işlem, aşamalı yapı değil *çizgisel yandaşlık* (linear adjacency) temelinde gerçekleştirilir.

B-sözcükler arasındaki ilişkilere odaklanırsak, yeniden dizilimin gerçekleştiği ve yeniden dizilimin gerçekleşmediği iki durum söz konusudur. Birinde iki birimin dizilişi tersine çevrilirken; diğerinde taşınan birim bir basamak aşağı indirilir. Bu sayede, B-sözcük olan bir birim Altsözcük olur. Ancak, her iki durumda da işlemin sessel bir etkisi bulunur. İki B-sözcüğü sessel olarak yakın bir etkileşimde olabilecekleri bir yapı içine yerleştirilir. Bu bağlamda, Yerel Yerdeğiştirmenin temel parçalarından birinin 'ekleme' olduğu düşünülmektedir. Tartışmayı X'in Y'ye eklendiği aşağıdaki örnek üzerinden yürütelim[20]:

[20] (* = sola yandaşlık; ⌒ = b-sözcükleri bitiştirme; ⊕ = altsözcükleri bitiştirme)

(103)

(104) a. [[[a b] y]]

b. (((a * b) * y))

c. (a ⊕ b), (b ⊕ y)

d. [X [Y BP…

e. (X * (Y * BP…

f. (X ⌒Y), (Y ⌒B_1)

Varsayımsal olarak, (104f)'deki bitiştirme komutu yerel yerdeğiştirme kuralının yapısal tanımını karşılamaktadır. Sola eklenme uygulandığında, görünüm şu biçimde olur:

(105) (X ⌒Y) → [[[Y]]X]

Türetim, tüm * ve ⊕ komutlarını okuduğunda şu bütüncül görünüm ortaya çıkar:

(106) a. (((a * b) * y) * X)

b. (a ⊕ b), (b ⊕ y), (y ⊕ X)

4.3 ÖTÇ'nin Kavramsal Yönü

Bu işleyiş biçimini kullanan Özellik-tabanlı çizgiselleştirmenin diğer çizgiselleştirme yaklaşımlarına göre, taşıdığı kavramsal özellikler bakımından iki üstünlüğü bulunur.

Öncelikle, özellik-tabanlı çizgiselleştirmenin işleyiş biçimi, Evre Kuramının *hedef-sonda ilişkisi* (probe-goal relation), uyuşum düzeneği aracılığıyla sözdizimsel özelliklerin eşlenmesi gibi temel sayıltılarıyla örtüşmektedir. Evre tabanında

sözdizimsel ilişkilerin ve eşlemelerin bitmeden dağıtım alanının dağıtıma gönderilmesi arakesitlerde bu özelliklerin okunmasını olanaksız kılar; dolayısıyla, türetim arakesitlerde (<SES, ANLAM>) bozulur. Özellik-tabanlı yaklaşımın özellik eşleme bitmeden sözdizim-SB eşleştirmesi yapmaması ve arakesitlere gönderilmiş öbekler üzerinde başkaca herhangi bir sözdizimsel işleme izin vermemesi bu açıdan kavramsal olarak daha yetinmeci bir görünüm sergiler.

Özellik-tabanlı çizgiselleştirmenin çizgisellik bilgisini kurgularken sözdizimsel özelliklere öncelik vermesinin ardındaki temel güdülenmeyi yukarıda tartışmıştık. Sözdizimsel özelliklerin eşlenmesi, bu bağlamda oldukça önemli bir kavram olarak karşımıza çıkar. D_s'de özelliğini eşlemesi gereken bir sözlüksel birimin tüm sözdizimsel özelliklerini eşlediği konumda olması gerekir. Dolayısıyla, sözdizimsel birimler ancak eşlenecek hiçbir özellikleri kalmadığı anda dağıtım için serbest bırakılabilirler. Bu da çizgiselleştirmenin özellik eşleme tabanında olabileceği yönünde bir sezdirimde bulunur. Sözgelimi, Türkçede hiçbir sözdizimsel özelliğini eşlemek zorunda olmayan belirteçlerin herhangi bir konumda çizgiselleşebilip o konumda sesletilmesi bundan ötürüdür:

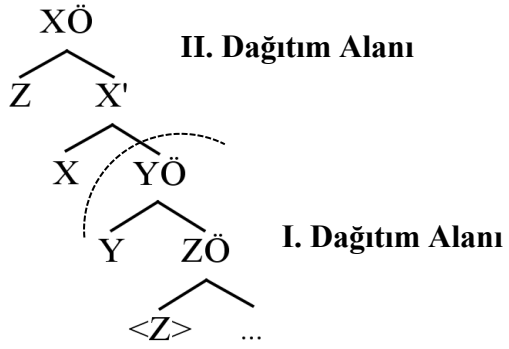
(107) a. Ali *ne yazık ki* okula gelemedi.
b. *Ne yazık ki* Ali okula gelemedi.
c. Ali okula *ne yazık ki* gelemedi.
d. Ali okula gelemedi *ne yazık ki*.

Bu noktada, herhangi bir özelliğini eşlemek durumunda olmadığından ötürü, *ne yazık ki* gibi bir belirtecin türetime girdiği noktada sesletildiği görülür. Bu da çizgiselleştirme yaklaşımımızın özellik-tabanlı olmasının kavramsal açıdan bir

üstünlük sağladığına ve türetimdeki birimlerin çizgiselleştirme özelliklerini özellik eşleme çerçevesinde açıklayabileceğimize yönelik bir ipucu sağlar.

ÖTÇ'yi kavramsal açıdan diğer çizgiselleştirme yaklaşımlarından ayıran bir diğer özellik ise, kopya sesletme konusundaki öngörüleridir. Özellik-tabanlı çizgiselleştirme, hangi kopyaların sesletileceği ile ilgili olarak doğru sezdirimler yapmaktadır. Hornstein, Nunes ve Grohmann'a (2005) göre, en üstteki kopyalar en hafif olanlar olduğu için bu kopyalar sesletilmektedir. Bu anlayış bizim önerimizle uyumludur; ancak yine de eşlenmemiş özellikler içeren kopyaların dağıtılmasına izin verdiğinden kavramsal olarak zayıftır. Hornstein, Nunes ve Grohmann'ı (2005) izleyerek dağıtımın bu biçimde olduğunu düşünelim:

(108) a.

b. SES_1: Y << (Z)

c. SES_2: Z << X

(108)'deki türetimde Z biriminin, özelliğini eşlemek üzere, evrenin sınır konumuna yükseldiğini varsayalım. Buna göre, 'I. Dağıtım Alanı'nda kalan öncegelme ilişkileri içerisinde özelliğini henüz eşlememiş bir kopya bulunur (<Z>). Dağıtıma gitmiş bu kopya arakesitlerde öncegelme ilişkilerine katılmıştır.

Şimdi, ÖTÇ çerçevesindeki sayıltılarla aynı türetim senaryosu üzerindeki öncegelme ilişkilerini düşünelim:

(109) a. SES_1: Y

b. SES_2: Z << X

Her iki yaklaşımdaki arakesit bilgilerini düşündüğümüzde, (109b)'deki yaklaşım arakesitte dağıtımla beraber henüz özelliği eşlenmemiş bir kopya içerirken; ÖTÇ yaklaşımında bu kopyanın dağıtılmasına izin verilmez. Bu karşıtlığın kavramsal açıdan iki sonucu bulunur. Bunlardan ilki, Hornstein, Nunes ve Grohmann'ın (2005) "en üst kopya en hafif kopyadır" temelli yaklaşımında alttaki kopyanın dağıtıma gönderilmiş olması ve SES arakesitinde bu bilginin yer alması arakesitteki bilgi yükünün artması anlamına gelir. Bunun yanısıra, özelliği eşlenmemiş bir kopyanın bu arakesitte yer alması türetimin çakışmasına yol açacaktır. ÖTÇ ise özelliğini eşlememiş kopyaları dağıtımla SES arakesitine göndermediğinden bu arakesitteki bilgi yükü azalacak; bunun yanısıra, eşlenmemiş özelliği olan bu kopya arakesitlerde çakışmaya yol açmayacaktır. ÖTÇ'nin bu yönüyle ilk yaklaşımdan daha yetinmeci bir görünüm sergilediğini söylemek olanaklıdır. Bunun nedeni, arakesitlerde kimi özellikleri eşlenmiş kimi özellikleri eşlenmemiş birden fazla kopyanın bulunmasıdır. Bunun yerine, bazı kopyaların eşlenmemiş özelliklerinden dolayı zaten dağıtıma gönderilmediklerini varsaymak, temel yetinmeci sayıltılarla daha uyumlu görünmektedir.

4.4 Türetim Senaryoları

4.4.1 Senaryo I – Tek geçişli eÖ

Bu türetim senaryosu içinde, tek nesneli eylemleri içeren tümcelerin çizgiselleştirme süreçlerini tartışacağız. Bu bağlamda, öncelikle belirtme durumu imli nesneleri içeren tümceleri; daha sonra da çıplak nesneleri içeren tümcelerin türetimlerini tartışacağız.

4.4.1.1 Belirtme durumu yüklü nesne (BelÖ-(y)I) içeren eÖ

Aşağıdaki tümcenin türetimine göz atalım:

(110) Ali kitabı okudu.

a. Nesne ve eylem birleştirilir: [$_{\text{EÖ}}$ √KİTABI$_{[\text{BEL}]}$ √OKUDU]

b. EÖ+ *e* ile birleştirilir: [$_{\text{EÖ}}$ √KİTABI$_{[\text{BEL}]}$ √OKUDU] *e*

c. Özne birleştirilir: [$_{e\text{Ö}}$ √ALİ$_{[\text{YAL}]}$ [$_{\text{EÖ}}$ √KİTABI$_{[\text{BEL}]}$ √OKUDU] *e*]

d. … [$_{e\text{Ö}}$ √KİTABI$_{[\sout{\text{BEL}}]}$ [$_{e'}$ <√ALİ$_{[\text{YAL}]}$> *e* [$_{\text{EÖ}}$ <√KİTABI$_{[\text{BEL}]}$> √OKUDU]]

e. Dağıtım: [$_{\text{EÖ}}$ <√KİTABI$_{[\text{BEL}]}$> √OKUDU] ***e***

Öncelikle, türetime birleştirilen tüm birimlerin DB gereğince kök-sözcük olarak birleştirildiğini anımsayalım. Belirtme durumu imli BelÖ'lerin yapısal durumlarını rol konumları dışında eşlediği ve bu konumların özne için Gös, ZÖ, nesne için de *e*Ö'nün ikinci Gös'ü olduğu kabul edilirse (Hornstein, Nunes ve Grohmann 2005), (110)'da çizgiselleştirme açısından alt kopyalar eşlenmemiş özellikleri olduğundan dağıtıma gitmezler; dolayısıyla, SES'e görünmezler. Bu noktada, nesne belirtme durumunu eşlemek üzere Gös, *e*Ö'ye taşınır. Kavramsal açıdan, E-*e* yükselmesi, sözlüksel eylem (E) üzerindeki herhangi bir özelliğin eşlenmesi gerektiğinden değil, *e* üzerindeki güçlü [+E(ylem)] özelliği tarafından tetiklenir. Dolayısıyla, belirteçler gibi eylemler de bulundukları ilk konumda sessel açıdan yorumlanabilmektedirler. Türkçede eylemlerin Z başına kadar çıktıkları düşünüldüğünde aynı varsayımı Z başına kadar esnetmek olanaklıdır. Özne ve nesnenin ise henüz eşleştiremediği durum özellikleri olduğundan ötürü de bulundukları konumda çizgiselleştirilmeleri olanaklı değildir. Yukarıda (110e)'de

dağıtım uygulandıktan sonra, eÖ evresinin dağıtım alanı olan EÖ dağıtıma gönderilir ve oluşan çizgisellik bilgisi şu biçimdedir[21]:

(111) a. $DA_{eÖ} \rightarrow [_{EÖ} <\sqrt{KİTABI}_{[BEL]}> \sqrt{OKUDU}]$

b. ÇK (EÖ): okudu

Türetim TümÖ düzeyinde sürmektedir:

(112) a. Z birleştirilir: $[_{ZÖ} \sqrt{ALİ}_{[\text{~~YAL~~}]} [_{eÖ} \sqrt{KİTABI}_{[\text{~~BEL~~}]} [_{e'} <\sqrt{ALİ}_{[YAL]}> [_{EÖ} ...] e] Z]$

b. Tüm birleştirilir: $[_{TümÖ} [_{ZÖ} \sqrt{ALİ}_{[\text{~~YAL~~}]} [_{eÖ} \sqrt{KİTABI}_{[\text{~~BEL~~}]} [_{e'} <\sqrt{ALİ}_{[YAL]}> [_{EÖ} ...] e] Z] Tüm]$

c. Dağıtım: $[_{ZÖ} \sqrt{ALİ}_{[\text{~~YAL~~}]} [_{eÖ} \sqrt{KİTABI}_{[\text{~~BEL~~}]} [_{e'} <\sqrt{ALİ}_{[YAL]}> [_{EÖ} ...]] e]$ Z] **Tüm**

d. $DA_{TümÖ} \rightarrow [_{ZÖ} \sqrt{ALİ}_{[\text{~~YAL~~}]} [_{eÖ} \sqrt{KİTABI}_{[\text{~~BEL~~}]} <\sqrt{ALİ}_{[YAL]}> [_{EÖ} ...] e] Z]$

Ali > kitabı

e. ÇK (ZÖ): Ali<<kitabı

Öncelikle, (112a)'da Z türetime birleştirilir. Gös, ZÖ konumundaki özne "Ali" durumunu, yerellik ilişkisi içerisinde eşler ve siler. Aynı biçimde, belirtme durumu imli nesne "kitabı" yine yerellik ilişkisi içerisinde durumunu eşler ve siler. Dolayısıyla, bu sözlüksel birimlerin eşleyeceği herhangi başkaca bir özellik kalmadığından bulundukları konumda dağıtım sonrası çizgiselleşmeleri gerekir. Özellikleri eşlenmiş birimler yuvarlak içine alınmıştır. Nitekim Tüm başı türetime birleştirildikten sonra, dağıtım alanı iki sözlüksel birimi içerir: {Ali, kitabı}. Özne, nesneye bakışımsız k-buyurduğundan nesneden öncegelir ve bu bilgi çizgisellik

[21] ÇK: Çizgisellik Kümesi; > : k-buyurma; << : öncegelme

kümesine aktarılır. Türetimin geri kalanında da SES'e sessel içerik taşıyan herhangi bir birim eşlenmediğinden tümce bu biçimiyle çizgiselleştirilir:

(113) a. Geri kalanı dağıtıma gönder: [$_{\text{TümÖ}}$ Tüm [$_{\text{ZÖ}}$ ...]]

b. DA$_{\text{geri kalan}}$ → [$_{\text{TümÖ}}$ Tüm [$_{\text{ZÖ}}$ ...]]

c. ÇK (TümÖ): Ø

d. ÇK (EÖ+ZÖ+TümÖ): Ali<<kitabı<<okudu

Görüldüğü üzere, k-buyurmanın güçsüz sürümüne başvurarak sözdizimsel özelliklerin eşlenmesine bağımlı çizgiselleştirme önerimiz, ilk senaryoda işler görünmektedir. Şimdi, aynı tümcenin 'çok' gibi alçak bir belirteç (Cinque, 1999) türetime girdiğinde nasıl çizgiselleştiğine göz atarak tartışmayı sürdürelim:

(114) Ali kitabı *çok* okudu

a. Nesne ve eylem birleştirilir: [$_{\text{EÖ}}$ √KİTABI$_{\text{[BEL]}}$ √OKUDU]

b. Belirteç türetime eklenir: [$_{\text{EÖ}}$ √ÇOK [$_{\text{EÖ}}$ √KİTABI$_{\text{[BEL]}}$ √OKUDU]

c. EÖ + *e* ile birleştirilir: [$_{\text{EÖ}}$ √çok [$_{\text{EÖ}}$ √kitabı$_{\text{[BEL]}}$ √okudu] *e*

d. Özne birleştirilir: [$_{e\text{Ö}}$ √ALİ$_{\text{[YAL]}}$ [$_{\text{EÖ}}$ √ÇOK [$_{\text{EÖ}}$ √KİTABI$_{\text{[BEL]}}$ √OKUDU] *e*]

e. İşlemler: [$_{e\text{Ö}}$√KİTABI$_{\text{[BEL]}}$[$_{e'}$ <√ALİ$_{\text{[YAL]}}$> [$_{\text{EÖ}}$ √ÇOK [$_{\text{EÖ}}$ <√KİTABI$_{\text{[BEL]}}$> √OKUDU] *e*]

f. Dağıtım: [$_{\text{EÖ}}$ √ÇOK [$_{\text{EÖ}}$ <√KİTABI$_{\text{[BEL]}}$> √OKUDU] ***e***

(110)'a benzer biçimde, öncelikle nesne "√KİTABI$_{\text{[BEL]}}$" ve eylem birleştirilir. Nesne, durum özelliklerini türetime birleştirildiği konumda eşleyemediği için, dağıtım alanında bulunması olanaklı değildir. Durum-güdümlü olarak Gös, *e*Ö konumuna taşınır. Türetime EÖ'ye eklenerek giren alçak belirteç "çok" ise eşlemesi gereken bir özelliği olmadığından türetime eklendiği konumda çizgiselleştirilebilir.

Bu bağlamda, evre-içi tüm işlemler; yani, nesnenin durumunu eşlemesi ve öznenin birleştirilmesi gerçekleştirildikten sonra evre dağıtım alanına (EÖ) dağıtım uygulanır. Evre dağıtım alanı içindeki sözlüksel birimler ise şu biçimde çizgiselleşir:

(115) a. $DA_{eÖ} \rightarrow [_{EÖ}$ √ÇOK $[_{EÖ} <$√KİTABI$_{[BEL]}>$ √OKUDU$]$ çok > okudu

b. ÇK (EÖ): çok << okudu

Dağıtım alanı içerisinde bulunan soncul birimlerden alçak belirteç "çok" eyleme bakışımsız k-buyurur. Bundan ötürü, çizgisellik kümesinde belirteç eylemden öncegelir. Bu noktada, dağıtım alanı içerisinde henüz durum özelliğini eşlememiş nesnenin dağıtıma gitmediğinden SES'e görünmez olduğunu anımsatalım. Türetim bir sonraki evrede devam eder:

(116) a. Z, birleştirilir: $[_{ZÖ}$ √ALİ$_{[\text{~~YAL~~}]}$ $[_{eÖ}$ √KİTABI$_{[\text{~~BEL~~}]}$ $[_{e'} <$√ALİ$_{[YAL]}>$ $[_{EÖ}$ ...] *e*] Z]

b. Tüm birleştirilir: $[_{TümÖ}$ $[_{ZÖ}$ √ALİ$_{[\text{~~YAL~~}]}$ $[_{eÖ}$ √KİTABI$_{[\text{~~BEL~~}]}$ $[_{e'} <$√ALİ$_{[YAL]}>$ $[_{EÖ}$ ...] *e*] Z] Tüm]

c. Dağıtım: $[_{ZÖ}$ √ALİ$_{[\text{~~YAL~~}]}$ $[_{eÖ}$ √KİTABI$_{[\text{~~BEL~~}]}$ $[_{e'} <$√ALİ$_{[YAL]}>$ $[_{EÖ}$ ...]] *e*] Z]

d. $DA_{TümÖ} \rightarrow [_{ZÖ}$ √ALİ$_{[\text{~~YAL~~}]}$ Z $[_{eÖ}$ √KİTABI$_{[\text{~~BEL~~}]}$ $[_{e'} <$√ALİ$_{[YAL]}>$ *e* $[_{EÖ}$ ...]]]] Tüm Ali > kitabı

e. ÇK (ZÖ): Ali<<kitabı

f. ÇK (EÖ+ZÖ): Ali<<kitabı<<çok<<okudu

Her iki örneklemde de; yani, hem belirteçsiz hem de belirtecin türetimde olduğu yapılanmada ÖTÇ, çizgiselleştirme, öncegelme ve s-öbekleme açısından sorunsuz işlemektedir. Şimdi, *çıplak nesne*nin (bare object) yani açık olarak {-(y)I} belirtme durumu imli nesnelerin olduğu tek geçişli eylemlerin türetimine göz atalım.

4.4.1.2 Çıplak nesneli (BelÖ-Ø) eÖ yapılanması

Türkçede çıplak nesne içeren eylem öbekleriyle ilgili alanyazında iki görüş bulunur. Bunlardan ilki, çıplak nesnelerin Baker (1988) türünde *baş-geçişimi* (head-incorporation) sergilediğini savunanlardır (Sezer, 1991; Kornfilt, 1995, 2003 vb.); diğeri ise, bu türden nesnelerin aslında, tam olarak Baker (1988) türü baş geçişimi sergilemediğini savunanlardır (Taylan, 1986; Öztürk, 2005, 2009).

Bu grup içerisinden Öztürk (2005, 2009) Türkçede baş-geçişimi ile yapılacak bir incelemenin üç sorunla karşılaşacağını belirtir. Bunlardan ilki, eylem önündeki çıplak adların baş durumunun ne olacağı tartışma konusudur. İkincisi, Türkçedeki geçişim, baş-geçişimin görüldüğü diğer dillerde olduğu üzere yüklemi tam anlamıyla geçişsiz kılmaz. Son olarak, geçişim, Türkçede yalnızca eylem tümleçlerine değil edicilerine de üretken bir biçimde uygulanabilmektedir (Öztürk, 2005: 38). Erguvanlı-Taylan (1986) da, Türkçede biçimbilimsel olarak bir karmaşık oluşturduğu düşünülen "Ad+Eylem" birlikteliğinin aslında göründüğü gibi olmadığını belirtir:

(117) a. Ali kitap DA okudu.

b. Ali kitap BİLE okudu.

c. Ali kitap MI okudu?

Buna göre, odak parçacıkları olan *dA, bile* ve *mI'*nın eylem ve çıplak nesne arasına girebilmesi, bu geçişimin sınırlı düzeyde olduğunu sezdirmektedir. Öztürk (2005: 39), bu kanıta ek olarak geçişime uğramış adların baş olmalarına ilişkin savunuya yönelik *eylem eksiltme* (verb ellipsis) yapılarından karşı kanıt sunar. Buna göre, çıplak nesnelerin tümleçleri olduğu eylemler aynı ise, eylemlere eksiltme

uygulanabilir. Bu da eylem ve tümlecinin ayrı ve bağımsız birimler olduğunu gösterir:

(118) Ali kitap okudu, dergi ~~okumadı~~ değil!

Son iki kanıt, sırasıyla bağlaç ve niteleme yapılarından gelir. (119a-b)'de görüldüğü üzere, bir bağlaç hem çıplak nesneyi hem de eylemi bağlayabilmektedir. (120a-b)'de ise çıplak nesnenin bir sıfat ya da ortaçla nitelenebildiğini görmekteyiz. Bu iki etmen, çıplak nesne ve eylemin ayrı ve bağımsız birimler olduğunu göstermektedir (Öztürk, 2005: 39-40):

(119) a. Ali *kitap ve dergi* okudu.

b. Ali kitap *aldı ve sattı*.

(120) a. Ali *ekşi* elma yedi.

b. Ali *konuşacak* insan aradı.

Bu bağlamda, Massam'ı (2001) izleyen Öztürk (2005), bu türden geçişimleri *yarı-geçişim* (pseudo-incorporation) olarak niteler. Buna göre, bu türden yapılanmalarda çıplak nesne bir öbeği yansıtır. Bu öbek Massam'ın çalışmasında AÖ olarak ele alınır ve bu AÖ, eylemin tümleci olarak taban-üretimlidir. Bu AÖ'ler nesne durumunu eşleyemedikleri ve sözdizimde görünür olmadıkları için, EÖ dışına çıkamazlar; dolayısıyla, çıplak nesne sözgelimi söylem güdümlü taşınacağı zaman, eylemi de kuyruğuna takar (Gračanin-Yüksek ve İşsever, 2011). Buna karşın, belirtme durumu imli nesnenin böyle bir zorunluluğu yoktur. Bu da (118-120) arasında görüldüğü gibi, çıplak nesnelerle eylem arasında tamamen kopuk bir ilişki olmadığını; bunun yerine, bu birimlerin EÖ'ye bağımlılığının bulunduğunu sezdirir:

(121) a. Ali [Ayşe'nin **kitap** okumasını] istedi.

b. *__Kitap__ Ali [Ayşe'nin __ okumasını] istedi.

c. **Kitap** okumasını Ali [Ayşe'nin __] istedi.

(Gračanin-Yüksek ve İşsever, 2011: 42)

d. Ali [Ayşe'nin **kitab-ı** okumasını] istedi.

e. **Kitab-ı** Ali [Ayşe'nin __ okumasını] istedi.

f. **Kitab-ı** okumasını Ali [Ayşe'nin __] istedi.

(121b-e) karşıtlığı, geçişimin Massam'ın (2001) da betimlediği gibi yalnızca sınırlı düzeyde gerçekleştiğini sezdirir. Dolayısıyla, biz de Öztürk'ü (2005) izleyerek "çıplak nesne+eylem" karmaşığının sözde-geçişim içerdiğini varsayacağız. Bu sayede, türetim içerisinde bulunan bir bakışımlılık noktasına dağıtıma kadar izin verilir. Bu yaklaşım, Moro'nun (2000) dağıtıma kadar sözdizimdeki bakışım noktalarına izin verildiği savunusuyla uyumlu bir görünüm sergiler. Dağıtım sonrasında ise, Hornstein, Nunes ve Grohmann'ın (2005: 232) da belirttiği gibi yarı-geçişime uğramış bu iki birim, türetim içerisinde çizgiselleştirme açısından tek bir birimmiş gibi davranacak[22] ve *Basamak 2* süzgecine takılmayacaktır. *Basamak 2,* evre-içi dağıtım alanında öncegelme ilişkisinin bakışımsız k-buyurma ilişkisi ile belirlendiğini belirtmekteydi. Çizgiselliğin biçimbilimsel berimi izlemesi gerekliliğiyle, bakışımsız k-buyurma ilişkileri aşağıdaki gibi kurgulanabilir:

(122) $[[_{eÖ}$ Murat *e* $[_{EÖ}$ #mektup-yazdı#]]]

Murat > #mektup-yazdı#

[22] Yine de SES arakesitinde "okudu#kitap" dizilişinin değil de "kitap#okudu" dizilişinin gerçekleştiği sorusu bir sorun olarak karşımıza çıkar. Biz bu sorunun farkında olarak şu an için bir çözüm öneremediğimizi ve bu sorunun sonraki çalışmalarda ele alınması gereken bir sorun olduğunu belirtiriz.

Şimdi, bu varsayımları deneysel tabanda sınayalım:

(123) Ali kitap okudu

a. Nesne ve eylem birleştirilir: [$_{\text{EÖ}}$ √KİTAP √OKUDU]

b. EÖ + *e* ile birleştirilir: [[$_{\text{EÖ}}$ √KİTAP √OKUDU] *e*]

c. Özne birleştirilir: [$_{e\text{Ö}}$ √ALİ$_{[\text{YAL}]}$ [$_{\text{EÖ}}$ √KİTAP √OKUDU] *e*]

d. İşlemler: ... [$_{e\text{Ö}}$ <√ALİ$_{[\text{YAL}]}$> [$_{\text{EÖ}}$ √KİTAP √OKUDU] *e*]

e. Dağıtım: [$_{\text{EÖ}}$ √KİTAP √OKUDU] ***e*** (Bakışım noktası)

f. DA$_{e\text{Ö}}$ → [$_{\text{EÖ}}$ #KİTAP-OKUDU#]

g. ÇK (EÖ): kitap-okudu

Öncelikle, nesne ve eylem birleştirilir. Daha sonra, EÖ ile *e* birleştirilir. Özne de türetime Gös, *e*Ö konumunda birleştirildikten sonra, evre-içi işlemler tamamlanır ve dağıtım uygulanır. Bu noktada, biçimbilimsel açıdan yarı-geçişim geçirmiş olan çıplak nesne "kitap" ve eylem "okudu" çizgiselleştirme komutuna tek birim gibi görünür ve çizgisellik kümesine bilgi bu biçimde gönderilir. Türetim, TümÖ evresinde devam ettiğinde ise, öncegelme ilişkileri tamamlanır:

(124) a. Z başı birleştirilir: [$_{\text{ZÖ}}$ √ALİ$_{[\text{YAL}]}$ [$_{e\text{Ö}}$ <√ALİ$_{[\text{YAL}]}$> [$_{\text{EÖ}}$ ...] *e*] Z]

b. Tüm birleştirilir: [$_{\text{TümÖ}}$ [$_{\text{ZÖ}}$ √ALİ$_{[\text{YAL}]}$ [$_{e\text{Ö}}$ <√ALİ$_{[\text{YAL}]}$> [$_{\text{EÖ}}$ ...] *e*] Z] Tüm]

c. Dağıtım: [$_{\text{ZÖ}}$ √ALİ$_{[\text{YAL}]}$ [$_{e\text{Ö}}$ <√ALİ$_{[\text{YAL}]}$> [$_{\text{EÖ}}$ ...] *e*] Z] **Tüm**

d. DA$_{\text{TümÖ}}$ → [$_{\text{ZÖ}}$ √ALİ$_{[\text{YAL}]}$ Z [$_{e\text{Ö}}$ <√ALİ$_{[\text{YAL}]}$> *e* [$_{\text{EÖ}}$ ...]]]

e. ÇK (ZÖ): kitap-okudu

f. ÇK (EÖ + ZÖ): Ali<<kitap-okudu

Z başı ile birleştirilen *e*Ö, ZÖ'yü oluşturduktan sonra Tüm türetime birleştirilir. Özne, Gös, ZÖ konumunda durum özelliklerini eşledikten sonra, Dağıtım uygulanır. Buna göre, dağıtım alanında bulunan tek sözlüksel birim olan özne "Ali" çizgisellik kümesine gönderilir. Bu birimin *e*Ö içerisinde bulunan alt kopyası henüz eşlenmemiş bir özelliği bulunduğundan dağıtıma gönderilmez.

Bu noktaya kadar, ÖTÇ çıplak nesnelerin birleştirildiği türetimin çizgisellik süreçlerini sorunsuz açıklıyor gibi görünmektedir. Bu noktada, akla gelebilecek bir soru Erguvanlı-Taylan'ın (1986) da sözünü ettiği gibi odak parçacıkları *dA, bile* ve *mI'*nın eylem ve çıplak nesne arasına girebilmesi durumunu nasıl açıklayacağımızdır. Bu parçacıkların odak parçacıkları olması EÖ'nün hemen üzerinde bir *OdÖ 'Odak Öbeği'ni* (FP 'Focus Phrase') yansıttığını sezdirir. OdÖ'nün neden yalnızca 'kitap' birimini değil de EÖ'yü dallandırdığına kanıt alçak belirteçlerden gelmektedir:

(125) a. Ali [kitap mı [$_{EÖ}$ çok okudu]]?

b. ?*Ali [$_{EÖ}$ çok [$_{EÖ}$ [kitap mı] okudu]]?

(125b)'de görüldüğü gibi, OdÖ yalnızca çıplak nesne 'kitap'ı dallandırıyor olsaydı, EÖ'ye eklenen alçak belirtecin ('çok') türetimi bozmaması gerekirdi. Bu bağlamda, (125a-b) karşıtlığı, OdÖ'nün EÖ'yü dallandırdığını sezdirir. Tartışmayı bu varsayım çerçevesinde sürdürelim:

(126) Ali kitap MI/DA/BİLE okudu

a. Nesne ve eylem birleştirilir: [$_{EÖ}$ √KİTAP$_{[ODAK]}$ √OKUDU]

b. Odak parçacığı EÖ ile birleştirilir: [$_{EÖ}$ √KİTAP$_{[ODAK]}$ √OKUDU] ^{ODAK}√MI

c. Çıplak nesne [Gös, OdÖ] konumuna içsel birleştirilir:

[$_{\text{OdÖ}}$ <√KİTAP$_{\text{[ODAK]}}$ √~~OKUDU~~> [$_{\text{EÖ}}$ <√~~KİTAP~~$_{\text{[ODAK]}}$ √OKUDU>] ^{ODAK}√MI]

d. OdÖ + *e* ile birleştirilir:

[$_{\text{OdÖ}}$ <√KİTAP$_{\text{[ODAK]}}$ √~~OKUDU~~> [$_{\text{EÖ}}$ <√~~KİTAP~~$_{\text{[ODAK]}}$ √OKUDU>] ^{ODAK}√MI] *e*

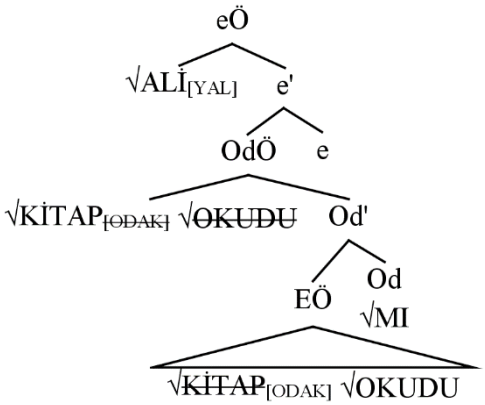
e. Özne birleştirilir: [$_{e\text{Ö}}$ √ALİ$_{\text{[YAL]}}$ [$_{\text{OdÖ}}$ <√KİTAP$_{\text{[ODAK]}}$ √~~OKUDU~~> [$_{\text{EÖ}}$ <√~~KİTAP~~$_{\text{[ODAK]}}$ √OKUDU>] ^{ODAK}√MI] *e*]

f. İşlemler:

… [$_{e\text{Ö}}$ √ALİ$_{\text{[YAL]}}$ [$_{\text{OdÖ}}$ <√KİTAP$_{\text{[ODAK]}}$ √~~OKUDU~~> [$_{\text{EÖ}}$ <√~~KİTAP~~$_{\text{[ODAK]}}$ √OKUDU>] ^{ODAK}√MI] *e*]

Bu noktada, türetimde gerçekleşen işlemlere, ağaç üzerinde yeniden göz atalım:

(127)

Çıplak nesne ve eylemin bir bütün olarak beraber taşındığı varsayımıyla (*bknz.* (126a-f)) [ODAK] özelliği taşıyan çıplak nesne eylemle beraber Gös, OdÖ konumuna taşınır ve burada ilgili özelliği taşıyan çıplak nesne özelliğini eşler. Eylemin ise eşleyecek herhangi bir özelliği olmadığından ÖTÇ çerçevesinde asıl konumunda sessel olarak yorumlanır.

Görüldüğü üzere, OdÖ'nün Gös konumuna yükselen 'kitap' tümlecinden sonra birleştirilen evre başı ile birlikte türetime dağıtım uygulanır:

(128) a. Dağıtım: [$_{\text{OdÖ}}$ <√KİTAP$_{\text{[Od]}}$ ~~√OKUDU~~> [$_{\text{EÖ}}$ <~~√KİTAP~~$_{\text{[Od]}}$ √OKUDU>] ^{ODAK}√MI] *e*

b. DA$_{e\text{Ö}}$ → [$_{\text{OdÖ}}$ <√KİTAP$_{\text{[Od]}}$ ~~√OKUDU~~> [$_{\text{EÖ}}$ <~~√KİTAP~~$_{\text{[Od]}}$ √OKUDU>] ^{ODAK}√MI]

kitap > mı > okudu

c. ÇK (OdÖ): kitap << mı << okudu

(126)'daki gösterimde de görüldüğü üzere, dağıtım alanı içi k-buyurma ilişkileri "kitap>mı>okudu" biçiminde kurgulanmaktadır. Türetim TümÖ düzeyinde sürdüğünde aşağıdaki görünüm oluşmaktadır:

(129) a. Z başı birleştirilir: [$_{\text{ZÖ}}$ √ALİ$_{\text{[YAL]}}$ [*e*$_{\text{Ö}}$ <√ALİ$_{\text{[YAL]}}$> [$_{\text{EÖ}}$ ...] *e*] Z]

b. Tüm birleştirilir: [$_{\text{TümÖ}}$ [$_{\text{ZÖ}}$ √ALİ$_{\text{[YAL]}}$ [*e*$_{\text{Ö}}$ <√ALİ$_{\text{[YAL]}}$> [$_{\text{EÖ}}$ ...] *e*] Z] Tüm]

c. Dağıtım: [$_{\text{ZÖ}}$ √ALİ$_{\text{[YAL]}}$ [*e*$_{\text{Ö}}$ <√ALİ$_{\text{[YAL]}}$> [$_{\text{EÖ}}$ ...] *e*] Z] Tüm

d. DA$_{\text{TümÖ}}$ → : [$_{\text{ZÖ}}$ √ALİ$_{\text{[YAL]}}$ [*e*$_{\text{Ö}}$ <√ALİ$_{\text{[YAL]}}$> [$_{\text{EÖ}}$ ...] *e*] Z]

e. ÇK (ZÖ): Ali

f. ÇK (OdÖ + ZÖ): Ali << kitap << mı << okudu

Z başı ile birleşip özne durumunu eşledikten sonra Tüm evre başının dağıtımı tetiklemesi sonucu, çizgisellik kümesinde TümÖ dağıtım alanından alınan özne "Ali" bulunur ((129e)). Her iki çizgisellik kümesinin bitiştirilmesi sonucu ise türetim son görünümüne kavuşur.

4.4.2 Senaryo II – Çift Geçişli eÖ

Türkçede çift-nesneli yapılanmaların içindeki nesnelerin olağan dizilişlerinin ne olacağı konusunda birtakım tartışmalar bulunur. Simpson, Hwang ve İpek (2008), Türkçe çift-nesneli yapılanmalarda düz nesnenin herhangi bir durum belirticisi taşımadığı durumlarda olağan dizilişin <DolN, DüzN> (sırasıyla; Murat-a, kitap-Ø) biçiminde olduğunu; düz nesnenin özgül ve durum-belirtili olduğu durumlarda ise, DolN>DüzN dizilişinin türetilmiş diziliş olabileceğini belirtir. Bununla beraber, Kornfilt (2003) anadili konuşucuların <DüzN_{BEL}, $\text{DolN}_{\text{YÖN}}$> dizilişini daha doğal bulduklarını bunun da düz nesnenin aşamalı olarak dolaylı nesneden daha üst bir noktada olabileceğini sezdirdiğini belirtir.

Biz de durum-belirtisiz düz nesnenin söz konusu olduğu bağlamlarda, Simpson vd.'yi (2008); nesnenin durum belirticisi aldığı durumlarda ise Kornfilt'in (2003) <DüzN_{BEL}, $\text{DolN}_{\text{YÖN}}$> dizilimini izleyerek türetimi yapılandıracağız. Bu bağlamda, öncelikle durum-belirtisiz nesne almış çift-geçişli *e*Ö'lere göz atalım.

4.4.2.1 Çıplak nesneli çift-geçişli eÖ

Aşağıdaki tümcenin türetimine göz atalım:

(130) Ali Murat-a kitap-Ø verdi

a. DüzN ve eylem birleştirilir: $[_{\text{E'}}$ √KİTAP √VERDİ]

b. DolN EÖ ile birleştirilir: $[_{\text{EÖ}}$ √MURAT-A $[_{\text{E'}}$ √KİTAP √VERDİ]

c. EÖ + *e* ile birleştirilir: $[_{\text{EÖ}}$ √MURAT-A $[_{\text{E'}}$ √KİTAP √VERDİ] *e*

d. Özne birleştirilir: $[_{e\text{Ö}}$ $\sqrt{\text{ALİ}}_{[\text{YAL}]}$ $[_{\text{EÖ}}$ √MURAT-A $[_{\text{E'}}$ √KİTAP √VERDİ] *e*]

e. İşlemler: ... $[_{e\text{Ö}}$ $\sqrt{\text{ALİ}}_{[\text{YAL}]}$ $[_{\text{EÖ}}$ √MURAT-A $[_{\text{E'}}$ √KİTAP √VERDİ] *e*]

Öncelikle, DüzN ve eylem birleştirilir. Bu noktada, Hornstein, Nunes ve Grohmann'da (2005: 99) da belirtildiği gibi DolN, EÖ'nün Gös konumuna birleştirilir. Bu EÖ ile evre başı *e* birleştirilir ve dışsal üye "$\sqrt{\text{ALİ}_{[\text{YAL}]}}$" da türetime girer. Bu noktada, sözdizimsel işlemler tamamlanır ve dağıtım alanına dağıtım uygulanır:

(131) a. Dağıtım: $[_{\text{EÖ}}\ \sqrt{\text{MURAT-A}}\ [_{\text{E'}}\ \sqrt{\text{KİTAP}}\ \sqrt{\text{VERDİ}}]\ \boldsymbol{e}$

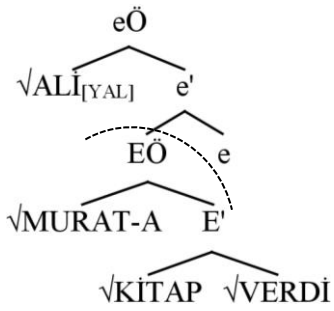
b. $\text{DA}_{e\text{Ö}} \rightarrow [_{\text{EÖ}}\ \sqrt{\text{MURAT-A}}\ [_{\text{E'}}\ \sqrt{\text{KİTAP}}\ \sqrt{\text{VERDİ}}]$

Murat-a > #kitap-verdi#

c. ÇK (*e*Ö): Murat-a << kitap-verdi

Dağıtımın uygulandığı öbek içerisindeki görünüm aşağıdaki gibidir:

(132)

Görüldüğü üzere, DolN "$\sqrt{\text{MURAT-A}}$" DüzN ve Eylem karmaşığına bakışımsız k-buyurmaktadır. Bu bağlamda, çizgisellik kümesi {Murat-a<<kitap-verdi} biçiminde kurgulanır. DüzN ve eylem anımsanacağı üzere sözde-geçişim geçirdiği için biçimbilimsel bir karmaşık oluşturmakta ve ÖTÇ algoritmasına tek bir birimmiş gibi görünmektedir. Türetim şu biçimde devam eder:

(133) a. Z başı birleştirilir: $[_{\text{ZÖ}}\ \sqrt{\text{ALİ}_{\text{[YAL]}}}\ [_{e\text{Ö}}\ <\sqrt{\text{ALİ}_{[\text{YAL}]}}>\ [_{\text{EÖ}}\ \ldots]\ e]\ \text{Z}]$

b. Tüm birleştirilir: $[_{\text{TümÖ}}\ [_{\text{ZÖ}}\ \sqrt{\text{ALİ}_{\text{[YAL]}}}\ [_{e\text{Ö}}\ <\sqrt{\text{ALİ}_{[\text{YAL}]}}>\ [_{\text{EÖ}}\ \ldots]\ e]\ \text{Z}]$ Tüm]

c. Dağıtım: [$_{ZÖ}$ √ALİ$_{[\text{~~YAL~~}]}$ [$_{eÖ}$ <√ALİ$_{[YAL]}$> [$_{EÖ}$ …] *e*] Z] Tüm

d. DA$_{TümÖ}$ → [$_{ZÖ}$ √ALİ$_{[\text{~~YAL~~}]}$ [$_{eÖ}$ <√ALİ$_{[YAL]}$> [$_{EÖ}$ …] *e*] Z]

e. ÇK (ZÖ): Ali

f. ÇK (EÖ + ZÖ): Ali << Murat-a << kitap-verdi

Birleştirilen Z başı ile beraber özne durumu eşlenir ve silinir. Öznenin üzerinde başkaca bir özellik olmadığından, özne bulunduğu konumda çizgiselleşebilir. Sözdizimsel işlemler, bu eşleme ile tamamlandığı için dağıtım uygulanır ve dağıtım alanındaki sözlüksel birimler çizgisellik kümesine işlenir. Bunun ardından çizgisellik kümeleri bitiştirilir ve türetimdeki öncegelme ilişkileri kurgulanmış olur.

Görüldüğü üzere, durum-belirtisiz DüzN'nin türetimde olduğu durumlarda, ÖTÇ, çizgisellik sürecini açıklayabilmektedir. Şimdi belirtme durumu belirtili DüzN'nin türetimde olduğu tümcelerin görünümüne göz atalım.

4.4.2.2 Durum-belirtili nesneli çift-geçişli eÖ

Aşağıdaki tümcenin türetimine bakalım:

(134) Ali kitab-ı Murat-a verdi.

a. DüzN ve eylem birleştirilir: [$_{E'}$ √KİTABI$_{[BEL]}$ √VERDİ]

b. DolN, EÖ ile birleştirilir: [$_{EÖ}$ √MURAT-A [$_{E'}$ √KİTABI$_{[BEL]}$ √VERDİ]]

c. *e,* EÖ ile birleştirilir: [$_{EÖ}$ √MURAT-A [$_{E'}$ √KİTABI$_{[BEL]}$ √VERDİ]] *e*

d. Özne birleştirilir: [$_{eÖ}$ √ALİ$_{[YAL]}$ [$_{EÖ}$ √MURAT-A [$_{E'}$ √KİTABI$_{[BEL]}$ √VERDİ]] *e*]

e. İşlemler: … [$_{eÖ}$ √KİTABI$_{[\text{~~BEL~~}]}$ <√ALİ$_{[YAL]}$> [$_{EÖ}$ √MURAT-A [$_{E'}$ <√KİTABI$_{[BEL]}$> √VERDİ]] *e*]

DüzN ve eylem birleştirildikten sonra, DolN, EÖ'nün Gös konumunda birleştirilir. Daha sonra evre başı *e* türetime girer ve bununla beraber özne de Gös, *e*Ö konumunda birleştirilir. DüzN "$\sqrt{\text{KİTABI}}_{[\text{BEL}]}$" durum özelliği taşıdığından Gös, *e*Ö konumuna yükselir ve durum özelliğini burada eşler. Evre-içi diğer işlemler de tamamlandığında, dağıtım uygulanır:

(135) a. Dağıtım: $[_{\text{EÖ}}\ \sqrt{\text{MURAT-A}}\ [_{\text{E'}}\ <\sqrt{\text{KİTABI}}_{[\text{BEL}]}>\ \sqrt{\text{VERDİ}}]]$ ***e***

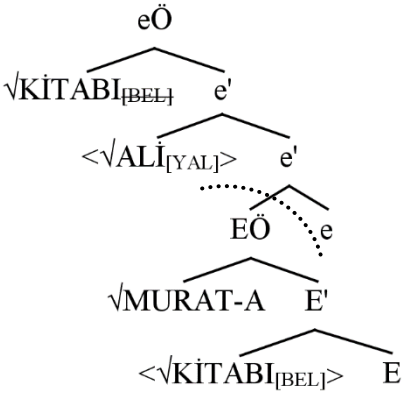
b. $\text{DA}_{e\text{Ö}} \rightarrow [_{\text{EÖ}}\ \sqrt{\text{MURAT-A}}\ [_{\text{E'}}\ <\sqrt{\text{KİTABI}}_{[\text{BEL}]}>\ \sqrt{\text{VERDİ}}]]$

Murat-a > verdi

c. ÇK (EÖ): Murat-a << verdi

Dağıtımın uygulandığı öbek içerisindeki görünüm aşağıdaki gibidir:

(136)

DolN "Murat-a", eyleme bakışımsız k-buyurmakta; bundan ötürü eylemden öncegelmektedir. Bu noktada, DüzN'nin alt-kopyasının henüz eşlenmemiş bir özelliği olduğundan ötürü, ÖTÇ'ye görünmez olduğunu anımsayalım. Buna göre, DüzN durum özelliğini eşlemek üzere Gös, *e*Ö konumuna yükselir. Bu durum, Kornfilt'in (2003) <DüzN_{BEL}, $\text{DolN}_{\text{YÖN}}$> sıralaması ile ilgili bulgularıyla örtüşmektedir. Evresel işlemler böylelikle bitince dağıtım uygulanır. Dağıtım sonucu kurgulanan çizgisellik kümesinde DolN ve eylem bulunur:

(137) a. Z, birleştirilir: [$_{ZÖ}$ √ALİ$_{[YAL]}$ [$_{eÖ}$ √KİTABI$_{[BEL]}$ [$_{e'}$ <√ALİ$_{[YAL]}$> [$_{EÖ}$ …] *e*] Z]

b. Tüm birleştirilir: [$_{TümÖ}$ [$_{ZÖ}$ √ALİ$_{[YAL]}$ [$_{eÖ}$ √KİTABI$_{[BEL]}$ [$_{e'}$ <√ALİ$_{[YAL]}$> [$_{EÖ}$ …] *e*] Z] Tüm]

c. Dağıtım: [$_{ZÖ}$ √ALİ$_{[YAL]}$ [$_{eÖ}$ √KİTABI$_{[BEL]}$ [$_{e'}$ <√ALİ$_{[YAL]}$> [$_{EÖ}$ …] *e*] Z]

Tüm

d. DA$_{TümÖ}$ → [$_{ZÖ}$ √ALİ$_{[YAL]}$ [$_{eÖ}$ √KİTABI$_{[BEL]}$ [$_{e'}$ <√ALİ$_{[YAL]}$>[$_{EÖ}$ …] *e*] Z]

Ali > kitabı

e. ÇK (ZÖ): Ali << kitabı

f. ÇK (EÖ + ZÖ): Ali << kitabı << Murat-a << verdi

Z ve Tüm türetimde birleştirildikten sonra, özne durumu eşlenir ve özne bulunduğu konumda eşlenecek başkaca bir özellik taşımadığından çizgisellecek duruma gelir. Tüm evre başı ile birlikte sözdizimsel işlemlerin hemen ardından dağıtım uygulanır ve dağıtım alanındaki bakışımsız k-buyurma ilişkisine göre öncegelme ilişkilerini içeren çizgisellik kümesi kurgulanır. Daha sonra, çizgisellik kümeleri bitiştirilir ve öncegelme ilişkileri kurgulanmış olur.

Özetleyecek olursak, durumsuz DüzN'nin türetimde olduğu çift-geçişli eylem öbeği yapılanmalarında, DüzN, EÖ içerisinde kalır ve ÖTÇ, DüzN eylem karmaşığını bir bütün olarak görür. Çizgisellik kümesi, bu karmaşıklığı dikkate alarak öncegelme ilişkisini kurgular. Buna karşın, durum-belirtili DüzN'nin türetimde olduğu çift-geçişli eylem öbeği yapılanmalarında ise, DüzN'nin eşlemesi gereken durum özelliği olduğundan, bu nesne özelliğini eşlediği yerde çizgiselleşir.

Bir sonraki başlık altında, alanyazında evre olarak varsayılan BelÖ/*a*Ö'leri ele alıp bu öbeklerin çizgiselleşme süreçlerini ÖTÇ çerçevesinde açıklamaya çalışacağız.

4.4.3 Senaryo III – Adcıl Öbekler: BelÖ/aÖ

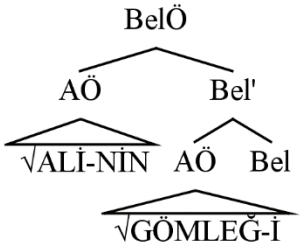
Alanyazında, TümÖ'lere benzer önermeli yapılarından ötürü BelÖ'lerin de birer evre oluşturabileceğine ilişkin savlar bulunur (Hiraiwa, 2005; Svenious, 2004). Bu bölümde, Türkçede görünümsel olarak iki grup altında toplanabilecek özellikler sergileyen adcıl öbeklerin çizgiselleştirme süreçlerinin üzerinde duracağız. Bu bağlamda, öncelikle sözlüksel bir eylem içermeyen BelÖ'lerden söz edip daha sonra adcıl tümce görünümü sunan *a*Ö'leri tartışacağız[23].

4.4.3.1 Belirleyici öbeği – BelÖ

Türkçede BelÖ'lerin iki türden görünüm sunduğundan söz edebiliriz. Öncelikle, Kornfilt'in (2003) de belirttiği gibi Türkçede iyelik yapısı taşıyan BelÖ'ler bulunmaktadır:

(138) a. Ali-nin gömleğ-i
TAM İYE

b.

Bir diğer görünüm, Sezer (1991) ve Keskin'in de (2009) gözlemlediği gibi, tümcesel önerme taşıyan ancak sözlüksel bir eylem içermeyen adcıl yapılanmalardır:

[23] Bu noktada, varsayımımız adcıl öbeklerin Türkçede BelÖ yapılanması sergilediği yönündedir. Türkçede BelÖ yapılanması olmadığına ilişkin gözlemler ve tartışmalar için Bošković ve Şener'e (2012) göz atılabilir.

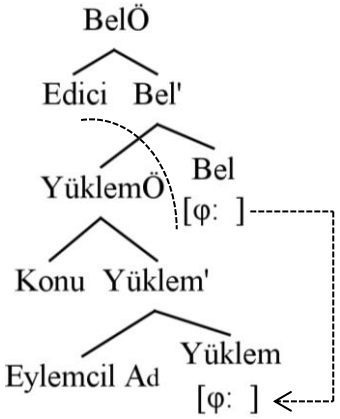
(139) a. Murat'ın oyuncular-a hediyesi (YÖNelme)

b. Mahkûmların cezaevin-den firarı (AYRılma)

c. Moğollar'ın Anadolu-yu istilası (BELirtme)

Burada, Keskin, Sezer'i (1991) izleyerek YÖN ve AYR durumunun içsel durumlar olduğunu ve durumlarının yetkilendirilmesinde θ-belirlemenin rol oynadığını belirtmiştir. Buna göre, yapısal durum olan belirtme durumunu ise Bel evre başı yetkilendirir. Bu noktada, Keskin'in (2009) önerisini kendi önerimizle birleştirirsek şu görünüm ortaya çıkar:

(140)

Bel evre başı üzerindeki değerlendirilmemiş φ-özellikleri tümleç konumundaki başa kopyalanır ve hem Bel hem de Yüklem, Edici (Agent) ve Konu (Theme) birimlerinin yapısal durumlarını yetkilendirir. Burada, Keskin (2009), özelliklerin evre başından kalıtlandıktan sonra silinmediğini; yalnızca kopyalandığını belirtir. Bu bağlamda, öncelikle iyelik BelÖ'lerin türetimini tartışalım. Aşağıdaki örneğe göz atalım:

(141) Ali-nin gömleğ-i

a. Tümleç ile baş birleştirilir: [$_{AÖ}$ √GÖMLEĞİ] Bel

b. Dışsal üye birleştirilir: [$_{BelÖ}$ [$_{AÖ}$ √ALİ-NİN] [$_{Bel'}$ [$_{AÖ}$ √GÖMLEĞİ] Bel]]

c. Dağıtım: [$_{AÖ}$ √GÖMLEĞİ] Bel

d. DA$_{BelÖ}$ → [$_{AÖ}$ √GÖMLEĞİ]

e. ÇK (AÖ): gömleği

f. ÇK (AÖ + AÖ): Ali-nin << gömleği

Tümleç ve baş birleştirilir ve dışsal üyenin de birleştirilmesi ile evresel işlemler tamamlanır. Dağıtım uygulanan evrede dağıtıma giden öbek AÖ '√GÖMLEĞİ'dir. Bitiştirme sonrası tüm evredeki öncegelme ilişkileri kurgulanmış olur.

Şimdi, (142) türünde yüklemcil bir ad taşıyan BelÖ'lerin yapılanmalarına göz atalım:

(142) Göstericiler-in alan-ı istila-sı

Anımsanacağı üzere, bu yapılanmanın bir *eylemcil ad* 'EA' (verbal noun 'VN') yapılanması olduğunu ve Bel başından özellik kalıtlayan YüklemÖ başının belirtme durumunu yetkilendirdiğini belirtmiştik. Bu bağlamda, (143)'ün yapılanmasına ve çizgiselliğine göz atalım:

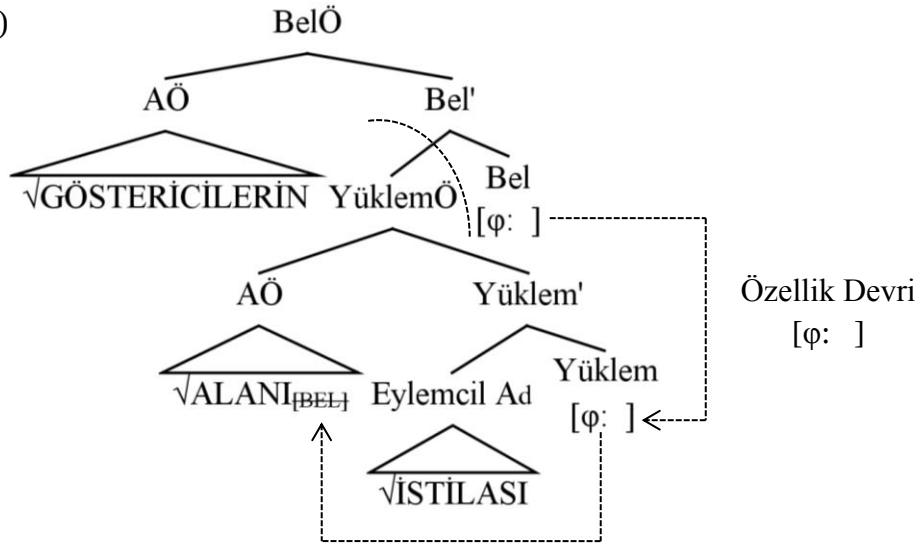
(143) a. EA ile Konu birleştirilir: [$_{YüklemÖ}$ √ALANI$_{[BEL]}$ √İSTİLASI]

b. Bel, YüklemÖ ile birleştirilir: [$_{YüklemÖ}$ √ALANI$_{[BEL]}$ √İSTİLASI] Bel

c. Edici, birleştirilir: [$_{BelÖ}$ √GÖSTERİCİLERİN [$_{Bel'}$ [$_{YüklemÖ}$ √ALANI$_{[BEL]}$ √İSTİLASI] Bel]]]

Bu bağlamda, ağaç üzerinde, sözdizimsel işlemlere ve yapılanmaya göz atalım:

(144)

Bel evre başından φ-özellikleri kalıtlayan Yüklem başı YüklemÖ içerisindeki belirtme durumunu yetkilendirir. Sözdizimsel işlemleri tamamlayan evrede dağıtım uygulanır:

(145) a. Dağıtım: [$_{\text{YüklemÖ}}$ √ALANI$_{\text{[BEL]}}$ √İSTİLASI] **Bel**

b. DA$_{\text{BelÖ}}$ → [$_{\text{YüklemÖ}}$ √ALANI$_{\text{[BEL]}}$ √İSTİLASI]

alanı > istilası

c. ÇK (YüklemÖ): alanı<<istilası

d. ÇK (AÖ + YüklemÖ): göstericilerin << alanı << istilası

Keskin (2009), nesnenin (‘alanı’) belirtme durumunu Gös, YüklemÖ konumuna yükselerek eşlemiş olduğunu belirtir. Bu da aslında ÖTÇ’nin temel sayıltılarından bir tanesiyle uyumluluk gösterir. Anımsanacağı üzere, ÖTÇ uyarınca belirtme durumu imli nesneler durumlarını eşlemek üzere ROL konumlarının dışına Gös, *e*Ö konumuna yükselmekteydi. Nesnenin bu konuma yükselmesi ile beraber dağıtımın uygulandığı alanda belirtme durumu imli ad (‘alanı’) eylemcil ada

('istilası') bakışımsız k-buyurmaktadır. Dolayısıyla, çizgisellik kümesinde belirtme durumu imli ad eylemcil addan öncegelmektedir.

ÖTÇ, temel özelliklerin eşlenmesine dayandığından ve Keskin'in önerisinde de EDİCİ ad ile KONU rolü taşıyan adın durum özelliklerinin ayrı noktalarda ayrı başlar tarafından eşlendiği belirtildiğinden, bu açıklama, ÖTÇ ile tam bir uyum içerisinde görünür. Adcıl öbeklerin ilk bölümü olan BelÖ çerçevesinde yapılan tartışmalar, ÖTÇ'nin BelÖ dağıtım alanındaki çizgiselleştirme süreçlerini açıklayabildiğini ve bu açıklamanın Keskin'in önerisiyle uyumlu olduğunu göstermektedir. Şimdi, adcıl öbeklerin ikinci bölümünü oluşturan adcıl tümcelerin ÖTÇ çerçevesindeki görünümlerine göz atalım.

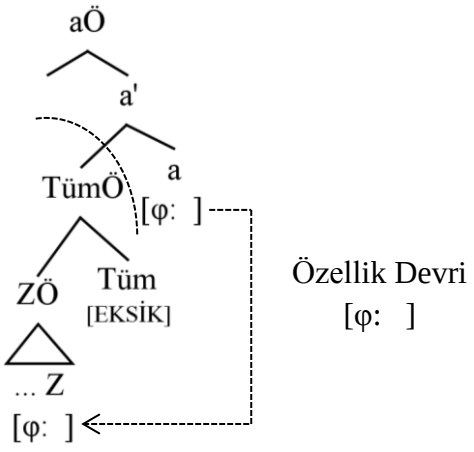
4.4.3.2 Küçük ad öbeği – aÖ

Ulutaş (2009: 7), bu adcıl öbeğin Türkçede eksik φ-özellikli TümÖ'yü seçebileceğinden söz eder. Bu tür yapılanmalarda yerleşik tümce adcıl uyum taşır:

(146) Ali [Murat-**IN** makaleyi okuduğ-**U**]-nu sanıyor.

Ulutaş, bu adcıl öbeklere birleştirilen "*a*" evre başının Tüm evre başının eksik özellikli olmasından ötürü özelliklerini Z'ye aktardığını dolayısıyla, Z'nin tümce içi uyumu sağladığını belirtmektedir:

(147)

(147)'ye göre evre dağıtım alanı, bu türden bir adcıl öbekteki dağıtım alanı eksik Tüm başının yansıması olan TümÖ'dür. Şimdi, ÖTÇ çerçevesinde (148)'in yapılanmasına ve çizgiselleştirilmesine göz atalım:

(148) [Murat-ın makale-yi okuduğ-u]

a. Eylem ve nesne birleştirilir: [$_{\text{EÖ}}$ √MAKALEYİ$_{\text{[BEL]}}$ √OKUDUĞU]

b. *e*, EÖ ile birleştirilir: [$_{\text{EÖ}}$ √MAKALEYİ$_{\text{[BEL]}}$ √OKUDUĞU] *e*

c. Özne, birleştirilir: [$_{e\text{Ö}}$ √MURAT-IN$_{\text{[TAM]}}$ [$_{\text{EÖ}}$ √MAKALEYİ$_{\text{[BEL]}}$ √OKUDUĞU] *e*]

d. İşlemler:

… [$_{e\text{Ö}}$ √MAKALEYİ$_{\text{[BEL]}}$ [$_{e'}$ √MURAT-IN$_{\text{[TAM]}}$ [$_{\text{EÖ}}$ <√MAKALEYİ$_{\text{[BEL]}}$> √OKUDUĞU] *e*]

Eylem ve nesne birleştirilip EÖ oluşturulduktan sonra, dışsal üyenin de birleştirilmesiyle oluşturulan *e*Ö'de belirtme durumu imli nesne *e*Ö'nün ikinci Gös konumuna yükselir ve durum özelliğini eşler. Özne de bir üst evreye durum özelliğini eşlemek üzere yükselir. Evre-içi işlemler tamamlanır tamamlanmaz dağıtım uygulanır ve çizgiselleştirme gerçekleşir:

(149) a. Dağıtım: [$_{\text{EÖ}}$ √MAKALEYİ$_{\text{[BEL]}}$ √OKUDUĞU] ***e***

b. DA$_{e\text{Ö}}$ → [$_{\text{EÖ}}$ √MAKALEYİ$_{\text{[BEL]}}$ √OKUDUĞU]

c. ÇK (EÖ): okuduğu

Dağıtımın uygulandığı EÖ içerisinde tek sessel içeriği olan birim eylem 'okuduğu' çizgisellik kümesindeki tek birimdir. Türetim şu biçimde devam eder:

(150) a. Z, türetime katılır: [$_{eÖ}$ √MAKALEYİ$_{\text{[BEL]}}$ √MURAT-IN$_{[TAM]}$ [$_{EÖ}$ …] *e*] Z

b. Özne, yükselir: [$_{ZÖ}$ √MURAT-IN$_{[TAM]}$ [$_{eÖ}$ √MAKALEYİ$_{\text{[BEL]}}$ [$_{e'}$ <√MURAT-IN$_{[TAM]}$> [$_{EÖ}$ …] *e*] Z]

c. Tüm$_{[EKSİK]}$, türetime katılır: [$_{TümÖ}$ [$_{ZÖ}$ √MURAT-IN$_{[TAM]}$ [$_{eÖ}$ √MAKALEYİ$_{\text{[BEL]}}$ [$_{e'}$ <√MURAT-IN$_{[TAM]}$> [$_{EÖ}$ …] *e*] Z] Tüm$_{[EKSİK]}$]

d. *a*, türetime birleştirilir: [$_{aÖ}$ [$_{TümÖ}$ [$_{ZÖ}$ √MURAT-IN$_{[TAM]}$ [$_{eÖ}$ √MAKALEYİ$_{\text{[BEL]}}$ [$_{e'}$ <√MURAT-IN$_{[TAM]}$> [$_{EÖ}$ …] *e*] Z] Tüm$_{[EKSİK]}$] *a*]

e. İşlemler:

[$_{aÖ}$ [$_{TümÖ}$[$_{ZÖ}$ √MURAT-IN$_{\text{[TAM]}}$ [$_{eÖ}$ √MAKALEYİ$_{\text{[BEL]}}$ [$_{e'}$ <√MURAT-IN$_{[TAM]}$> [$_{EÖ}$ …] *e*] Z] Tüm$_{[EKSİK]}$] *a*]

Özellik Devri

[φ:]

Özne, Gös, ZÖ konumuna yükseldiğinde, Z'nin Tüm başından kalıtladığı herhangi bir özellik olmadığından bu noktada, *a* başı türetime girene kadar Z, öznenin durumunu eşleyemez. *a* türetime girer girmez, Z, adcıl φ-özellikleri bu evre başından kalıtlar ve öznenin durumunu eşler. Sözdizimsel işlemler bittiğinde ise, dağıtım uygulanır:

(151) a. Dağıtım: [$_{TümÖ}$ [$_{ZÖ}$ √MURAT-IN$_{\text{[TAM]}}$ [$_{eÖ}$ √MAKALEYİ$_{\text{[BEL]}}$ [$_{e'}$ <√MURAT-IN$_{[TAM]}$> [$_{EÖ}$ …] *e*] Z] Tüm$_{[EKSİK]}$] ***a***

b. DA$_{aÖ}$ → [$_{TümÖ}$ [$_{ZÖ}$ √MURAT-IN$_{\text{[TAM]}}$ [$_{eÖ}$ √MAKALEYİ$_{\text{[BEL]}}$ [$_{e'}$ <√MURAT-IN$_{[TAM]}$> [$_{EÖ}$ …] *e*] Z] Tüm$_{[EKSİK]}$]

c. ÇK (TümÖ): Murat-ın << makaleyi

d. ÇK (EÖ + TümÖ): Murat-ın << makaleyi << okuduğu

Dağıtım alanı içinde bulunan özne “Murat-ın” ve nesne “makaleyi” arasında bakışımsız k-buyurma ilişkisi bulunur. Dolayısıyla, çizgisellik kümesinde özne, nesneden öncegelir. Bitiştirme sonrasında ise öncegelme ilişkileri kurgulanmış olur.

Sonuç olarak, BelÖ düzeyinde olduğu gibi *a*Ö düzeyinde de ÖTÇ, ilgili öbek çerçevesindeki türetimin çizgiselleştirme süreçlerini açıklayabilmektedir.

4.4.4 Senaryo IV – Çalkalama

Türkçe biçimbilimsel olarak belirtili ya da belirtisiz tümce önüne ve eylem ardına yer değiştirmeye izin veren çalkalamalı bir dildir (*diğerleri arasında* İşsever, 2002, 2006, 2007; Kornfilt, 2003, 2005; Kural, 1992):

(152) a. kitabı Murat <kitabı> okudu

b. kitap Murat <kitap> okudu

Görüldüğü üzere, nesne konumundaki birim biçimbilimsel olarak belirtili olsun ya da olmasın, tümce-başı konuma taşınabilmektedir. İşsever (2006), çalkalamanın birtakım sözdizimsel, anlamsal ya da kullanımsal koşullara bağlı olduğunu belirtir. Bu noktada, bu koşullar, tümce içerisinde asıl konumundan başka bir konuma yapılan çalkalama türünden taşımaların tetikleyicileriyse, çalkalamanın da dilsel birimler üzerindeki birtakım özellikler çerçevesinde gerçekleştirildiğini gösterir. Biz de bu bağlamda, (152a-b) türündeki taşımalarda nesnelerin üzerinde birer [SÖYLEM] özelliği olduğunu ve dolayısıyla, ÖTÇ uyarınca, bu özelliğin eşlenmeden çizgiselleştirmenin gerçekleşmeyeceğini sayıltılacağız. Bu koşullar doğrultusunda, sözgelimi, (152a)’nın türetimine göz atalım:

(153) Kitabı Murat okudu.

a. Nesne ve eylem birleştirilir: [$_{\text{EÖ}}$ √KİTABI$_{[\text{BEL}][\text{SÖYLEM}]}$ √OKUDU]

b. EÖ + *e* ile birleştirilir: [$_{EÖ}$ √KİTABI$_{[BEL][SÖYLEM]}$ √OKUDU] *e*]

c. Özne birleştirilir: [$_{eÖ}$ √MURAT$_{[YAL]}$ [$_{EÖ}$ √KİTABI$_{[BEL][SÖYLEM]}$ √OKUDU] *e*]

d. İşlemler:

[$_{eÖ}$ √KİTABI$_{\sout{[BEL]}[SÖYLEM]}$ [$_{e'}$ √MURAT$_{[YAL]}$ [$_{EÖ}$ <√KİTABI$_{[BEL][SÖYLEM]}$> √OKUDU] *e*]

e. Dağıtım: [$_{EÖ}$ <√KİTABI$_{[BEL][SÖYLEM]}$> √OKUDU] ***e***

f. DA$_{eÖ}$ → [$_{EÖ}$ <√KİTABI$_{[BEL][SÖYLEM]}$> √OKUDU]

g. ÇK (EÖ): okudu

Nesne ve eylem birleştirilir. Bu noktada nesnenin üzerinde eşlemesi gereken durum özelliğinin yanısıra, bir de söylem özelliği bulunmaktadır. Dolayısıyla, nesne, bu özelliklerini eşleyebileceği bir konuma taşınır. Dağıtım alanı içerisinde ise yalnızca eylem bulunur. Türetim, TümÖ evresinde devam eder:

(154) a. Z, birleştirilir: [$_{eÖ}$ √KİTABI$_{\sout{[BEL]}[SÖYLEM]}$ [$_{e'}$ √MURAT$_{[YAL]}$ [$_{EÖ}$ …] *e*] Z

b. Özne yükselir: [$_{ZÖ}$ √MURAT$_{\sout{[YAL]}}$ [$_{eÖ}$ √KİTABI$_{\sout{[BEL]}[SÖYLEM]}$ [$_{e'}$ <√MURAT$_{[YAL]}$> [$_{EÖ}$ …] *e*] Z]

c. Tüm birleştirilir: [$_{ZÖ}$ √MURAT$_{\sout{[YAL]}}$ [$_{eÖ}$ √KİTABI$_{\sout{[BEL]}[SÖYLEM]}$ [$_{e'}$ <√MURAT$_{[YAL]}$> [$_{EÖ}$ …] *e*] Z] Tüm

d. Dağıtım: [$_{ZÖ}$ √MURAT$_{\sout{[YAL]}}$ [$_{eÖ}$ <√KİTABI$_{\sout{[BEL]}[SÖYLEM]}$> [$_{e'}$ <√MURAT$_{[YAL]}$> [$_{EÖ}$ …] *e*] Z] **Tüm**

e. DA$_{TümÖ}$ → [$_{ZÖ}$ √MURAT$_{\sout{[YAL]}}$ [$_{eÖ}$ <√KİTABI$_{\sout{[BEL]}[SÖYLEM]}$> [$_{e'}$ <√MURAT$_{[YAL]}$> [$_{EÖ}$ …] *e*] Z]

f. ÇK (ZÖ): Murat

Özne yükseldiği Gös, ZÖ konumunda durumu eşlediği ve üzerinde eşlemesi gereken başkaca özellik bulunmadığından yükseldiği konumda çizgiselleşir. Bu noktada, durum özelliğini eşlemiş olan nesne, söylem özelliğini eşlemek üzere yükselir. Dolayısıyla, eÖ içerisinde yer alan nesnenin henüz eşlenmemiş özellikleri olduğundan bu kopyanın dağıtıma gitmesine izin verilmez. Türetimin son adımı ise şu biçimdedir[24]:

(155) a. Nesne, yükselir: [$_{\text{TümÖ}}$ √KİTABI$_{\text{[BEL][SÖYLEM]}}$ [$_{\text{ZÖ}}$ …] Tüm]

b. Dağıtım: [$_{\text{TümÖ}}$ √KİTABI$_{\text{[BEL][SÖYLEM]}}$ [$_{\text{ZÖ}}$ …] Tüm]

c. ÇK (TümÖ): kitabı

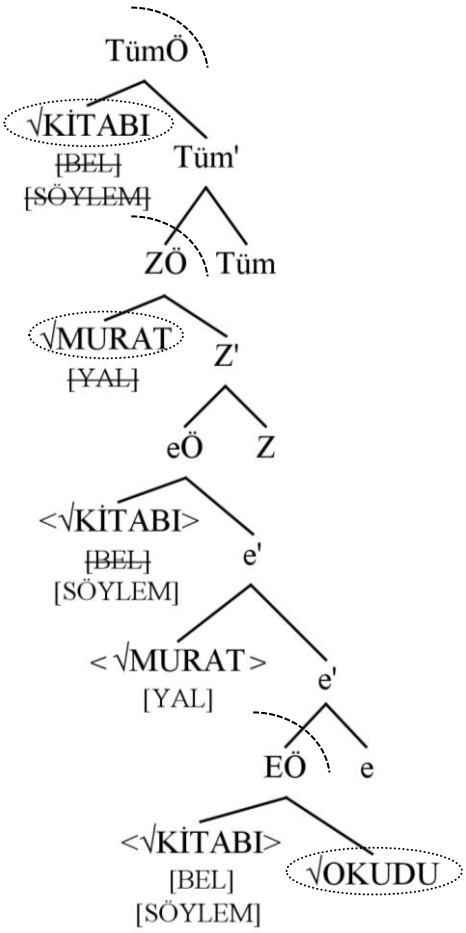
d. ÇK (EÖ + ZÖ + TümÖ): kitabı << Murat << okudu

Nesne, söylem özelliklerini eşledikten sonra bulunduğu konumda çizgiselleşecek hale gelir, çünkü geriye eşleyecek özelliği kalmamıştır. Türetimde başkaca sözlüksel bir birim bulunmadığından bitiştirme çizgisellik kümelerini derler ve türetimin tamamına çizgiselleştirme uygulanmış olur.

Yukarıda sözünü ettiğimiz bu türetimin dağıtım alanlarını ve sözdizimsel işlemleri aşağıdaki ağaçla özetleyebiliriz. Her birimin özelliklerinin tümünü eşlediği konumlar bir elips içine alınarak gösterilmiştir:

[24] Jimenez-Fernandez ve İşsever (2012), söylem özelliklerinin Gös, ZÖ'de eşlenebileceğini belirtmektedir. Bu özelliklerin o konumda eşlenmesi çalışmanın incelemesini değiştirmemektedir.

(156)

(156) numaralı ağaçta da görüldüğü üzere, elips içerisindeki birimler bulundukları konumda tüm özellikleri eşlemiştir. ÖTÇ de bununla bağlantılı olarak, çizgisellik kümesi içerisinde öncegelme ilişkilerini kurgulamıştır.

5. Özellik-Tabanlı Çizgiselleştirme ve Deneysel Sorunlar

Deneysel açıdan düşündüğümüzde, bir önceki bölümde sözü edilen temel türetim senaryolarında ÖTÇ öncegelme ilişkilerini kurgulayabilmektedir. Tüm bu senaryoların yanısıra, anımsanacağı üzere *§2.*'de EN-karşıtı/EN-yandaşı tartışmaları çerçevesinde sözü edilen birkaç farklı sorunun bu türetim senaryoları içerisinde açıklanmaları gerekir. Bunlardan ilki, adcıl öbeklerin (*a*Ö/BelÖ) kendi türetim senaryoları dışında tümce içerisindeki görünümleri ve öncegelme ilişkilerine nasıl katıldığıdır. Bu bağlamda, EN-yandaşı bir savunu olan ertelenmiş ekleme (Zwart, 2002) kavramına göz atıp aslında bu kavramın ÖTÇ çerçevesinde olanaklı bir açıklamasının bulunduğundan söz edeceğiz. İkinci olarak, yine EN-yandaşı bir savunu olan bağlaç ve &Ö'lerin (Zwart, 2009) yapılanmasını ÖTÇ çerçevesinde açıklamaya çalışacağız. Bir önceki bölümden kalan diğer görünüm ise, Kural'ın (1997) sözünü ettiği OKB'lerdir. Bu bağlamda, OKB'lerin aslında ÖTÇ ile çözümlenebileceği ve EN-karşıtı savlar açısından güçlü bir sav olduğu tartışmasını sürdüreceğiz.

Bunun yanısıra, çalkalama senaryosunun bir parçası olarak düşünebileceğimiz eylemardı kurucuların ÖTÇ çerçevesinde açıklanması gerekliliği ortaya çıkar. Eylemardı kurucuların sağa-taşıma sonucu mu yoksa diğer birimlerin sola taşınması sonucu mu oluştuğu sorusu ÖTÇ'nin öncegelme ilişkilerini kurgulaması açısından önem taşımaktadır. Son olarak, öznelerin Gös, ZÖ konumuna taşındığı varsayımını bir kenara bırakıp Miyagawa (2010) ve Öztürk'ün (2005) de öne sürdüğü gibi bu birimlerin *e*Ö içerisinde kaldıklarını varsayıp uzak uyuşum ile özelliklerini eşlediğini

varsayarsak türetimdeki öncegelme ilişkilerinde değişiklik olup olmayacağı yanıtlanması gereken sorular arasında yerini almaktadır.

5.1 Adcıl Öbeklerin Türetimdeki Görünümleri ve Ertelenmiş Ekleme

(157)'de verilen görünümü tümcesel bir türetim içerisinde düşünelim. Bu noktada, BelÖ'lerin farklı bir *çalışma uzamı*nda (workspace) türetildiklerini varsayarsak şu görünüm ortaya çıkar:

(157) Murat Ali-nin gömleğ-i-ni giymiş.

Çalışma Uzamı I

Ali-nin gömleğ-i-ni

a. Tümleç ile baş birleştirilir: $[_{\text{AÖ}}$ √GÖMLEĞİNİ] Bel

b. Dışsal üye birleştirilir: $[_{\text{BelÖ}}\ [_{\text{AÖ}}$ √ALİ-NİN] $[_{\text{AÖ}}$ √GÖMLEĞİNİ] Bel$]_{[\text{BEL}]}$

c. Dur başı BelÖ ile birleştirilir: $[_{\text{DurÖ}}\ [_{\text{BelÖ}}\ [_{\text{AÖ}}$ √ALİ-NİN] $[_{\text{AÖ}}$ √GÖMLEĞİNİ] Bel$]_{[\text{BEL}]}$ Dur]

Bu noktada, evre içi sözdizimsel işlemler bitmiş gibi görünse de evrenin kendisine ait durum özelliğinin eşlenmediği görülmektedir. ÖTÇ'nin temel sayıltısı, evreye ait tüm işlemlerin bitmesi gerekliliğiydi. Bu bağlamda, aktar aracı dağıtımı uygulamaz ve BelÖ üzerindeki durum özelliğinin eşlenmesini bekler. Bu eşlemenin gerçekleşmesi ve yapılandırılan BelÖ'nün diğer çalışma uzamıyla birleşmesini sağlamak için BelÖ üzerinde dallanan bir DurÖ 'Durum Öbeği' (KP 'Case Phrase') varsayalım. Öbek üzerindeki durumun eşlenmesini sağlayan bu öbek BelÖ'nün durum eşlemesi gereken her sözdizimsel konumda BelÖ ile birleştirilir ve BelÖ üzerindeki durumun eşlenmesini sağlar. Bu noktada diğer çalışma uzamındaki işlemlere göz atıp adcıl öbeğin türetime nasıl girdiğini düşünelim:

(158) **Çalışma Uzamı II**

a. Nesne ve eylem birleştirilir: [$_{EÖ}$ [$_{DurÖ}$ [$_{BelÖ}$ [$_{AÖ}$ √ALİ-NİN] [$_{AÖ}$ √GÖMLEĞİNİ] Bel]$_{[BEL]}$ Dur] √GİYMİŞ]

b. EÖ + *e* ile birleştirilir: [$_{EÖ}$ [$_{DurÖ}$ [$_{BelÖ}$ [$_{AÖ}$ √ALİ-NİN] [$_{AÖ}$ √GÖMLEĞİNİ] Bel]$_{[BEL]}$ Dur] √GİYMİŞ] *e*

c. Özne birleştirilir: [$_{eÖ}$ √MURAT$_{[YAL]}$ [$_{EÖ}$ [$_{DurÖ}$ [$_{BelÖ}$ [$_{AÖ}$ √ALİ-NİN] [$_{AÖ}$ √GÖMLEĞİNİ] Bel]$_{[BEL]}$ Dur] √GİYMİŞ] *e*]

d. İşlemler:

[$_{eÖ}$ [$_{DurÖ}$ [$_{BelÖ}$ [$_{AÖ}$ √ALİ-NİN] [$_{AÖ}$ √GÖMLEĞİNİ] Bel]$_{\sout{[BEL]}}$ Dur] √MURAT$_{[YAL]}$ [$_{EÖ}$ <[$_{DurÖ}$ [$_{BelÖ}$ [$_{AÖ}$ √ALİ-NİN] [$_{AÖ}$ √GÖMLEĞİNİ] Bel]$_{[BEL]}$ Dur]> √GİYMİŞ] *e*]

e. Dağıtım - I: [$_{AÖ}$ √GÖMLEĞİNİ] **Bel**

f. DA$_{BelÖ}$ → [$_{AÖ}$ √GÖMLEĞİNİ]

g. ÇK (AÖ): gömleği

h. Dağıtım - II: [$_{EÖ}$ <[$_{DurÖ}$ [$_{BelÖ}$ [$_{AÖ}$ √ALİ-NİN] [$_{AÖ}$ √GÖMLEĞİNİ] Bel]$_{[BEL]}$ Dur]> √GİYMİŞ] ***e***

i. DA$_{eÖ}$ → [$_{EÖ}$ <[$_{DurÖ}$ [$_{BelÖ}$ [$_{AÖ}$ √ALİ-NİN] [$_{AÖ}$ √GÖMLEĞİNİ] Bel]$_{[BEL]}$ Dur]> √GİYMİŞ]

j. ÇK (EÖ): giymiş

BelÖ'nün kurucularının birleştirildiği çalışma uzamında dağıtımın gerçekleşmemesinin nedenini BelÖ'nün üzerinde hala eşlenmemiş bir durum özelliğinin olmasıdır. Birinci çalışma uzamından ikinci çalışma uzamına geçtikten sonra yeniden birleştirildiği konumda özelliğini eşleyen BelÖ'ye dağıtım uygulanır

((158e-g)). Daha sonra, eÖ düzeyinde de dağıtım uygulanır ve çizgisellik kümeleri oluşturulur:

(159) a. Z, birleştirilir: [$_{ZÖ}$ √MURAT$_{\text{[YAL]}}$ [$_{eÖ}$ [$_{DurÖ}$ [$_{BelÖ}$ [$_{AÖ}$ √ALİ-NİN] [$_{AÖ}$ …] Bel]$_{\text{[BEL]}}$ Dur] <√MURAT$_{[YAL]}$> [$_{EÖ\ \ldots}$] *e*] Z]

b. Tüm birleştirilir: [$_{ZÖ}$ √MURAT$_{\text{[YAL]}}$ [$_{eÖ}$ [$_{DurÖ}$ [$_{BelÖ}$ [$_{AÖ}$ √ALİ-NİN] [$_{AÖ}$ …] Bel]$_{\text{[BEL]}}$ Dur] <√MURAT$_{[YAL]}$> [$_{EÖ\ \ldots}$] *e*] Z] Tüm

c. Dağıtım: [$_{ZÖ}$ √MURAT$_{\text{[YAL]}}$ [$_{eÖ}$ [$_{DurÖ}$ [$_{BelÖ}$ [$_{AÖ}$ √ALİ-NİN] [$_{AÖ}$ …] Bel]$_{\text{[BEL]}}$ Dur] <√MURAT$_{[YAL]}$> [$_{EÖ\ \ldots}$] *e*] Z] **Tüm**

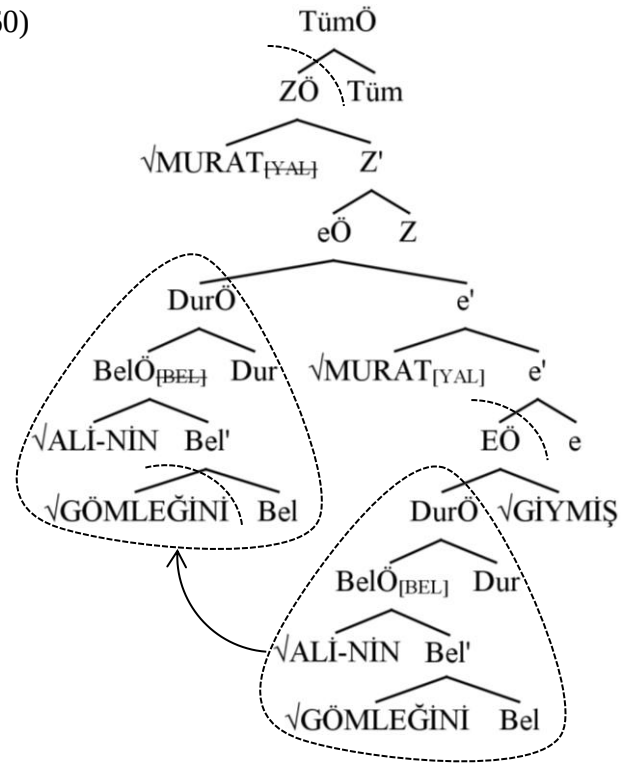
d. DA$_{TümÖ}$ → [$_{ZÖ}$ √MURAT$_{\text{[YAL]}}$ [$_{eÖ}$ [$_{DurÖ}$ [$_{BelÖ}$ [$_{AÖ}$ √ALİ-NİN] [$_{AÖ}$ …] Bel]$_{\text{[BEL]}}$ Dur] <√MURAT$_{[YAL]}$> [$_{EÖ\ \ldots}$] *e*] Z]

e. ÇK (ZÖ): Murat << Ali-nin

f. ÇK (EÖ + AÖ + ZÖ): Murat << Ali-nin << gömleğini << giymiş

Dağıtım yapıldıktan sonra çizgisellik kümeleri bitiştirilir ve öncegelme ilişkileri kurgulanmış olur:

(160)

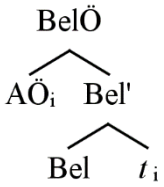
Görüldüğü üzere, adcıl öbek yükseldiği konumda durum özelliğini eşlemiş ve BelÖ içerisindeki dağıtım tetiklenmiştir. Dolayısıyla, ÖTÇ tabanlı bir çizgiselleştirme dizgesinde, iki ayrı çalışma uzamında birleştirilse bile dağıtımın gerçekleşmesi için özelliklerin tümünün eşlenmiş olması gerekliliği görülmektedir.

Yukarıdaki tartışmaların sonucu olarak BelÖ'lerin üzerindeki DurÖ'lerin türetim içerisinde birleştirildikleri varsayımından yola çıkarak Zwart'ın (2002) da sözünü ettiği ertelenmiş ekleme olgusunu anımsayıp ÖTÇ çerçevesinde nasıl açıklanabileceğine göz atalım. Anımsanacağı üzere, ertelenmiş ekleme yapılırken, kişi, sayı ve durum ekleri ad öbeklerinin ya da eylem öbeklerinin bağlaçla birleştirilmiş biçimi için yeterliydi:

(161) a. [tebrik ve teşekkür]-ler-im-i sunarım.

b. Tamirci *bir(*-i) araba-yı* tamir et-ti-ø

c.

(Zwart, 2002: 30)

Öncelikle, alanyazında tümleç konumundan gösterici konumuna yapılan taşımaların çok kısa soluklu olmalarından ötürü türetim tarafından engellendiğine ilişkin deneysel kanıtlar bulunur. Grohmann (2003) ve Abels (2003) tümleçten gösterici konumuna yapılan taşımaların çok kısa soluklu olmalarından ötürü olanaksız olduğunu gözlemlemiştir. Abels (2003), bu durumu *yerellik önleme etkisi* (anti-locality effect) diye adlandırır:

(162) *Yerellik Önleme Etkisi*

Öbek içerisinde tümleç konumundan GÖS konumuna taşıma yapılamaz.

Abels (2003) *Evreye Girimsizlik Koşulu* (EGK) ile yerellik önleme etkisi arasında evreler açısından çelişkili tartışmalar yaratan durumlar gözlemlemiştir. Buna göre, EGK açısından evrelerin sınır konumları diğer evrelerdeki işlemlere açık kalmaktadır. Bir diğer deyişle, taşınması gereken birim öncelikle evrelerin sınır konumlarına uğrar. Yerellik önleme etkisi ise, yerel alan içerisinde tümleç konumundan GÖS konumuna taşıma yapılamayacağını belirtir. Dolayısıyla, evreler açısından yerellik önleme etkisinin doğurduğu sonuç şu biçimde açıklanabilir:

(163) *Evre başlarının tümleçleri taşınamaz.*

Abels, çıkarılan sonuca ilişkin deneysel kanıtlar da sunar. Böylelikle, sözgelimi, XÖ evresi tarafından dallandırılan YÖ tümleci taşınamaz. Abels, bunun EGK/yerellik önleme etkisinin etkileşiminin bir sonucu olduğunu belirtir:

(164) a. *$[_{XÖ}$ $YÖ_i$ $[_{X'}$ X t_i]…]

b. *$[_{ZÖ}$ $YÖ_i$ $[_{XÖ}$ $[_{X'}$ X t_i]…]

(164a)'nın dilbilgisidışılığı yerellik önleme etkisine bağlıdır. Öbek içerisinde tümleç konumundan GÖS konumuna taşıma yapılamaz, çünkü bu taşıma çok kısa solukludur. Benzer biçimde, (164b)'nin dilbilgisi-dışılığı ise EGK çerçevesinde açıklanabilir. Evre dışına yapılan taşımalar mutlaka evrelerin sınır konumlarına uğrayarak yapılmalıdır. Ancak, (164b)'de yapılan bu taşıma XÖ evresinin sınırına uğramadan gerçekleşmiştir. Bu tür bir taşıma EGK'nın ihlali anlamına gelir.

Abels, EGK/yerellik önleme etkisi etkileşimini evre olarak varsaydığı TümÖ, *e*Ö ve İÖ'lere uygulamıştır. Öncelikle, ZÖ'lerin Tüm'ün tümleçleri olarak devinimsiz olduklarından söz eder (Abels, 2003: 117):

(165) a. *[$_{\text{TümÖ}}$ ZÖ$_i$ [$_{T'}$ Tüm t_i]…]

b. Nobody believe-s that anything will happen.
hiçkimse inan-GEN.3TKL TÜM hiçbirşey GEL. yaşan-

'Hiçkimse, hiçbirşeyin yaşanacağına inanmıyor.'

c. That anything will happen, nobody believes.

d. *Anything will happen, nobody believes that.

(165a-d) örnekleri, Tüm'ün tümleci ZÖ'nün tümleyiciyi ('that') kuyruğuna takmadan çıkarılamayacağını göstermektedir. (165d) örnek tümcesi bunu gösterir.

Benzer biçimde, Abels, OP'yi izleyerek edilgen ve belirtmesiz eylemlerin birer EÖ olduklarını varsayıp evre oluşturmadıklarından söz eder. Bu durumda, bu EÖ'ler kolaylıkla yerellik önleme etkisine takılmadan tümce başı konuma taşınabilmelidir:

(166) a. John was [$_{\text{EÖ}}$ arrested]
J. GEÇ tutuklan-

b. [$_{\text{EÖ}}$ Arrested] John was $t_{\text{EÖ}}$.

'John tutuklandı'

(Abels, 2003: 140)

Abels (2003: 157), İÖ'lerin birer evre olduklarından ve evre başı İ'nin sınır özelliği gibi özellikler taşıdığından söz eder. Buna göre, İÖ'ler de EGK/yerellik önleme etkisine tabi olacaktır. Gözlem Rusçadan gelmektedir:

(167) a. Ot čego sleduet otkazat'sja?
ilgeç$_{(TAM)}$ ne izle-GEN vazgeç-kendi

'Biri neyden vazgeçmelidir?'

b. * Čego sleduet otkazat'sja ot?

(Abels, 2003: 160)

İÖ evresinde [$_{İÖ}$ ot [$_{BelÖ}$ čego]] başın tümleci konumundaki BelÖ dağıtıma giden birimdir. Dolayısıyla, (167b)'de yapılan çıkarma EGK/yerellik önleme etkisinden ötürü dilbilgisidışıdır.

Bir başka örnek de Bošković (2012a)'nın Sırp-Hırvatçada gözlemlediği AÖ'den çıkarma yapısıdır. Bošković (2012a), AÖ'leri birer evre olarak varsayar. Sırp-Hırvatçada, AÖ içinden evre başı A'nın tümlecini çıkarmak olanaksızdır:

(168) ?*Ovog studenta$_i$ sam pronašla [$_{AÖ}$ sliku t_i]
bu-TAM öğrenci-TAM KOŞAÇ bul- resim$_{BEL}$

'Bu öğrencinin fotoğraflarını buldum.'

Bošković (2012a), tamlayan durumlu adsılın çıkarılmamasını AÖ'nün evre olması ile açıklar. Bu durumda, (168) Abels'in (2003) öne sürdüğü yerellik önleme etkisinin bir başka sonucudur. EGK, tamlayan durumlu adcıl birimin çıkarılabilmesi için öncelikle Gös, AÖ konumuna taşınmasını gerektirirken, yerellik önleme etkisi ise, bu taşımayı yasaklar.

Zwart'ın (2002) önerdiği çözümlemeyi de bu bağlamda düşünürsek iki olumsuz yönünü özetlemek gerekir. Öncelikle kavramsal açıdan sözdizimsel güdülenme taşımayan taşımaların yapılması yetinmeci bir görünüm sunmaz. Taşımaların sözdizimsel güdülenme taşımadan yapılması ve bu taşımaların yalnızca çizgiselliği korumak açısından gerçekleştirilmesi sözdizim türetiminin arakesitleri

görmesi gerekliliğini ortaya çıkarır. Bu da bir *ileriye-bakma* sorunsalı doğurur. Bunun yanısıra, alanyazında Abels (2003) ve Grohmann'ın (2003) ortaya koyduğu ve dillerarası olarak da deneysel görünümler sunan yerellik önleme etkisi Zwart'ın (2002) önerdiği taşımaların bu etkiye takılacağını göstermektedir:

(169) a. Ben [$_{\text{TümÖ}}$ [$_{\text{ZÖ}}$ Murat kereviz yedi] diye$_{\text{Tüm}}$] biliyorum

b. *[$_{\text{TümÖ1}}$ [$_{\text{ZÖ}}$ Murat kereviz yedi]$_{\text{i}}$ ben [$_{\text{TümÖ2}}$ t_{i} diye$_{\text{Tüm2}}$] biliyorum]

Tümleyicinin ('*diye*') kardeşi konumundaki ZÖ dağıtım alanı ve evre başının kardeşi konumundadır. Dolayısıyla, (169b) yerellik önleme etkisine takılmış ve arakesitlerde çakışmıştır.

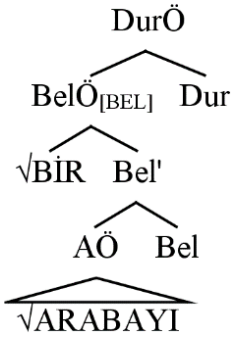
Zwart'ın (2002) yerellik önlemeye takılan bu çözümlemesinin aksine, DurÖ'nün bu türden öbeklerin üzerinde dallandığını varsayarsak, aslında (161b)'deki yapılanmayı ÖTÇ çerçevesinde çözümlemiş oluruz:

(170) a. Bel, AÖ ile birleştirilir: [$_{\text{AÖ}}$ √ARABAYI] Bel

b. Tanımlık birleştirilir: [$_{\text{BelÖ}}$ √BİR [$_{\text{AÖ}}$ √ARABAYI] Bel]$_{\text{[BEL]}}$

c. Dur başı birleştirilir: [$_{\text{DurÖ}}$ [$_{\text{BelÖ}}$ √BİR [$_{\text{AÖ}}$ √ARABAYI] Bel]$_{\text{[BEL]}}$ Dur]

d.

Dur işlevsel başı BelÖ'nün üzerinde birleşince öbeğin tamamını kapsamına alır. Dolayısıyla, öbeğin tümünün durumunun eşlenmesi ÖTÇ kapsamında dağıtımı tetikler. Türetimin geri kalanında DurÖ Gös, *e*Ö konumuna yükseldiğinde BelÖ Dur

başı aracılığıyla durumunu eşler ve türetim devam eder. Zwart'ın (2002) çözümlemesi, Kayne'i (1994) izleyerek tümleç konumundan gösterici konumuna yalnızca çizgiselliği koruma güdümlü taşıma yapmaya yönelikti. ÖTÇ kapsamında sunduğumuz çözümleme, bu türden sözdizimsel bir güdülenme taşımayan bir taşıma yapmaya gerek bırakmaz.

Şimdi, (162a) türetimini düşünelim. Zwart'ın (2002) asıl çözümlemesi anımsanacağı üzere, biçimbilimsel eklerin kaynaşık durumunda olduğu ve bu eklerin yalnızca sola doğru taşımalarla sözgelimi adcıl öbeklere eklenebileceğiydi. Yani, Zwart (2002), (162c)'deki uslamlamanın ertelenmiş ekleme bağlamında da aynı biçimli olduğunu savlar:

(171) $[_{\text{BelÖ}}\ [_{\text{\&Ö}}$ tebrik $[_{\text{\&'}}$ ve teşekkür$]]_i$ [Bel' -lerimi$_{\text{Bel}}$ t_i]]

Kaynaşık işlevli biçimbilimsel ekler, sola doğru taşınan ve bu bağlamda XÖ olarak adlandırabileceğimiz bağlaçlı yapılanmaya eklenir. Ancak, yine güdülenmesiz TÜMLEÇ-GÖS taşıması içeren bu taşımayı ÖTÇ çervesinde ele alırsak, (170)'teki görünüme benzer biçimde, BelÖ üzerinde dallanan DurÖ tüm yapılanmanın biçimbilimsel eklenmelerini taşıyacak ve bu özellikler eşlenmeden türetim çizgiselleşmeyecektir:

(172) $[_{\text{DurÖ}}\ [_{\text{BelÖ}}\ [_{\text{\&Ö}}$ √TEBRİK [√VE √TEŞEKKÜRLERİMİ] Bel$]_{[\text{BEL}]}$ Dur]

Ertelenmiş ekleme bağlamında düşündüğümüzde, ÖTÇ'nin taşıma içermeyen ve özellik eşlemeye dayanan çözümlemesi Zwart'ın (2002) güdülenmesiz taşımalar içeren ve yerellik önleme etkisine takılan çözümlemesinden daha yetinmecidir.

5.2 Bağlaç Yapılanması İçeren Öbekler

Zwart (2009), evrensel olarak bağlaçların, bağlanan iki dilsel birimin arasında yer aldığını ve sözgelimi (173)'teki 've' bağlacı içeren yapılarda görüldüğü gibi, bir kez göründüklerini belirtir:

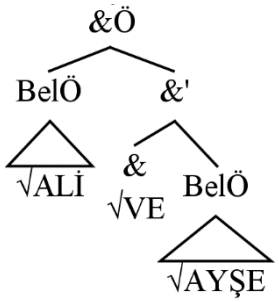
(173) a. Ali ve Ayşe

b. *ve Ali Ayşe

c. *Ali Ayşe ve

Bağlaç 've'nin yapılanmada tek bir kez görünmesi (173a-b-c) ortamında herhangi bir taşıma olmadığını sezdirir. Dolayısıyla, bağlacın baş olduğu bir yapılanmada ilk BelÖ ('Ali') gösterici; ikinci BelÖ ('Ayşe') ise tümleç konumundadır:

(174)

Bu bağlacın işlevleri ve kökenbilimsel aslına göz atarsak sözcüğün baş-ilk bir dil olan Arapçadan geldiğini görürüz (Banguoğlu, 2007; Göksel ve Kerslake, 2005; TDK Güncel Türkçe Sözlük). İşlevsel açıdan hem öbekleri hem de tümceleri bağlayabilen bu bağlaç kaynak dilinden taşıdığı tüm özellikleri yukarıda da gözlemlendiği üzere sergiler. İlk izlenim 've' bağlacı yapılanmalarının baş-ilk görünümlerini koruduğunu gösterir.

Şimdi duruma başka bir açıdan göz atalım. Öncelikle, Arapçadan ödünçlenmiş *ve* bağlacı ve *ile* bağlacı arasında dağılımsal olarak birtakım farklılıkların olduğunu söylemek olanaklıdır:

(175) a. Ali eve gitti ve Ayşe geldi.

b. *Ali eve gitti ile Ayşe geldi.

(175a-b) karşıtlığında görülen durumda, sözdizimsel açıdan eş düzeyde olan iki ZÖ, yalnızca *ve* gibi bir bağlaç aracılığıyla bağlanabilirken; aynı durumdan *ile* bağlacı için söz etmek olanaklı değildir. Ancak, her iki bağlacın da eşdüzeydeki BelÖ'leri bağladığını belirtebiliriz:

(176) a. [$_{\text{BelÖ}}$ Tüm çocuklar] ve [$_{\text{BelÖ}}$ Ali'nin yeğeni]

b. [$_{\text{BelÖ}}$ Tüm çocuklar] ile [$_{\text{BelÖ}}$ Ali'nin yeğeni]

Şimdi duruma, Türkçe kökenli *ile* bağlacı penceresinden bakalım. Türkçede *ile* ve onun soneksel karşılığı {-(y)lA} Türkçe kökenlidir ve baş-son özelliklerini korumaktadır. *İle* dilsel birimi kaynaşık gibi davranır ve ilk BelÖ'nün sonuna eklenir. Bu dilsel birim ile oluşturulmuş bir öbeğin içinden eylem ardına yapılacak bir taşıma ile bu görünümü sınayalım:

(177) a. [Ali ile çocuklar] ayrı kitap okudu

b. [Ali ile t_i] ayrı kitap okudu [çocuklar]$_i$

(177b) tümcesinin iki yorumlaması bulunur. Bunlardan ilki, Ali ve çocukların bir başka kitap okuyan kişi kümesinden farklı kitaplar okuduğu ve bu işi birlikte gerçekleştirdiği yorumlamasıdır. Bu yorumlama, *ile* dilsel biriminin *sondurum ilgeci* (postposition) olarak işlev gördüğü durumda olanaklıdır. Buna karşın, ikinci

yorumlamada ise *ile* bir bağlaç olarak işlev görür. Dolayısıyla, bu okumada da çocuklar ve Ali'nin bu işi ayrı yaptıkları ve ayrı kitaplar okuduğu yorumlaması alınır. Bu yorumlamayı içeren (177b) tümcesinde [Ali ile çocuklar] öbeği içerisinden eylem ardına yapılan taşımanın olanaklı olması, bu dilsel birimin *ve* bağlacı aracılığıyla kurulmuş bir öbekten dağılımsal olarak farklı olduğunu gösterir:

(178) a. [Ali ve Ayşe] kitap okudu.

b. *[Ali ve t_i] kitap okudu Ayşe$_i$.

Bu bağlacın eş düzeydeki iki öbeği bağladığı varsayımıyla yola çıkarsak, (178a)'daki tümcenin dilbilgisel olması beklenir; ancak, &Ö yapılanması taşıyan iki öbeğin *ve* bağlacı ile bağlanması ve bağlanan birimlerden birinin taşınması (179b)'de görüldüğü gibi bozukluğa yol açar.

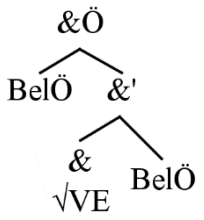
Sonuç olarak, (177b)-(178b) karşıtlığı bağlaçların değiştirgene dayalı görünümlerinin olduğunu sezdirir. Bilindiği üzere, alanyazında ÖNE dillerinin ÖEN dillerine oranla çalkalama yapılarını daha sıklıkla kullandığına ilişkin genel bir eğilim bulunur (*bknz.* Kural, 1992; Kornfilt, 2005; Mahajan, 1990, 1994; Miyagawa, 1997, 2001, 2003; Saito, 1985). Bu bilgiden yola çıktığımızda, *ile* bağlacının asıl dilindeki özelliklerini koruyor olduğunu görürüz. Türkçenin çalkalamalı bir dil olduğu düşünüldüğünde, (177b) tümcesindeki eylem ardına yapılan çalkalamanın ancak Türkçe bir bağlaç kullanıldığında olanaklı olduğu görülür. Dolayısıyla, iki bağlacın dağılımsal farklılıkları, kendi dillerindeki kalıtsal özellikleri yansıtmalarıyla açıklanabilir:

(179) Bana$_i$, Ali [Ayşe ile t_i] dünya klasiklerini verdi.

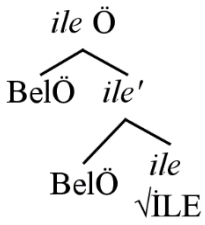
(179)'da *ile* bağlacı aracılığıyla kurulmuş öbeğin kurucularından birinin tümce başına taşınması, yukarıda değiştirgene dayalı açıklamayı doğrular nitelikte bir görünüm sunar. Buna göre, bu birimin taşınabilmesi *ile* bağlacının baş-son özellikleri içermesi ile olanaklıdır.

Özetle, ÖTÇ çerçevesinde düşünürsek, Türkçede iki farklı bağlaç yapılanması olduğu sonucuna ulaşırız. Bunlardan ilki, (180a)'da görüldüğü üzere, Arapçadan ödünçlenen *ve* dilsel birimi aracılığıyla kurulmuş bağlaç yapılanmasıyken; diğeri ise, (180b)'de de görüldüğü gibi Türkçe bir bağlaç olan *ile* dilsel birimi aracılığıyla kurulmuş olan bağlaç yapılanmasıdır:

(180) a.

b.

Görüldüğü üzere, bağlaçların ÖTÇ çerçevesinde sunduğumuz baş-son yönelimli çözümleme Zwart'ın (2009) sunduğu görünümün Türkçede farklı bir yapılanma sergilediğini gösterir. Bu noktada, ÖTÇ, temel sayıltılarından başların bir dilde yönlülük gösterebileceği sayıltısı ile &Ö ve *ile*Ö'ler arasındaki farkı açıklayabilmekte; bu öbeklerin Türkçede nasıl yapılandıkları ve çizgiselleştiklerine ilişkin güçlü sezdirimlerde bulunmaktadır.

5.3 Olumsuz Kutuplanma Birimleri ve ÖTÇ

Kural (1997), *Olumsuz Kutuplanma Birimleri*nin (Negative Polarity Items) mutlaka olumsuz eylemin açısında bulunması gerektiğini belirtir. Buna göre, sözgelimi özne konumunda yer alan bir OKB kendisinden daha yukarıda bulunan ve olumsuz biçimbilim taşıyan bir eylem tarafından yetkilendirilir:

(181) a. Kimse uyu-ma-dı

b. *Kimse uyu-du

(181a-b) karşıtlığı eylemin OKB'yi (*kimse*) yetkilendirmesi için öncelikle olumsuz biçimbilim taşıması gerekliliğini sezdirir. Kural'ın (1997: 503) tartışmasını sürdürürsek de içtümcenin öznesi olan 'kimse'nin edilgenleştirme sırasında zorunlu olarak taşınması gereken anatümcenin Gös, ZÖ konumuna taşınamaması eylemin OKB'lere k-buyurabildiği bir konumda, yani bunlardan daha yukarıda bulunduğu savunusunu destekler:

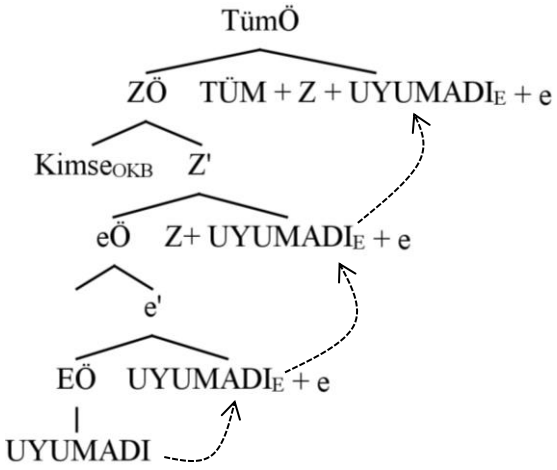
(182) a. *Kimse$_i$ [Ahmet tarafından] [t_i uyumadı] sanılıyor.

b. Kimse$_i$ [Ahmet tarafından] [t_i uyudu] sanılmıyor.

Kural'ın (1997) savunusundaki kilit nokta, *kimse*nin bir OKB olduğunu varsayması ve olumsuz biçimbilim taşıyan eylem tarafından Y-Yapıda OKB'ye k-buyurulması gerekliliğidir. Dolayısıyla, eylem özne konumundaki OKB'nin üzerinde açı alacak biçimde Tüm'e taşınmalıdır.

Olumsuz biçimbilim taşıyan eylemlerin OKB'leri açısına alarak yetkilendirmesi, ÖTÇ açısından da beklenen bir sonuçtur. Bunun nedeni, eylemlerin Tüm'e taşınarak eylem-son yapılanması korumasıdır. Ancak bu bağlamda, eylemin açık bir biçimde Tüm'e taşınması ÖTÇ'nin bakışımsız k-buyurma ilişkileri ile öncegelme ilişkilerini kurgulayan algoritması ile değerlendirildiğinde, öncegelme ilişkilerinin bu bağlamda değişeceğini belirtmek gerekir:

(183)

Bu noktada, [Tüm+Z+E+e] karmaşığı, Gös, ZÖ konumunda yer alan OKB'ye *kimse* bakışımsız k-buyurmakta ve bu durumuyla OKB üzerinde açı almaktadır. Bu biçimiyle, çizgisellik bilgisi ile <SES> arakesiti arasında bir çelişki oluşur:

(184) a. uyumadı << kimse

b. ($_{\Phi}$ kimse uyumadı)

Zwart (2002), bu noktada E-e-Z-Tüm yükselmesinin iki açıdan ikna edici olmadığını savunur. Bunlardan ilki, *kimse* dilsel birimini bir OKB olarak değil *olumsuz uyuşum* (negative concord) olarak görmek gerektiğidir. Van der Wouden (1994), olumsuz uyuşum kavramının iki olumsuz birimin tek bir olumsuzluğu anlatmak için kullanıldığını belirtir. Herburger (2001: 292), OKB'ler ile *olumsuz birimler* (OB) (negative element) arasında temel bir ayrım yapılabileceğinden söz eder. OKB'leri OB'lerden ayıran temel özellik OKB'lerin temelde olumsuz olmadıkları ve mutlaka bir olumsuz birim tarafından yetkilendirilmeleri gerekliliğidir. Buna göre, OKB'lerin temel özelliği tümcedeş bir olumsuzluk tarafından yetkilendirilmeleridir. Bu noktada, tümcedeş olan olumsuzluk aslında bir OB'dir:

(185) Nobody saw anything.

OB-hiçkimse gördü OKB-hiçbirşey

'Hiçkimse hiçbirşey görmedi'

(185)'te OB *nobody* dilsel birimi OKB *anything* dilsel biriminden bir yönüyle ayrılır. OB *nobody* içsel olarak olumsuzdur ve k-buyurduğu OKB *anything* dilsel birimini yetkilendirir. Aynı durumu, Türkçe üzerinden düşünelim:

(186) a. *Ali [[hırsız *kimse*yi yaraladı] diye] düşünmüyor.

b. Ali [[hırsız *kimse*yi yaralamadı] diye] düşünüyor.

Herburger (2001) çizgisinde düşünürsek, tümcedeşliğin bu noktada *kimse* OKB'si açısından belirleyici unsur olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Zwart'ın (2002) olumsuz uyuşum önerisinin çok da güçlü bir öneri olmadığı görülür. Ancak, tümcedeşlik koşulunun her durumda işlemediğini belirtmek gerekir:

(187) a. Ali [hırsızın *kimse*yi yaraladığı]-nı düşünmüyor.

b. Ali [hırsızın *kimse*yi yaralamadığı]-nı düşünüyor.

Bu noktada, (187a) tümcesindeki tümcedeş olmayan OB'nin (bir diğer deyişle, eksel olumsuzlama {-mA}) *kimse* OKB'sini yetkilendirmesi ise Zwart'ın (2002) çözümleme önerisinin doğru bir yanı olduğunu sezdirir. Ancak, bu noktada *kimse* gibi anlam bulanıklığı yaratan olumsuz bir dilsel birim yerine *hiçbir şey* gibi anlam bulanıklığı yaratmayan bir OKB kullandığımızda Kural'ın (1997) önerdiği OKB kanıtının daha da güçlendiğini görürüz:

(188) a. ??Ali [öğrencilerin *hiçbir şey* okuduğu]-nu düşünmüyor.

b. Ali [öğrencilerin *hiçbir şey* okumadığı]-nı düşünüyor.

(187a) – (188a) bakışımsızlığı *hiçbir şey* gibi bir dilsel birimin tam anlamıyla OKB olarak davrandığını gösterir. Bu durumda, tümcedeş bir OB tarafından mutlaka yetkilendirilmesi gerekliliği ortaya çıkar. Temel tümce içerisindeki kullanımı da aynı sonucu vermektedir:

(189) a. Hiçbir şey beni caydıramaz.

b. *Hiçbir şey beni caydırabilir.

Bu durumda, akla gelecek ilk soru, en başta yinelediğimiz soru olan eylemin Tüm'e yükselmesi durumunda, öncegelme ilişkilerinin nasıl kurgulanacağıdır. Bu bağlamda, Zwart'ın (2002) ikinci tartışmasından söz etmek gerekir. Zwart, *kimse* dilsel biriminin OKB incelemesi ile çözümlenmesi durumunda bile E-Tüm yükselmesinin OKB'yi yetkilendirmesinin olanaksız olduğu Hollandaca örneklerden söz eder:

(190) *Toch ontkende$_i$ ook maar iemand t_i het
henüz reddetti bile tek bir kişi

'Henüz, hiç kimse reddetmedi'

Ook mar iemand 'hiç kimse' OKB'si eylem Tüm'e yükselse bile yetkilendirilemez. Dolayısıyla, elimizde OKB'lerin nasıl yetkilendirildiğine ilişkin temel bir sorun bulunmaktadır. Bu sorunu çözebilmek için ÖTÇ'nin eylem yükselmesi ile ilgili temel sayıltısını bu noktada yeniden anımsayalım. Anımsanacağı üzere, kavramsal açıdan, E-*e* yükselmesi, sözlüksel eylem (E) üzerindeki herhangi bir özelliğin eşlenmesi gerektiğinden değil, *e* üzerindeki güçlü [+E(ylem)] özelliği

tarafından tetiklenir. Aynı durumu, Türkçedeki Z başı için düşünürsek, eylemin Z başına kadar yükseldiğini savlamak olanaklıdır. Dolayısıyla, eylemler, üzerlerinde eşleyecekleri herhangi bir sözdizimsel özellik olmadığı için Z başına kadar yükselse de çizgisellik açısından asıl konumlarında yorumlanırlar.

ÖTÇ'nin bu bağlamda sunacağı çözümleme ise, E'nin Z başına *e* ve Z başı üzerindeki güçlü [E] özelliğinden ötürü her türetim senaryosunda çıkması; ancak, eylemin üzerinde eşlenecek herhangi bir özellik olmadığından ÖTÇ gerekliliğince asıl konumunda sesletilmesi olacaktır. Dolayısıyla, Z başı üzerindeki [E+e+Z] karmaşığı olumsuz biçimbilim taşıyorsa, OKB'yi k-buyurma ilişkisiyle yetkilendirmektedir. Eğer kutuplanma birimi olumluysa bu durumda olumlu kutuplanma birimlerinin her OB'den bağımsız yorumlanması gerektiğini anımsayalım (*bknz.* Ernst, 2008; Nilsen, 2003; Szabolcsi, 2004):

(191) a. *Birisi* odaya girdi.

b. *Birisi* odaya girmedi.

Bu sayıltılar çerçevesinde aşağıdaki tümcenin türetimine ve OKB'nin yetkilendirilmesine göz atalım:

(192) Kimse beni görmedi.

a. Nesne, E ile birleştirilir: $[_{\text{EÖ}}\ \surd\text{BENİ}_{[\text{BEL}]}\ \surd\text{GÖRMEDİ}]$

b. *e* birleştirilir: $[_{\text{EÖ}}\ \surd\text{BENİ}_{[\text{BEL}]}\ \surd\text{GÖRMEDİ}]\ e$

c. Özne birleştirilir: $[_{e\text{Ö}}\ \surd\text{BENİ}_{\sout{[\text{BEL}]}}\ [_{e'}\ \surd\text{KİMSE}_{[\text{YAL}]}\ [_{\text{EÖ}}\ <\surd\text{BENİ}_{[\text{BEL}]}>\ \surd\text{GÖRMEDİ}]\ e + \surd\text{GÖRMEDİ}\ ]$

d. Dağıtım: $[_{\text{EÖ}}\ <\surd\text{BENİ}_{[\text{BEL}]}>\ \surd\text{GÖRMEDİ}]\ \boldsymbol{e}$

e. $\text{DA}_{e\text{Ö}} \rightarrow [_{\text{EÖ}}\ <\surd\text{BENİ}_{[\text{BEL}]}>\ \surd\text{GÖRMEDİ}]$

Nesne ve eylem birleştirildikten sonra özne de birleştirilir ve nesne durum özelliğini eşlemek amacıyla Gös, *e*Ö konumuna yükselmiştir. Bu noktada, *e* başı üzerindeki güçlü [E] özelliği sözlüksel E'yi yanına çeker; ancak, E üzerinde eşlenmesi gereken herhangi bir özellik olmadığından dağıtım uygulandığında sözlüksel E √GÖRMEDİ birleştirildiği ilk konumda çizgiselleşir:

(193) ÇK (*e*Ö): görmedi

Bu noktada türetim, TümÖ evresinde sürer:

(194) a. Z birleştirilir: [$_{e\text{Ö}}$ √BENİ$_{[\text{BEL}]}$ [$_{e'}$ √KİMSE$_{[\text{YAL}]}$ [$_{\text{EÖ}}$ <√BENİ$_{[\text{BEL}]}$> √GÖRMEDİ] *e* +√GÖRMEDİ] Z

b. Özne yükselir: [$_{\text{ZÖ}}$ √KİMSE$_{[\text{YAL}]}$ [$_{e\text{Ö}}$ √BENİ$_{[\text{BEL}]}$ [$_{e'}$ <√KİMSE$_{[\text{YAL}]}$> [$_{\text{EÖ}}$ …] *e* +√GÖRMEDİ] Z+ *e* +√GÖRMEDİ]

c. Tüm birleştirilir: [$_{\text{TümÖ}}$ [$_{\text{ZÖ}}$ √KİMSE$_{[\text{YAL}]}$ [$_{e\text{Ö}}$ √BENİ$_{[\text{BEL}]}$ [$_{e'}$ <√KİMSE$_{[\text{YAL}]}$> [$_{\text{EÖ}}$ …] *e* +√GÖRMEDİ] Z+ *e* +√GÖRMEDİ] Tüm]

d. Dağıtım: [$_{\text{ZÖ}}$ √KİMSE$_{[\text{YAL}]}$ [$_{e\text{Ö}}$ √BENİ$_{[\text{BEL}]}$ [$_{e'}$ <√KİMSE$_{[\text{YAL}]}$> [$_{\text{EÖ}}$ …] *e* +√GÖRMEDİ] Z+*e* +√GÖRMEDİ] **Tüm**

e. DA$_{\text{TümÖ}}$ → [$_{\text{ZÖ}}$ √KİMSE$_{[\text{YAL}]}$ [$_{e\text{Ö}}$ √BENİ$_{[\text{BEL}]}$ [$_{e'}$ <√KİMSE$_{[\text{YAL}]}$> [$_{\text{EÖ}}$ …] *e* +√GÖRMEDİ] Z+*e* +√GÖRMEDİ] kimse > beni

f. ÇK (TümÖ): kimse << beni

g. ÇK (eÖ + TümÖ): kimse << beni << görmedi

Özelliklerini eşlemiş özne ve nesneyi dikkate aldığımızda, özne, nesneye bakışımsız k-buyurur. Bunun anlamı, öznenin nesneden öncegelmesidir. Bu noktada, Z'ye yükselmiş [*e* +√GÖRMEDİ] karmaşığı olumsuz biçimbilim taşır; dolayısıyla, ilk konumunda; yani Gös, *e*Ö konumunda bulunan ve durum özelliğini eşlememiş

√KİMSE OKB'si bu karmaşık tarafından yetkilendirilir. Ancak, üzerinde özellik bulunmayan E, *e*Ö dağıtım alanında çizgiselleştiğinden bitiştirme işlemi (194g)'deki çizgiselliği oluşturur.

5.4 Eylemardı Kurucular

Eylemardı kurucular birtakım sınırlılıklar taşır. Bunlardan ilki, eylemardında bulunan birimlerin herhangi bir yüksek vurgu alması ya da odaklanmasının olanaklı olmamasıdır:

(195) *Murat <ne> okudu ne?

İçsel odak taşıyan *ne*-öbeği, odak dışı bir konum olan eylemardına çalkalandığında odaklamada oluşan karşıtlık nedeniyle tümce dilbilgisidışılık sergiler. Buradaki önemli soru, sağa taşınan birimlerin sözdizimde hangi konumda bulundukları sorusudur. Bu soruyu yanıtlamak için *§4.4.1.2*'de ele aldığımız (122) örneğine geri dönersek, çıplak nesne ile eylemin yarı-geçişim geçirdiğini ve bir odak parçacığının olduğu durumlarda, bu iki birimin beraber yükseldiğini ancak özellik taşıyan birimin özelliğini eşlediği yerde çizgiselleştiğini görürüz. Aynı bağlamda düşünüp aşağıdaki tümceye göz atalım:

(196) Ali <kitap> okudu kitap

Bu tümcede eylemardında bulunan birimin orada bulunmasının nedenini bilgi yapısal açıdan en bilinen; en eski bilgibirim (Erguvanlı-Taylan, 1978; Erkü, 1983; İşsever, 2000) olmasından kaynaklandığını varsayarsak aslında bu tümceyi aşağıdaki gibi bir küçük bağlamda düşünebiliriz:

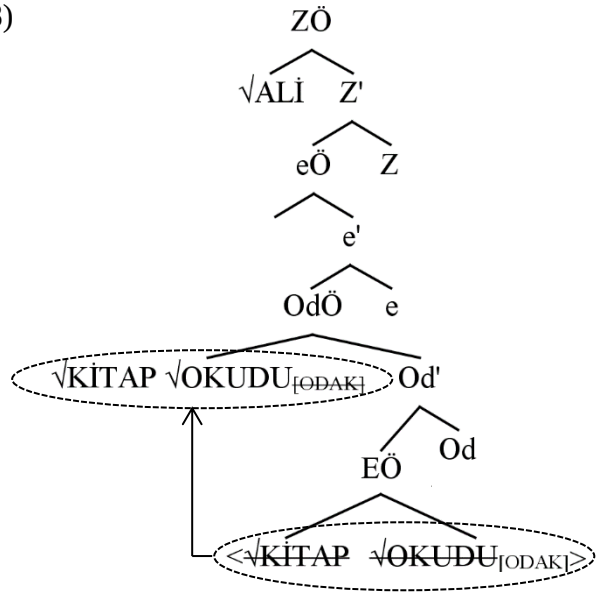
(197) A: Ali okudu mu kitap?

B_1: Ali kitap OKUDU.

B_2: Ali OKUDU kitap.

Yukarıdaki küçük bağlamda, dikkat edilmesi gereken nokta, B konuşucusunun verdiği yanıtta odak parçacığının eyleme eklenmiş, yani, onun odak özelliğini eşlemiş olmasıdır. Dolayısıyla, (197-B_1) yanıtı, ÖTÇ çerçevesinde şu biçimde açıklanabilir:

(198)

(198)'de görüldüğü üzere, eylem üzerindeki [ODAK] özelliğini eşleyebilmekte; dolayısıyla, bu bağlamda, tümcenin türetiminde herhangi bir bozulma oluşmamaktadır. Dolayısıyla, (197-B_1) yanıtının küçük bağlam içerisinde sorulan soruya uygun bir yanıt olup bozuk olmamasının nedeni eylemin özelliğini eşlemiş olmasıdır.

(197-B_2) yanıtının çözümlemesine göz atmadan önce, eylemardı birimlerin çözümelemeleri ile ilgili birkaç bilgiyi anımsayalım. Öncelikle, Türkçedeki KONU

konumunun özelliklerine göz atalım. İşsever (2000), KONUnun tümcedeki birimler ile ilgili hakkındalık bildirdiğini belirtir:

(199) a. Ömer okula gitti.

b. Okula Ömer gitti.

(İşsever, 2000: 8)

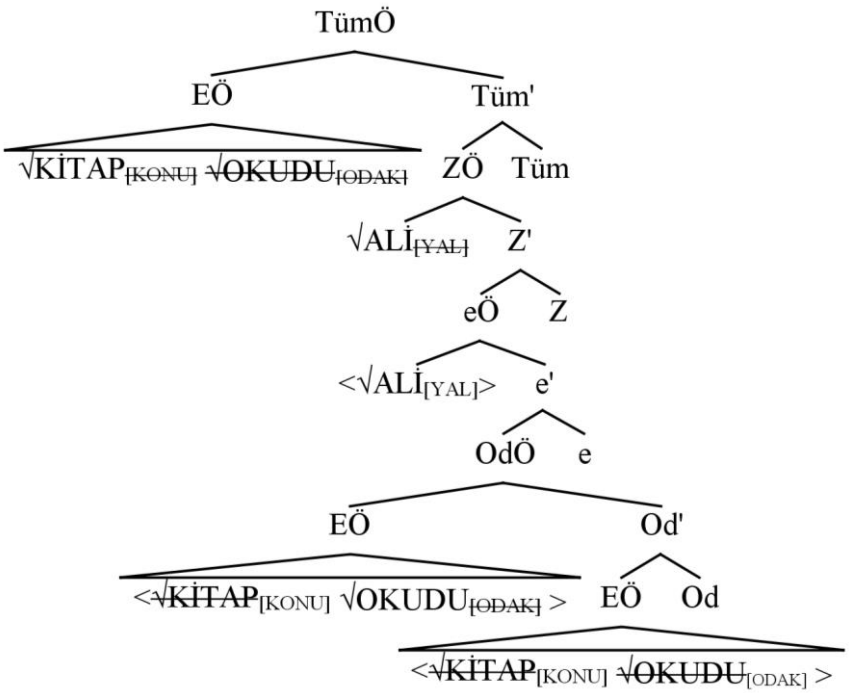
Buna göre, (199a) tümcesindeki *Ömer* KONUyken; (199b) tümcesinde ise *okula* KONU konumundadır. Bununla birlikte, Türkçede (200)'deki gibi eylem arkasında bulunan birimlerin, kimi bilgi yapısal ayrımları olmasına karşın, tümce başında bulunan konularla *verilmiş/eski* (given/old) olma özelliğini paylaştığı, dolayısıyla 'konusal' nitelikli oldukları da kabul edilmektedir[25]. Buradan yola çıkarak, eylem arkası konumda bulunan birimlerin de konu özelliği taşıdığını varsayalım.

(200) Ali t_i gitti [okula]$_i$

Dolayısıyla, ÖTÇ çerçevesinde, (197-B_2) yanıtını çözümlersek aşağıdaki şu görünümü elde ederiz:

[25] Alanyazında bu konudaki tartışmalar hakkında bilgi almak için *bknz*. İşsever, 2000, 2003

(201)

EÖ ilk konumundan Gös, OdÖ konumuna yükselir, çünkü eylemin üzerinde eşlemesi gereken bir [ODAK] özelliği bulunur. Bu özelliğini Gös, OdÖ konumunda eşleyen E özelliğini eşlediği konumda çizgiselleşir. Buna karşın, çıplak nesne üzerindeki [KONU] özelliğinin eşlenmesi gerekir. ÖTÇ'ye göre, nesne ve eylemin yarı-geçişim geçirdiği sayıltısıyla EÖ, çıplak nesne ('kitap') üzerindeki [KONU] özelliğini eşlemek üzere Gös, TümÖ konumuna yükselir. Buradaki önemli nokta, çıplak nesnenin özelliğini eşlediği konumda, yani Gös, TümÖ'de; E'nin ise özelliğini eşlediği, yani Gös, OdÖ konumunda çizgiselleşmesidir. Çıplak nesne, [KONU] özelliğini eşledikten sonra, SES arakesitinde bu birimin seçimlik olarak tümce sonuna atılır:

(202) SES: ~~(Φ kitap)~~ (Φ Ali) (Φ okudu) (Φ kitap)

(201-202) gösteriminde görülen durumun Moro'nun (2000) Devingen Karşıtbakışım yaklaşımıyla örtüştüğünü söylemek olanaklıdır. Moro (2000),

yaklaşımında, dar sözdizimde bakışım noktalarına izin verildiğini, SES arakesitinde ise bu sorunun taşıma ile çözümlendiğini belirtir. ÖTÇ de benzer biçimde, bu bakışım noktasını taşıma ile çözümler.

Bu noktada, benzer bir görünüm sunan Kelepir (1996) ve Kural'ın (1997) eylemardı kurucular ve niceleyicilerle ilgili tartışmalarını yeniden anımsayalım. Her iki araştırıcının da savladığı durum aşağıdaki gibi tümcelerde eylemardı varoluşsal niceleyicilerin evrensel niceleyiciler üzerinde açı almasıdır:

(203) a. [[Herkes duymuş iki dedikoduyu]]

b. ∃ > ∀; ∀ > ∃

Bu noktada gözlemlenen durum, evrensel niceleyicinin ('herkes') varoluşsal niceleyici *iki dedikoduyu* üzerinde açı almasıdır. Bunun yanısıra, tam tersi bir yorumlama; yani, varoluşsal niceleyicinin evrensel niceleyici üzerinde açı aldığı okuma da söz konusudur. Bu noktada, bu yorumlama farkının ÖTÇ açısından nasıl açıklanacağı sorusu akla gelir.

Öncelikle, varoluşsal niceleyicinin evrensel niceleyici üzerinde açı aldığı okumada varoluşsal niceleyicinin evrensel niceleyiciden daha yukarıda bir noktada dallandığını sezdirir. Bu noktada bir ikilem ortaya çıkar. Açı ilişkileri k-buyurma ilişkisi altında kurgulanmaktadır. Buna göre, X niceleyicisinin Y niceleyicisi üzerinde açı alabilmesi için X niceleyicisinin Y niceleyicisine k-buyurduğu bir noktada olması beklenir. (203) bağlamında düşünürsek, varoluşsal niceleyicinin evrensel niceleyici üzerinde açı almasının tek olanağı paragrafın başında da sözünü ettiğimiz gibi varoluşsal niceleyicinin evrensel niceleyiciye k-buyurduğu bir noktada olmasıdır. Evrensel niceleyici *herkes* Gös, ZÖ konumunda bulunmaktaysa, bu durumda varoluşsal niceleyici *iki dedikoduyu* bu konumdan daha yukarıda bulunur.

Bu durum, ÖTÇ açısından bir ikilem yaratır. Anımsanacağı üzere, ÖTÇ öncegelme ilişkilerini bakışımsız k-buyurma ilişkileriyle kurgulamaktaydı. Dolayısıyla, (203) bağlamında, varoluşsal niceleyicinin evrensel niceleyiciye k-buyuracağı bir noktaya taşınması, varoluşsal niceleyicinin evrensel niceleyiciden öncegelmesi anlamına gelir. Ancak, (204)'te SES arakesitindeki Φ-öbeklemesi durumun böyle olmadığını gösterir:

(204) a. herkes << duymuş << iki dedikoduyu

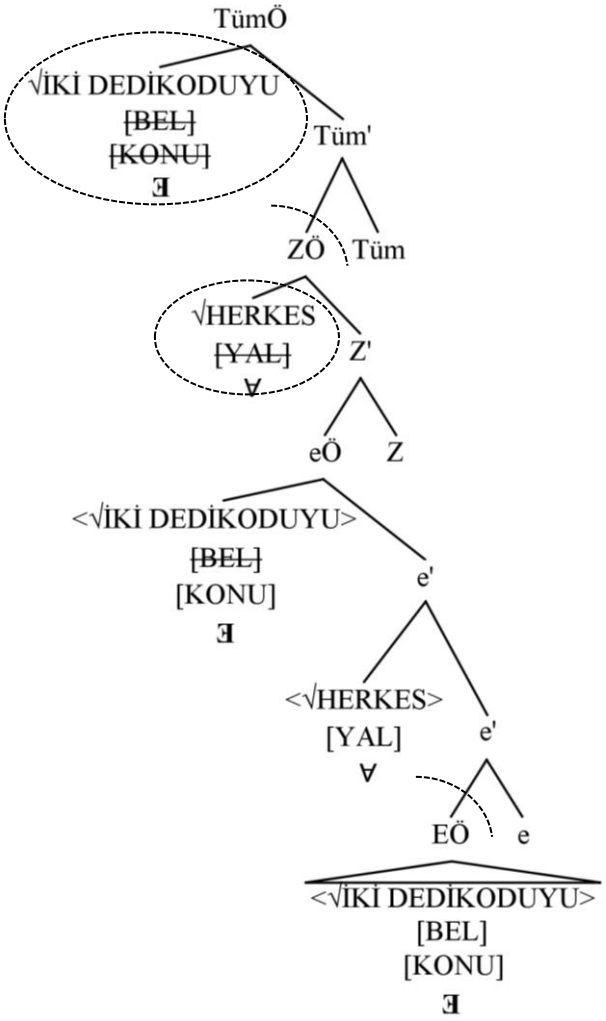
b. ($_{\Phi}$ herkes) ($_{\Phi}$ duymuş iki dedikoduyu)

Şimdi (204) bağlamında oluşan ikilemi çözümlemek için geriye dönersek, öncelikle, tümcedeki varoluşsal niceleyicinin [KONU] özelliğini taşıdığını belirtebiliriz:

(205) t_i herkes duymuş $[_K$ iki dedikoduyu$]_i$

Bu noktada, ÖTÇ bu niceleyici üzerinde bulunan [KONU] özelliğini eşlemeden bu birimin dağıtıma gitmesine izin vermez. Dolayısıyla, bu birim durum özelliğini eşledikten sonra [KONU] özelliğini eşlemek üzere Gös, TümÖ konumuna yükselir ve bu özelliğini eşler:

(206) a.

b. DA (eÖ + TümÖ) → iki dedikoduyu << herkes << duymuş

Varoluşsal niceleyici (206a)'da da görüldüğü üzere evrensel niceleyici üzerinde hem açı almaktadır hem de bu birime bakışımsız k-buyurmaktadır. Dolayısıyla, ÖTÇ, özelliklerinin tümünü eşlemiş bu birimlerin öncegelme ilişkilerini kurgular. Ancak, bu bağlamda bu birimin eylemardı görünmesinin temel sebebi SES arakesitinde bu birimin seçimlik olarak tümce sonuna atılmasıdır:

(207) SES: ($_{\Phi}$ herkes) ($_{\Phi}$ ~~iki dedikoduyu)~~ ($_{\Phi}$ duymuş) ($_{\Phi}$ iki dedikoduyu)

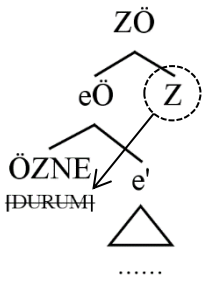
Bu noktada, Türkçede sağa yapılan taşımalar SES-güdümlü görünmektedir. Dolayısıyla, sağa taşıma, çizgisellik bilgisi dizilim çizelgesine işlendikten sonra

SES'de yapılır. Her ne kadar ÖTÇ'nin amacı bu konuyla ilgili ayrıntılı bir çözümleme sunmak değilse de, Türkçede sözdizimsel özellikleri açısından yeterince tartışılmamış olduğu görülen EAK konusunda alternatif bir çözümleme önermektedir.

5.5 Uzak Uyuşum ve *e*Ö-içi Özne Varsayımı

ÖTÇ çerçevesinde öncegelme ilişkilerini kurgularken, öznenin durum özelliğini eşlemek için Gös, *e*Ö konumundan Gös, ZÖ konumuna yükseldiğini ve özelliğini burada eşlediğini belirtmiştik. Bu yapılanma, eşleme ilişkilerini, yerel bir kurulum içerisinde ele alan bir temel çerçevesinde kurgular. Buna karşın, alanyazında, eşleme ilişkilerinin yerel bir kurulum içerisinde eşlenmeyip *uzaktan uyuşum* (long-distance agreement) ile eşlendiği bir başka görüş de bulunmaktadır. Bu görüşü izleyen Miyagawa (2010) ve Öztürk'e (2005) göre, özne Gös, *e*Ö konumunda kalıp durum özelliğini uzaktan eşleyebilir:

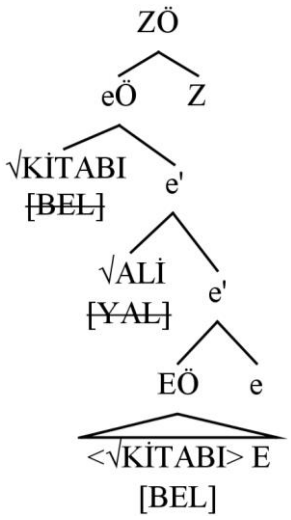
(208)

Görüldüğü üzere, özne bulunduğu konumda kalır ve uzak uyuşum çerçevesinde durum özelliğini eşler. Bu durumun ÖTÇ açısından sonucu ise, öznenin eşleyecek başkaca özelliği kalmadığından Gös, *e*Ö konumunda çizgiselleşmesi ve öncegelme ilişkilerine katılması olacaktır. Ancak, senaryolar bağlamında düşündüğümüzde belirtme durumu imli bir nesnenin olduğu bir türetim senaryosu içerisinde öncegelme ilişkileri içerisinde çelişkiler oluşacaktır:

(209) a. Ali kitabı okudu

b.

(209)'daki öncegelme ilişkilerini kurgulayacak olursak, özne "√ALİ" ile durum belirtili nesne "√KİTABI" arasındaki ilişki öncegelme ilişkileri açısından bütüncül, geçişli ve karşıtbakımlı değildir:

(210) d(eÖ): <√ALİ, √KİTABI>; <√KİTABI, e>; <√KİTABI, √ALİ>, <√ALİ, e>

(210)'daki çizgisellik kümesine göre, özne ve nesne arasındaki bakışımlı ilişki kümenin karşıtbakışımlı olmasını engeller ve bu da dağıtım alanında öncegelme ilişkisinde çelişkiler oluşmasına neden olur. Buna göre, özne "√ALİ" durum belirtili nesne "√KİTABI"ndan öncegelmektedir. Benzer biçimde, aynı öncegelme ilişkisinin tam tersi de küme içerisinde tanımlanmıştır. Bu da SES'in bu ilişkiyi yorumlayamayacak olmasını göstermektedir.

ÖTÇ çerçevesinde, bu görünüm, ister hâlihazırda varsaydığımız [DURUM] özelliğinden ötürü olsun, isterse de genel sözdizim alanyazınındaki [GYİ] özelliğinden olsun, öznenin Gös, ZÖ konumuna yükselmesi zorunluluğunu sezdirir. Biz de bu noktada, alanyazındaki genel eğilimlerden uyumun yerel ilişki çerçevesinde gerçekleştiği eğilimini (*bknz.* Chomsky, 1993; Chung, 1998; Koopman,

1992, 1995, 2001; Sportiche, 1998 *diğerleri arasında*); dolayısıyla, öznenin de üzerindeki özelliğini eşlemesi için Gös, *e*Ö konumundan Gös, ZÖ konumuna yükseldiğini sayıltılıyoruz[26].

[26] Bu noktada, ÖTÇ'nin bu durum ile ilgili doğrudan bir sezdirimi bulunmaz. Dolayısıyla, öznenin Gös, *e*Ö içerisinde kalıp özelliğini uzaktan eşleyip eşlemediği sorunu çalışmanın kapsamı dışında kaldığından bu sorunu ileriki çalışmalara bırakıyoruz.

6. Sonuç ve Tartışma

6.1 Sonuç

Bu tezde evrensel taban varsayımı çerçevesinde Türkçe üzerine sunulan tartışmalar değerlendirilmiş ve bu tartışmalardan kavramsal ve deneysel açıdan güçlü olan savlar, özellik eşlemeye dayalı çizgiselleştirme yaklaşımıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Tezin gelişim sürecini özetleyecek olursak, ilk bölümde tezin konusu olan çizgiselleştirmenin kısaca tanımı, tezin amacı, araştırma soruları, kapsamı ve sınırlılıkları tanıtılmıştır. Tezin araştırma sorularını anımsayalım:

(i) Evrensel taban varsayımının Türkçe üzerinde işlerliği var mıdır?
   - ❖ Türkçe alanyazınında bu bağlamda sunulan tartışmalar bulunmakta mıdır?
   - ❖ Bu tartışmaları yeniden ele alırsak, bu deneysel savların hepsi güçlü savlar mıdır?

(ii) Evrensel taban varsayımı çerçevesinde sunulan tartışmaların gözden geçirilmesi sonucunda bir çözümleme önerisi sunulabilir mi?
   - ❖ Sunulan bu yeni çözümleme önerinin farklı evresel türetim bağlamlarındaki işleyiş biçimleri nelerdir?

(iii) Bu öneri evrensel taban varsayımı bağlamında sunulan savları çözümleyebilmekte midir?

İzleyen bölümde, tezin kuramsal artalanını oluşturan Evre Kuramı'nın temel araçları ve sayılıtıları tanıtılmış; bu noktada, evre, dağıtım alanı, çoklu dağıtım, sınır

gibi kavramlar betimlenmiştir. Aynı bölüm içerisinde, tezin temel araştırma amacını ve artalanını oluşturan evrensel taban varsayımı ve evrensel taban varsayımına ilişkin yaklaşımlar betimlenmiştir.

Üçüncü bölümde, evrensel taban varsayımı çerçevesinde Türkçe üzerine sunulan tartışmalar ele alınmış; bu tartışmalar, EN-karşıtı ve EN-yandaşı olarak sınıflandırılmıştır:

(211) *EN Karşıtı*

- Çift Tümleçli Yapılanmalar (Kelepir, 1996)
- Çıplak Nesneler (Kelepir, 1996)
- Eylem-ardı Niceleyici Açı İlişkileri (Kelepir, 1996; Kural, 1997)
- Olumsuz Kutuplanma Birimleri (Kural, 1997)
- Odak Belirleyici *sadece* (Kornfilt, 2005)

(212) *EN Yandaşı*

- Artalanlama (Zwart, 2002)
- Öbeksel Durum Belirleme (Zwart, 2002)
- Ertelenmiş Ekleme (Zwart, 2002)
- Baş-ilk Yapılanmalı BelÖ ve TümÖ (Zwart, 1994)
- Bağlaçlar (Zwart, 2009)

Bu tartışmalarda, EN-karşıtı sav, olumsuz kutuplanma birimlerinin; EN-yandaşı savlar ertelenmiş ekleme ve bağlaç yapılanmalarının kavramsal ve deneysel açıdan güçlü savlar olduğu belirlenmiştir.

Dördüncü bölümde, özellik eşlemeye dayalı çizgiselleştirme yaklaşımı sunulmuş; bu yaklaşımın işleyiş basamakları çeşitli türetim senaryoları bağlamında tartışılmıştır. Bu bağlamda, özellik eşlemeye dayalı çizgiselleştirmenin iki temel basamağını yeniden anımsayalım:

(213) *Basamak 1*

AKTAR işleminin dağıtım alanını çizgiselleştirebilmesi için tüm işlemlerin bitmiş; dilbilgisel/sözdizimsel özelliklerin tümünün eşlenmiş olması gereklidir.

Basamak 2

Evre-içi dağıtım alanında öncegelme ilişkisi bakışımsız k-buyurma ilişkisi ile belirlenir.

Beşinci bölümde, üçüncü bölümde ele alınan güçlü savlar yeniden ele alınmış ve özellik tabanlı çizgiselleştirme kapsamında çözümlenmeye çalışılmıştır. Bunun yanısıra bu bölümde, özellik tabanlı çizgiselleştirmenin tanıtıldığı bölüm olan dördüncü bölümde tartışılmayan başkaca türetim senaryolarında ÖTÇ'nin işleyiş biçimi tartışılmıştır.

6.1.1 Evrensel Taban Varsayımı ve Türkçe

Evrensel Taban Varsayımı çerçevesinde Türkçe üzerine yapılan tartışmaları ele aldığımızda, EN-karşıtı tartışmalarda görüldü ki Kelepir'in (1996) çıplak nesneler ve çift tümleçli yapılanmalar üzerinden yürüttüğü tartışmalar EN-karşıtı savlar açısından çok da güçlü bir görünüm sergilemez. Aynı biçimde, Kelepir (1996) ve Kural'ın (1997) sözünü ettiği eylemardı açı ilişkileri yorumlama açısından çelişkili görünümler sergiler. Bu bağlamda, eylemardı açı ilişkileri de çok güçlü bir EN-

karşıtı sav değildir. Kornfilt (2005) ise odak belirleyici *sadece* üzerinden yürüttüğü tartışmasında eylem ardındaki dilsel birimlerin odaklanamasını odak belirleyicisi *sadece*nin eylem önünde yer almasıyla açıklamış; ancak, durumun eylemardı birimlerin odak alamamasından kaynaklı olduğu görünümünü göz ardı etmiştir.

Bu noktada, EN-yandaşı tartışmalara göz attığımızda, Zwart'ın (2002) eylemardı açı ilişkilerinin artalanlama ile ilgili tartışmalarına rastlamaktayız. Ancak, Zwart'ın yürüttüğü bu savı inceleyerek gördük ki açı ilişkilerinin artalanlama ile birebir ilişkili olması durumu salt sözdizimsel ve güçlü bir sav değildir. Bunun yanısıra, Zwart'ın (1994) baş-ilk yapılanmalı BelÖ tartışmasına Türkçe üzerinden baktığımızda BelÖ'nün baş-ilk yapılanmalı olması durumunun çok da güçlü deneysel kanıtlar taşımadığı görülmüştür. Benzer biçimde, TümÖ'nün Türkçede *ki* ve *diye*li yapılanmalarda değiştirgene dayalı görünümler sunması da EN-yandaşı tartışmalar açısından çelişkili bir görünüm sunmaktadır.

Bu noktada, EN-yandaşı ve EN-karşıtı tartışmalara göz attığımızda, sözdizimsel açıdan güçlü savlar içeren birkaç kanıtın ardakaldığını görmekteyiz. Bunlardan ilki, Kural'ın (1997) *olumsuz kutuplanma birimleri*ni içeren EN-karşıtı kanıtıdır. Kural bu tür yapılanmalarda, olumsuz eylemin taşındığı konum olan Tüm'ün özneden daha yukarıda olduğunu; dolayısıyla, içtümce içerisindeki OKB'lere k-buyurabildiği ve onları yetkilendirdiğini belirtir. Bundan ötürü, bu yapılanmaların baş-son olduğu belirtilebilir. EN-yandaşı savlar açısından ise Zwart'ın (2002; 2009) bağlaçlar ve ertelenmiş ekleme çerçevesinde sunduğu deneysel kanıtların da sözdizimsel açıdan güçlü olduğunu belirtebiliriz.

6.1.2 Çizgiselleştirmeye Özellik Tabanlı Bir Yaklaşım

Özellik-tabanlı çizgiselleştirme, türetimdeki birimlerin çizgiselleşebilmeleri ve öncegelme ilişkilerine katılabilmeleri için tüm özelliklerini eşlemesini koşullayan bir çizgiselleştirme yaklaşımıdır. Buna göre, türetim içerisindeki bir sözlüksel birim tüm özelliklerini eşlemeden dağıtıma gönderilemez.

ÖTÇ, temel olarak Kayne'in (1994) bakışımsızlık kavramı temelinde kurgulanmış bir çizgiselleştirme yaklaşımı olsa da Fukui ve Takano (1998), Barbiers (2000) ve Haider'in (2013) sağa dallanma yaklaşımlarını işleyiş biçiminin içine yerleştirmiştir.

ÖTÇ işleyiş biçimi bakımından, tek nesne gerektiren EÖ'lerin bulunduğu türetim bağlamlarında yer alan sözlüksel birimlerin öncegelme ilişkilerini açıklayabilmektedir. Buna göre, bu bağlamlarda yer alabilecek iki olası nesne türü bulunur. Bunlardan ilki çıplak nesneyken diğeri belirtme durumu {-(y)I} imli nesnelerdir. ÖTÇ, bu nesnelerin yer aldığı türetimlerin yanısıra, çift geçişli EÖ'lerin bulunduğu türetim bağlamlarındaki birimlerin; adcıl öbeklerdeki birimlerin ve çalkalama içeren birimlerin öncegelme ilişkilerini açıklayabilmektedir.

6.1.3 Özellik Tabanlı Çizgiselleştirme ve Ardakalan Güçlü Savlar

ÖTÇ'den yola çıkılarak yapılan tartışmalar, Zwart'ın (2002) sözünü ettiği ertelenmiş ekleme ve bağlaç öbeklerinin yapılanmalarını açıklayabilmektedir. Eylemardı birimlerin de aslında özellik-tabanlı bir dizgede kolaylıkla açıklanabildiği görülür. Buna göre, eylem-ardı birimler eşleyecek başkaca [SÖYLEM] özellikleri olmadığından bakışımsızlık açısından eylemin önünde kalsalar da ses arakesitince tümce sonuna atılırlar. Buna karşın, eylem ise eşlediği [SÖYLEM] özelliği ile beraber yükseldiği konumda çizgiselleşir. Benzer biçimde, ÖTÇ, öznenin Gös, ZÖ konumuna yükselme

zorunluluğuyla ilgili de tanıtlar ortaya koyar. Buna göre, öznenin yükselmesi bakışımsızlık ilişkilerinin kurgulanması açısından zorunlu görünmektedir. Buna göre, öznenin yükselmediği bağlamlarda, belirtme durumu belirtili nesnelerin özelliğini eşlemesi ile özne ve nesne arasındaki bakışımsızlık ilişkisi kurgulanamaz; çünkü oluşan çizgisellik kümesi bütüncül ve bakışımsız değildir. Dolayısıyla, SES arakesiti öncegelme ilişkilerine eşlenen bu ilişkileri yorumlayamaz. Bu da öznenin başkaca diğer sözdizimsel nedenlerin yanısıra, çizgisellik gereğince *e*Ö'nün Gös konumundan ZÖ'nün Gös konumuna yükselmesi gerektiğini sezdirir. OKB'lerin yetkilendirilmeleri ise açık bir biçimde ÖTÇ'nin işleyiş biçimine ilişkin güçlü bir kanıttır.

Özetle, ÖTÇ çağdaş sözdizimsel araçları ve tanıtları kullanması ve çizgiselleştirme için başkaca araçlara başvurmaması nedeniyle yetinmeci bir çizgiselleştirme yaklaşımıdır. Bir diğer deyişle, ÖTÇ için öncegelme ilişkileri sözdizimde kurgulandığından bakışımsız k-buyurma ve özellik eşleme temel araçlardır. Dolayısıyla, ÖTÇ, sözdizimde yukarıda sözü geçen temel araçlar yoluyla kurguladığı, sözlüksel birimler arasındaki öncegelme ilişkilerini SES arakesitine eşler.

6.2 Tartışma: Kuramsal Sezdirimler

ÖTÇ'yi yeniden değerlendirdiğimizde, çizgiselleştirme işlemini özellik eşleme ilişkilerine dayandırmasından ve özelliğini eşlememiş kopyaların dağıtıma gönderilmesine izin vermediğinden, kavramsal açıdan oldukça yetinmeci olduğunu görürüz.

Tez kapsamında daha önce de belirttiğimiz gibi, amaç evrensel taban varsayımını tartışmak değil, evrensel taban varsayımı çerçevesinde Türkçe üzerine sunulan tartışmaları yeniden değerlendirip bu savlardan güçlü olanları ÖTÇ

çerçevesinde yeniden çözümleyebilmekti. Yukarıda tartışılan çözümlemeler ve sonuçlar doğrultusunda, Evrensel taban varsayımlarından olan Kayne'in (1994) ÇÖB yaklaşımındaki evrensel dizilişi kullanmadan bakışımsız k-buyurma ilişkisini bütünüyle izleyen ÖTÇ, baş-son dillerin öncegelme ilişkileriyle ilgili çeşitli sezdirimlerde bulunur.

Öncelikle, Haider (2000), ÇÖB yaklaşımının Kayne (1994) tarafından NE dillerinde sınanmasından ötürü tam anlamıyla bir evrensellik taşımadığını öne sürer. ÖTÇ, ÇÖB'ün öngördüğü bakışımsız k-buyurma ilişkilerini bütünüyle kabul edip sözcük dizilişini değiştirgene dayandırmasıyla Haider'in (2000) bu savunusundaki evrensellik iddiasını parçasal da olsa tartışmış olur. Bir diğer deyişle, ÖTÇ, ÇÖB'ün kullandığı araçlardan bakışımsız k-buyurma ilişkilerinin öncegelme ilişkilerini dar sözdizimden okuyabileceği yönündeki savını bir bakıma destekler niteliktedir.

ÖTÇ'nin bakışımsız k-buyurma ve özellik eşleme işlemi ile iç içe geçmiş bir süreç ile dar sözdizimde öncegelme ilişkilerini kurguladığını belirtmiştik. Bu yönüyle yaklaşımın araç dil olarak işleyiş biçimini tartıştığı Türkçede sunduğu görünümlere göz atacak olursak, ÖTÇ'nin, Kural'ın (1997) da sözünü ettiği gibi güçlü bir biçimde baş-son yapılanma sergileyen Türkçe gibi diller olduğu yönündeki sava da destek sağladığı görülür. ÖTÇ'nin işleyiş biçimi, çağdaş sözdizim alanyazını açısından da dillerin değiştirgene dayalı görünümlerinin olabileceğini; EN-NE taban varsayımının ise aşırı anlamda güçlü varsayımlar içerdiğini sezdirir.

Çalışmanın bulguları evrensek taban varsayımı ile yola çıktığımızda Türkçede EN ve NE olmayan temel dizilimi seçmekte zorlandığımızı göstermektedir. Çözümleme yönteminin ve kuramsal çerçevenin türetimsel olması nedeniyle araştırma sorularının yanıtları bu alanyazın içerisinde tutarlı bir biçimde

yanıtlanmaya çalışılmıştır. Üretici dilbilgisi akımı gibi türetimsel yaklaşımların yanısıra, mantıksal bir olasılık daha bulunmaktadır. Bu da çalışmanın bulgularıyla da koşut olarak evrensel taban varsayımının olmaması ve türetimsel bir bakış açısından öte sözlüksel taban varsayımıyla tüm dizilişlerin olanaklı hale getirilmesidir. Bu olasılık, sözlüğe indirilmiş dizilim varsayımının dillerle ilgili daraltılmış varsayımlar sunduğunu savlamaktadır.

*Birleşimsel Ulamsal Dilbilgisi*ne 'BUD' (Combinatory Categorial Grammar 'CCG') (Steedman ve Baldridge, 2006) göz atalım. Sözgelimi, aşağıda (214)'te İngilizce için sözü edilen sözdizimsel bilgi (215)'teki sözlüksel girdilere aktarılır:

(214) T → AÖ EÖ
EÖ → Geçişli-E AÖ
Geçişli-E → {*proved*, *finds*, …}

(215) proved := (T\AÖ) /AÖ

Bu sözdizimsel *ulam*, geçişli eylemi ('proved' 'kanıtladı') bir işlev olarak belirlediği gibi üyelerinin yönlülüğünü ile türünü ve bu türlerin sonucunu da belirlemektedir. Dolayısıyla, (215)'te gözlemlenen türlendirilmiş eğik çizgilerle birleşimsel kurallar tamamen evrensel bir biçime bürünür. Bunun anlamı, her dilin aynı kuralları kullandığı ve diğer tüm diller arası değişkelerin sözlükçeye bırakıldığıdır. Bundan ötürü BUD tam sözlüksel dilbilgisel bir biçimselciliktir. Kuralların evrenselliği ve diğer tüm değişkelerin sözlükselliği göz önünde bulundurulduğunda, çalkalama gibi fazladan türetimsel gösterim ve açıklama içeren olgular ve sözcük dizilişi tekçil bir ulamın tanımlanmasıyla açıklanabilir. Sözgelimi, aşağıdaki yapılanmaya göz atalım:

(216) a. okuyor := (T\AÖ$_{YAL}$) \AÖ$_{BEL}$

b. okuyor := (T\AÖ$_{BEL}$) \AÖ$_{YAL}$

(217) a. Ayşe kitabı okuyor.

b. Kitabı Ayşe okuyor.

Çalışmanın türetimsel bir yaklaşım çerçevesinde, sunduğu görünümlerin tartışılmasının yanısıra, alanyazında, aynı araştırma sorularına sözlüksel yaklaşımlar göz önünde bulundurularak da yanıt verilebileceğini göz ardı etmemek gerekir. Ancak, bu noktada çalışmanın kapsamının türetimsel bir bakış açısıyla kurgulanmış bir çizgiselleştirme önerisiyle sınırlı olduğunu anımsamak gerekir.

Gelecekte yürütülen çalışmalarda, sözlüksel yaklaşımlar da göz önünde bulundurularak dizilim tartışmaları gözden geçirilebilir. Bunun yanısıra, ÖTÇ'nin dillerarası sunduğu görünümler tartışılabilir; bu bağlamda, yukarıdaki kuramsal sezdirimler yeniden değerlendirilebilir. Ayrıca, ÖTÇ'nin işleyiş biçimi sırasında ve çözümleme sürecinde karşımıza çıkan Türkçede BelÖ olup olmadığı sorusu ve uzak uyuşum ile özne durumu sorunları bu bağlamda tartışılabilir.

Kaynakça

Abels, K. (2003). Successive cyclicity, anti-locality, and adposition stranding. Doctoral dissertation, University of Connecticut, Storrs.

Abney, S. P. (1987), *The English Noun Phrase in Its Sentential Aspect*, Basılmamış Doktora Tezi, MIT.

Anagnastopolou, E. (2005). Holmberg's Generalization and Cyclic Linearization. Remarks on Fox and Pesetsky. In *Object shift*, ed. by Katalin E. Kiss, special issue, *Theoretical Linguistics* 31(1–2):47-95.

Aygen, G. (2002). Finiteness, case and clausal architecture. Unpublished PhD dissertation.

Aygen, G. (2007). Syntax and Semantics of Genitive Subject-Case in Turkic. *California Linguistic Notes* 32 (Spring 2007): 1-39.

Baker, M. C. (1988). *Incorporation: A Theory of Grammatical Function Changing*, The University of Chicago Press, Chicago.

Baker, M. C. (2003). *Lexical Categories. Verbs, Nouns, and Adjectives*, Cambridge University Press, Cambridge.

Baker, M. C. (2005). On Verb-initial and Verb-finalWord Orders in Lokaa., *Journal of African Languages and Linguistics*, 26, 125-164.

Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin grameri*. Ankara: TDK.

Barbiers, S. (2000). The right periphery in SOV languages. *The derivation of VO and OV*, 181-218.

Bieber, S. (2009). Some implications of the strict LCA and a copy theory of labeling. Ms (Submitted to Syntax).

Bobaljik, J. D. (2005). Re: CycLin and the role of PF in Object Shift. In *Object shift*, ed. by Katalin E. Kiss, special issue, *Theoretical Linguistics* 31(1–2): 96-111.

Boeckx, C. (2007). *Understanding Minimalist Syntax: Lessons from Locality in Long-distance Dependencies*. Oxford: Blackwell.

Boecx, C., ve Grohmann, K. K. (2004). *Putting phases into perspective* Budapest: TILT 2004.

Bošković, Ž. (2010). Phases beyond clauses. Ms., University of Connecticut, Storrs.

Bošković, Ž. (2012a). Now I'm a phase, now I'm not a phase: On the variability of phases with extraction and ellipsis. *Linguistic Inquiry* dergisinde basılmak üzere.

Bošković, Ž. (2012b). Phases Beyond Clauses. *Nominal Constructions in Slavic and Beyond* adlı kitapta basılmak üzere, (haz.) L. Schürcks, A. Giannakidou, U. Etxeberria, and P. Kosta.

Bošković, Z. ve S. Şener (2012). Turkish NPs. Ms.

Bowers, J. (1991). The Syntax and Semantics of Nominals. *Proceedings from Semantics and Linguistic Theory* 1: 1-30.

Brody, M. (2003). *Towards an Elegant Syntax*. London: Routledge.

Broekhuis, H. (2006). The universal base hypothesis: VO or OV?. *Linguistics in the Netherland* s. 28-39.

Chomsky, N. (1981). *Lectures on Government and Binding.* Dordrecht: Paris.

Chomsky, N. (1993). A minimalist program for linguistic theory. *The View from Building 20: Essays in Linguistics in Honor of Sylvain Bromberger* içinde (haz.). Kenneth Hale & Samuel J. Keyser, 1–52. Cambridge, MA: MIT Press. 167–217

Chomsky, N. (1995). *The Minimalist Program.* Cambridge: MIT Press.

Chomsky, N. (2000). Minimalist Inquiries: the Framework. R. Martin, D. Michaels, & J. U. (eds.) icinde, *Step by step* (s. 89-156). Cambridge: MIT Press.

Chomsky, N. (2001). Derivation by phase. M. Kenstowicz (ed.) icinde, *Ken Hale: A life in language* (s. 1-52). Cambridge: MIT Press.

Chomsky, N. (2004). Beyond Explanatory Adequacy. A. B. (ed.) icinde, *Structures and Beyond.* Oxford: Oxford University Press.

Chomsky, N. (2005). Three factors in language design. *Linguistic Inquiry 36: 1.* s. 1-22.

Chomsky, N. (2006). Approaching UG from below. Ms.: MIT.

Chomsky, N. (2008). On phases. *Foundational Issues in Linguistics Theory (eds. Freidin, Otero and Zubizaretta)* MIT Press.

Chomsky, N. ve Halle, M. (1968), *The Sound Pattern of English*, Harper and Row, New York.

Chung, S. (1998). *The Design of Agreement: Evidence from Chamorro*, Chicago, IL: University of Chicago Press.

Cinque, G. (1999). *Adverbs and Functional Heads — A Crosslinguistic Perspective.* Oxford: Oxford University Press.

Collins, C. (2001). Eliminating labels. *MITOPL* 20. MIT.

Diesing, M. (2005). Some Remarks on Fox and Pesetsky: ‘‘Cyclic Linearization of Syntactic Structure’’. *Object shift*, ed. by Katalin E. Kiss, special issue, *Theoretical Linguistics* 31(1–2): 112-127.

Dobashi, Y. (2003). Phonological phrasing and syntactic derivation. Ph.D. Dissertation. Cornell University. Ithaca, NY.

Dobashi, Y. (2004). Multiple spell-out, label-free syntax, and PF-interface. *Exploration in English Linguistics* 19.

Drummond, A., Hornstein, N. ve Lasnik, H. (2010). A puzzle about p-stranding. *Linguistic Inquiry 41: 4*. 689-693.

Elordieta, G. (2008). An overview of theories of the syntax-phonology interface. *ASJU*, XLII-1, 209-286.

Epstein, S. D., Groat E., Kawashima R. ve Kitahara H. (1998). *A Derivational Approach to Syntactic Relations*. New York: OUP.

Erguvanlı-Taylan, E. (1984). *The function of word order*. California: University of California Press.

Erguvanlı-Taylan, E. (1986). Pronominal versus zero representation of anaphora in Turkish. D. Slobin and K. Zimmer eds. *Studies in Turkish Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins

Erkü, F. (1983). Discourse pragmatics and word order in Turkish. Unpublished PhD Dissertation. Minnesota University.

Ernst, T. (2008). Speaker oriented adverbs. (Sumbitted) manuscript, Dartmouth College/UMass Amherst.

Felser, C. (2004). Wh-copying, phases, and successive cyclicity. *Lingua* 114: 543–574.

Fox, D., ve David P. (2003). Cyclic Linearization and the typology of movement. Lecture notes, Linguistic Society of America Summer Institute, Michigan State University, East Lansing.

Fox, D., ve David P. (2005a). Cyclic Linearization of syntactic structure. In *Object shift*, ed. by Katalin E. Kiss, special issue, *Theoretical Linguistics* 31(1–2):1–46.

Fox, D., & David P. (2005b). Cyclic Linearization and its interaction with other aspects of grammar: A reply. In *Object shift*, ed. by Katalin E. Kiss, special issue, *Theoretical Linguistics* 31(1–2):235–262.

Fukui, N., & Takano, Y. (1998). Symmetry in Syntax: Merge and demerge. *Journal of East Asian Linguistics* 7: 27-86..

Fukui, N., & Takano, Y. (2000). Nominal structure: An extension of the symmetry principle. *The derivation of VO and OV*, 219-254.

Gallego, A. J. (2010). *Phase Theory.* Amsterdam: John Benjamins.

Gengel, K. (2007). Phases and ellipsis, Ms., University of Stuttgart.

George, L., & Kornfilt, J. (1981). Finiteness and boundedness in Turkish. F. H. (ed.) icinde, *Binding and Filtering* (s. 105-128). London: Croomhellm Ltd.

Geraci, P. (2009). Phase theory, linearization and zig-zag movement. *Explorations of Phase Theory: Interpretation at the Interfaces* (ed. by Kleanthes K. Grohmann). Berlin: Mouton de Gruyter.

Göksel, A. ve Kerslake, C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*, New York: Routledge.

Gracanin-Yüksek, M., ve Işsever, S. (2011). Movement of Bare Objects in Turkish. *Dilbilim Araştırmaları, 2011*, 33-49.

Griffiths, J. & Güneş, G. (2014). Parenthesis and Turkish *ki*. *LINGDAY*, Boğaziçi University, 23 May 2014.

Grohmann, K. (2003). *Prolific Domains: on the Anti-Locality of Movement Dependencies*. Amsterdam: John Benjamins.

Haider, H. (1997). Precedence among predicates. *The Journal of Comparative Germanic Linguistics* 1, 3-41.

Haider, H. (2000). OV is more basic than VO. P. Svenonius (haz.) içinde, *The derivation of VO and OV* (s. 45-68). John Benjamins.

Halle, M., ve Marantz, A. (1993). Distributed morphology and the pieces of inflection. Halle ve Keyser (haz.) *The view from building 20*. The MIT Press.

Haider, H. (2013). *Symmetry breaking in syntax* (No. 136). Cambridge University Press.

Herburger, E. (2001). The negative concord puzzle revisited. *Natural Language Semantics 9*: 289-333.

Hicks, G. (2009). *The Derivation of Anaphoric Relations*. Amsterdam: John Benjamins.

Hiraiwa, K. (2005). Dimensions of symmetry in syntax: agreement and clausal architecture. Ph.D Dissertation. Massachusetts Institute of Technology.

Holmberg, A. (2005). Linearization in two ways. In *Object shift*, ed. by Katalin E. Kiss, special issue, *Theoretical Linguistics* 31(1–2): 138-147.

Hornstein, N., Nunes, J., ve Grohmann, K. K. (2005). *Understanding Minimalism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ince, A. (2007). Non-Wh Phrases in Sluicing in Turkish. *University of Maryland Working Papers in Linguistics 16*, ed. A. Omaki, I. Ortega-Santos, J. Sprouse and M. Wagers, pp. 1-22. College Park, MD: UMWPiL

Ishihara, S. (2003). Intonation and interface conditions, PhD thesis, MIT.

Ishihara, S. (2007). Major phrase, focus intonation, multiple spell-out (MaP, FI, MSO). *The Linguistic Review*, *24*(2-3), 137-167.

İşsever, S. (2000). Türkçede bilgi yapısı (Information structure in Turkish). Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

İşsever, S. (2001). *Information structure in Turkish: the word order-prosody interface.* Ms, Ankara Üniversitesi.

İşsever, S. (2006). Türkçede takısız ad öbekleri ve çalkalama (Bare object NPs and scrambling in Turkish). *Dil dergisi* sayı:11. Ankara: Ankara Üniversitesi.

İşsever, S. (2007). Nesne Kaydırımı ve Türkçe. XXI. Ulusal Dilbilim Kurultayı, 10-11 Mayıs, Mersin.

Jimenez-Fernandez, A. ve İşsever, S. (2012). Deriving A/A'-effects in topic fronting: intervention of focus and binding. Generative Linguistics in Wroclaw No. 2, Joanna Blaszczak, Bozena Rozwadowska, and Wojciech Witkowski (haz.), *Current Issues in Generative Linguistics: Syntax, Semantics and Phonology*.

Kahnemuyipour, A. (2004) The syntax of sentential stress. Ph.D. dissertation, University of Toronto.

Kaisse, E. (1985). *Connected speech: The interaction of syntax and phonology*, Academic Press, Orlando.

Kandybowicz, J. ve Baker, M. C. (2003). On Directionality and the Structure of the Verb Phrase: Evidence from Nupe, *Syntax* 6, 115-155.

Kayne, R. (1984). *Connectedness and Binary Branching*, Foris, Dordrecht.

Kayne, R. (1994). *The Antisymmetry of Syntax*. Cambridge, Mass: MIT Press.

Kayne, R. S. (2010). Why are there no directionality parameters. *Ms., New York University*.

Kelepir, M. (1996). The implications of antisymmetry theory of syntax on Turkish word order. Unpublished MA Thesis, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Kennelly, S. D. (1990). Theta government in Turkish. Ms. University of Siena.

Kennelly, S. D. (1994). The syntax of clausal determiners: Subject/object asymmetry in participles. In G. B. (ed.), *Teoria del linguaggio e analisi linguistica* (pp. 253-273). Padova, Italy: Unipress.

Kennelly, S. D. (2004). Quantificational dependencies. Dissertation, Utrecht.

Keskin, C. (2009). *Subject Agreement-Dependency of Accusative Case in Turkish or Jump-starting Grammatical Machinery*. The Netherlands: LOT Publishing.

Kim, S. (1999). Sloppy/strict identity, empty objects, and NP ellipsis. *Journal of East Asian Linguistics* 8, 255-284.

Kiparsky, P. ve Kiparsky, C. (1970). Fact. *Semantics.* D. Steinberg ve L . Jacobovits (haz.). London: CUP.

Ko, H. (2005). Syntactic edges and linearization. Ph.D. dissertation, MIT, Cambridge, Mass.

Ko, H. (2007). Asymmetries in scrambling and Cyclic Linearization. *Linguistic Inquiry* 38, 49-83.

Koopman, H. (1992). On the absence of case chains in Bambara. *Natural Language and Linguistic Theory* 10: 555-594.

Koopman, H. (1995). The spec-head relation. Ms., UCLA.

Koopman, H. (2001). DP-structure in Masaai. Ms., UCLA.

Kornfilt, J. (1995). Scrambling and Incorporation in Turkish, *FAS Papers in Linguistics*, Volume 1, (yay.) A. Alexiadou, N. Fuhrhop, P. Law ve S. Löhken, Berlin.

Kornfilt, J. (1997). *Turkish.* Blackwell: Routledge.

Kornfilt, J. (2003). Scrambling, subscrambling, and case in Turkish. *Word Order and Scrambling*. Blackwell Publishers.

Kornfilt, J. (2005). Asymmetries between pre-verbal and post-verbal scrambling in Turkish In J. Sabel, & M. Saito, *The Free Word Order Phenomenon* (pp. 181-221). Berlin: Mouton de Gruyter.

Kratzer, A., ve Selkirk, E. (2007). Phase theory and prosodic spellout: The case of verbs. *The Linguistic Review*, *24*(2-3), 93-135.

Kural, M. (1992). Properties of scrambling in Turkish. [Manuscript, ver.1. UCLA.].

Kural, M. (1997). Postverbal constituents and Linear Correspondence Axiom in Turkish. *The Linguistic Inquiry* (28), 498-519.

Kural, M. (2005). Tree traversal and word order. *Linguistic Inquiry* 36, No:3, 367-387.

Lambrecht, K. (2001). A framework for the analysis of cleft constructions. *Linguistics* 39–3 (2001), 463–516.

Lee, J.-S. (2007). Deriving SOV from SVO in Korean. *The Linguistic Association of Korea Journal , 15* (3), 1-20.

Lee-Schoenfeld, V. (2004). Binding by phase: (Non-)Complementarity in German. *Journal of Germanic Linguistics 16: 2.* s. 111-173.

Legate, A. J. (1998). Verb phrase types and the notion of a phase. Ms. MIT.

Legate, J. (2003). Some interface properties of the phase. *Linguistic Inquiry* 34: 506–516

Lewis, G. L. (1967). *Turkish Grammar*, Second edition. Oxford: Oxford University Press.

Longobardi, G. (1994), Reference and Proper Names: A Theory of N-Movement in Syntax and Logical Form, *Linguistic Inquiry 25: 4,* s. 609-665.

López, L. (2009). Ranking the linear correspondence axiom. *Linguistic Inquiry, 49*(2), 239-276.

Mahajan, A. (1990). The A‑A′ distinction and movement theory. MIT Dissertation. Cambridge, MA: MITWPL.

Mahajan, A. (1994). Toward a unified theory of scrambling. In N. Corver and H. van Riemsdijk (eds.), *Studies on Scrambling. Movement and non-movement approaches to free-word-order phenomena* (pp. 301‑30). Berlin: Mouton de Gruyter.

Mahajan, A. (2003). Word Order and (Remnant) VP Movement, in S. Karimi ed. *Word Order and Scrambling*. Blackwell Publishers. USA: Blackwell.

Marantz, A. (1984). *On the nature of grammatical relations*. Cambridge: MIT Press.

Marušič, F. (2005). On non-simultaneous phases. Doctoral Dissertation, SUNY, Stony Brook, NY.

Matushansky, O. (2005). Going through a phase. In *MIT Working Papers in Linguistics* 49: *Perspectives on Phases*, 157–181. Cambridge, Mass.: Department of Linguistics, MITWPL

Miyagawa, S. (1997). Against optional scrambling. *Linguistic Inquiry, 28*: 1‑26.

Miyagawa, S. (2001). EPP, scrambling, and *wh*-in-situ. *Ken Hale*, ed. M. Kenstowicz, 293-338. Cambridge, MA: MIT Press.

Miyagawa, S. (2003). A-movement scrambling and options without optionality. *Word Order and Scrambling*, ed. S. Karimi, 177-200. Oxford: Blackwell.

Miyagawa, S. (2010). *Why Agree? Why Move? Unifying Agreement-Based and Discourse-Configurational Languages.* Cambridge: MIT Press.

Moro, A. (2000). *Dynamic Asymmetry*. Linguistic inquiry monographs 38. MIT.

Müller, G. (2000). Shape conservation and remnant movement. *PROCEEDINGS-NELS* (Vol. 30, pp. 525-540).

Müller, G.. (2005). Remarks on cyclic linearization and order preservation. In *Object shift*, ed. by Katalin E. Kiss, special issue, *Theoretical Linguistics* 31(1–2): 148-159.

Nespor, M. (1986). *Prosodic Phonology*, Foris, Dordrecht.

Nespor, M. ve Vogel, I. (1982). Prosodic domains of external sandhi rules, H. van der Hulst ve N. Smith (haz.) içinde, *The structure of phonological representations (Part I)*, Foris, Dordrecht, 225-255.

Nilsen, Ø. (2003). Eliminating positions: syntax and semantics of sentential modification. PhD Disseration. Universiteit Utrecht.

Nunes, J., & Uriagereka, J. (2000). Cyclicity and extraction domains. *Syntax,3*(1), 20-43.

Oku, S. (1998). A theory of selection and reconstruction in the minimalist perspective. Doctoral dissertation, University of Connecticut, Storrs.

Øystein, Nilsen. (2005). Some notes on cyclic linearization. In *Object shift*, ed. by Katalin E. Kiss, special issue, *Theoretical Linguistics* 31(1–2): 160-173.

Özge, U. ve Bozşahin, C. (2010). Intonation in the grammar of Turkish. *Lingua*, 120:132–175.

Öztürk, B. (2005). *Case, Referentiality and Phrase Structure.* Amsterdam: John Benjamins.

Öztürk, B. (2009) Incorporating Agents, *Lingua* 119: 334-358.

Pearson, M. (2001). The clause structure of Malagasy: A minimalist approach. Unpublished PhD Dissertation, Los Angeles, California: UCLA Department of Linguistics.

Pesetsky, D. ve Torrego, E. (2001). T-to-C movement: Causes and consequences. *Ken Hale: A Life in Language*, M. Kenstowicz (ed.), 355–426. Cambridge MA: The MIT Press.

Phillips, C. (2003). Linear order and constituency. *Linguistic Inquiry*, *34*(1), 37-90.

Quicoli, C. A. (2008). Anaphora by phase. *Syntax 11:3*, Blackwell, s. 299-329.

Reinhart, T. (1976). The Syntactic Domain of Anaphora. Ph.D. thesis, Massachusetts Institute of Technology. Distributed by MIT Working Papers in Linguistics, Cambridge, Mass.

Reinhart, T. (1983). *Anaphora and Semantic Interpretation.* Chicago: The University of Chicago Press.

Richards, M. D. (2004). Object shift and scrambling in North and West Germanic: a case study in symmetrical syntax. Unpublished PhD Dissertation. University of Cambridge.

Richards, M. D. (2007a). Dynamic linearization and the shape of phases. *Linguistic Analysis* 33: 209-237. (Special Issue: Dynamic Interfaces, Vol. 2; edited by Kleanthes Grohmann).

Richards, M. D. (2007b). On feature inheritance: An argument from the phase impenetrability condition. *Linguistic Inquiry* 38: 563–572

Richards, N. (2010). *Uttering Trees*. Linguistic inquiry monograph 56. MIT

Rizzi, L. ve Savoia, L. (1993). Conditions on /u/ propagation in Southern Italian dialects: a locality parameter for phonosyntactic processes, A. Belletti (haz.)

içinde, *Syntactic theory and the dialects of Italy*, Rosenberg and Sellier, Torino, 252-318.

Rizzi, Luigi. (1997). The fine structure of the left periphery. Liliane Haegeman (haz.), *Elements of Grammar* (pp. 281-337). Dordrecht: Kluwer.

Rosenbaum, P. S. (1967). *The grammar of English predicate complement constructions.* Cambridge: MIT Press.

Rotenberg, J. (1978). The syntax of phonology, PhD thesis, MIT.

Rouveret, A. (2012). VP ellipsis, phases and the syntax of morphology. *Natural Language and Linguistic Theory 30*, 897-963.

Sabbagh, J. (2007). Ordering and linearizing rightward movement. *Natural Language and Linguistic Theory*, Volume 25:2, pp. 349-401.

Saito, M. (1985). Some asymmetries in Japanese and their theoretical implications. MIT Dissertation. Cambridge, MA: MITWPL.

Saito, M. (2007) Notes on East Asian argument ellipsis, *Language Research* 43, 203-227

Seidl, A. (2001). *Minimal Indirect Reference: A theory of the syntax-phonology interface*. Routledge, London.

Selkirk, E. (1972). *The phrasal phonology of English and French*, PhD thesis, MIT.

Selkirk, E. (1980a), On prosodic structure and its relation to syntactic structure, T. Fretheim içinde (haz.), *Nordic Prosody II,* Tapir, Trondheim, 111-140.

Selkirk, E. (1980b). Prosodic domains in phonology: Sanskrit revisited, M. Aronoff and R. T. Oherle (yay. haz.) içinde, *Language sound structure*, MIT Press, Cambridge, Mass, 107-136.

Selkirk, E. (1984). *Phonology and syntax: The relation between sound and structure*, MIT Press, Cambridge, Mass.

Selkirk, E. (1986). On derived domains in sentence phonology, *Phonology Yearbook* 3, 371-405.

Selkirk, E. (2005). Comments on intonational phrasing, S. Frota, M. Vigário and M. J. Freitas (haz.) içinde, *Prosodies: With special reference to Iberian languages*, Mouton de Gruyter, Berlin, 11-58.

Selkirk, E. (2011). The syntax-phonology interface. John Goldsmith, Jason Riggle ve Alan CL Yu (haz.), *The handbook of phonological theory*, 435-484.

Selkirk, E. ve Kratzer, A. (2005) Focuses, phases and phrase Stress. Paper presented at *Mediterranean Syntax Meeting*, Rhodes

Sells, P. (2005). Comments on Object Shift and Cyclic Linearization. *Object shift*, ed. by Katalin E. Kiss, special issue, *Theoretical Linguistics* 31(1–2): 174-185.

Sezer, E. (1991). *Issues in Turkish Syntax* (Doctoral dissertation, Doctoral Dissertation, Harvard University, Cambridge, Massachusetts).

Sheehan, M. (2009). Labelling, Multiple Spell-Out and the Final-over-Final Constraint". In V. Moscati and E. Servidio (eds.) *Proceedings XXXV Incontro di Grammatica Generativa (STiL - Studies in Linguistics)*, Siena (2009), 231-243.

Shiobara, K. (2004). Linearization: a derivational approach to the syntax-prosody interface. Unpublished PhD Dissertation.

Shiobara, K. (2009). A Phonological View of Phases. *InterPhases*, Kleanthes Grhomann (haz). New York: OUP.

Simpson, A., Hwang, H., ve İpek, C. (2008). The comparative syntax of double object constructions in Japanese, Korean, and Turkish. *MIT Working Papers in Linguistics*, *58*, 41-62.

Sportiche, D. (1998). *Atoms and Partitions of Clause Structure.* London: Routledge.

Steedman, M. (2000). *The Syntactic Process*. MIT Press, Cambridge, MA.

Steedman, M. ve Baldridge, J. (2006). Combinatory Categorial Grammar. (haz.) Keith Brown. *Encyclopedia of Language and Linguistics, volume 2*. Elsevier, Oxford, 2nd edition, p. 610–622.

Stepanov, A. (2007). The end of CED? Minimalism and extraction domains. *Syntax, 10* (1), 80–126.

Sternefeld, W. (1994). Subjects, adjuncts, and SOV-order in Antisymmetric Syntax. J. W. (haz.), *Minimalism and Kayne's Asymmetry Hypothesis* içinde (pp. 227-246). Groningen: University of Groningen, Center for Language and Cognition Groningen.

Svenious, P. (2004). On the edge. D. Adger, C. d. Cat, & a. G. (eds.). icinde, *Peripheries: Syntactic Edges and their Effects* (s. 261-287). Dordrecht: Kluwer.

Szabolcsi, A. (2004). Positive polarity - negative polarity. *Natural Language and Linguistic Theory*. 22/2: 409-452.

Şener, S. (2006). Antilocality and P-Stranding. *Anti-Locality* Çalıştayı. Nisan 22, 2006 Harvard University.

Şener, S. (2008). *Non-canonical case licensing is canonical: accusative subjects of CPs in Turkish.* 23. 5. 2011 tarihinde conf.ling.cornell.edu/nels39/NELS-39Abstracts/sener.pdf adresinden alındı

Şener, S. ve Takahashi D. (2010). Argument ellipsis in Japanese and Turkish. *MIT Working Papers in Linguistics* 61: 325-339.

Takita, K. (2008). String-vacuous scrambling and Cyclic Linearization. Yukio Otsu (haz.), *The Proceedings of the Ninth Tokyo Conference on Psycholinguistics* (pp. 225-249). Tokyo: Hituzi Syobo.

Takita, K. (2009). The proper binding condition effect as a consequence of cyclic linearization. Anisa Schardl, Martin Walkow, Muhammad Abdurrahman (haz.), *Proceedings NELS 38* (pp. 427-440). Amherst: GLSA, University of Massachusetts.

Takita, K. (2010). Cyclic linearization and constraints on movement and ellipsis. PhD Dissertation, Nanzan University.

TDK Güncel Türkçe Sözlük. (10. baskı) (2005). Ankara: TDK

Tokizaki, H. (2006). *Syntactic Structure and Silence: a Minimalist Theory of Syntax-Phonology Interface*. Tokyo: Hitsuji syobo.

Tokizaki, H. (2009). Spell out before you merge. *Explorations of Phase Theory: Interpretation at the Interface*, 95-113.

Truckenbrodt, H. (1995). Phonological phrases: Their relation to syntax, focus, and prominence, PhD thesis, MIT.

Truckenbrodt, H. (1999). On the relation between syntactic phrases and phonological phrases, *LI* 30, 219-256.

Tuğcu, P. (2009). Türkçede Belirleyici Öbeği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim Anabilim Dalı. Ankara, Türkiye.

Turan, Ü. D. (2002). Ayrık Tümce. *XVI. Dilbilim Kurultayı Bildirileri.* (haz.) G. König, N. Büyükkantarcıoğlu, F. Karahan. s. 59-68.

Ulutaş, S. (2009). Feature inheritance and subject Case in Turkish. *Essays on Turkish Linguistics Proceedings of the 14th International Conference on Turkish Linguistics*. Harrassowitz Verlag · Wiesbaden, 141-151.

Underhill, R. (1976), *Turkish Grammar*, Mass: The MIT Press.

Uriagereka, J. (1999). Multiple Spell-out. In Samuel D. Epstein and Norbert Hornstein (haz.), *Working minimalism* (pp. 251-282). Cambridge, Mass.: MIT Press.

Uzun, N. E. (2000). *Ana çizgileriyle evrensel dilbilgisi ve Türkçe.* İstanbul: Multilingual.

Üntak-Tarhan, A. (2006). Topics in syntax-phonology ınterface in Turkish: sentential stress and phases. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi.

Van Der Wouden, T. (1994). *Negative Contexts*. Dissertation. Rijksuniversiteit Groningen.

Williams, Edwin. (2005). A Note on ‘‘Cyclic Linearization. In *Object shift*, ed. by Katalin E. Kiss, special issue, *Theoretical Linguistics* 31(1–2): 216-229.

Zidani-Eroğlu, L. (1997). Exceptionally case-marked NPs as matrix objects. *Linguistic Inquiry*, *28*, 219-230.

Zwart, C. J. (1994). Dutch is head-initial. *The Linguistic Review* (11), 377-406.

Zwart, C. J. (2002). The antisymmetry of Turkish. *Generative Grammar in Geneva* (3), 23.

Zwart, J. W. (2009). Relevance of typology to minimalist inquiry. *Lingua*,*119*(11), 1589-1606.

Özet

Sözdizimsel bir türetimde yer alan dilsel birimlerin hangi sırayla sesletileceğini, yani ilgili yapının nasıl çizgiselleştirileceğini açıklamayı amaçlayan klasik yönlülük değiştirgeni alanyazında eleştirilmiştir. Kayne'nin (1994) Çizgisel Örtüşme Beliti 'ÇÖB' yaklaşımından başlayarak Uriagereka (1999) ve Fox ve Pesetsky (2005a) gibi çalışmalarla çizgiselleştirme ve çizgisel bağımlılık ilişkileri kuramın içinde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. ÇÖB, çizgiselleştirme olgusunun sözdizimle olan birebir ilişkisinin yanısıra, evrensel taban varsayımı tartışmalarına da katkı sağlamıştır. Tezin amacı ise, evrensel taban varsayımı tartışmalarını Türkçe açısından değerlendirmek; Türkçe alanyazınında bu bağlamdaki kavramsal ve deneysel açıdan güçlü savları süzmek ve bu savları özellik eşlemeye dayalı bir çizgiselleştirme yaklaşımı ile yeniden çözümlemektir. ÇÖB yaklaşımını temel alan Türkçe alanyazınına göz atıldığında, olumsuz kutuplanma birimleri (Kural, 1997), ertelenmiş ekleme ve bağlaç yapılanmalarının (Zwart, 2002) güçlü savlar olduğu görülür. Bu noktada, her evrede özelliklerin eşlenmesini izleyen süreçte dağıtım alanındaki birimleri, baş-değiştirgenine dayalı bir türetimde, Dağılımsal Biçimbilim yaklaşımının araçlarını kullanarak bakışımsız k-buyurma ilişkisi ile çizgiselleştiren Özellik Tabanlı Çizgiselleştirme yaklaşımı bu üç soruna ilişkin çözümlemeler sunar. Öncelikle, E-e yükselmesi, sözlüksel eylemin kendi özelliklerinden ötürü değil; işlevsel başın özelliklerinden kaynaklandığından, E-e-Z yükselmesi gerçekleşse de türetim sessel olarak eylemi asıl konumunda yorumlar. Buna bağlı olarak, olumsuz kutuplanma birimleri Z'ye yükselen eylem tarafından yetkilendirilir. Yaklaşım, adcıl öbekleri ayrı bir çalışma uzamında yapılandırdığından türetime bir DurÖ altında

birleştirir; dolayısıyla, kök olarak birleştirilen sözcüklerin özelliklerini eşlediği süreçte herhangi bir yerellik karşıtı bir taşımaya gereksinim duyulmadan öncegelme ilişkileri kurgulanır. Son olarak, bağlaç yapılanmalarının evrensel bir nitelik taşımadığı; *ile*Ö gibi bir Türkçe bağlaç yapılanmasının güçlü bir biçimde baş-son özellikler sergilediği tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: çizgiselleştirme, evrensel taban varsayımı, özellik eşleme, çizgisel örtüşme beliti, çoklu dağıtım

Abstract

The traditional directionaliy parameter, which aims to explain in which order the linguistic units in a syntactic derivation will be pronounced; thus, the linearization of the derivation, has been criticized in the literature. Starting with the Linear Correspondence Axiom 'LCA' by Kayne (1994), linearization and the linear dependency relations among syntactic units have been deemed as significant with such studies as Uriagereka (1999) and Fox & Pesetsky (2005a). LCA, in addition to its relation as to the linear order with the syntax, made contributions to the discussions over universal base hypothesis. The aim of the thesis, in this regard, is to reassess the discussions over universal base hypothesis in terms of Turkish, and to filter out the strong conceptual and empirical arguments in Turkish literature, and to reanalyze these arguments by means of a linearization approach based on feature-checking relations. Considering the Turkish literature regarding the LCA-based analyses, it has been observed that arguments as to negative polarity items (Kural, 1997), and suspended affixation along with conjunctions (Zwart, 2002) are strong claims. In this context, the Feature Driven Linearization approach linearizes the syntactic units by means of asymmetric c-command relations following the matching of features in each spell-out domain in a derivation based on head-directionality by making use of the tools of Distributed Morphology, and this approach presents analyses with regard to the stated problems. First, since V-v raising occurs not due to the features embedded in the lexical verb but due to the features of the functional head, the derivation interprets the verb in its original position despite the fact that the V-v-T raising occurs. Therefore, the negative polarity items are licensed by the verb

which raises to T. Second, the approach merges the nominal phrases under a KP since it builds them in a distinct workspace; thus, in a process where the lexical items merged as root words match features, the precedence relations are established without even resorting to an antilocal movement. Last, it has been argued that conjunction structures do not exhibit universality, and that Turkish *ile*P does exhibit strong head-final properties.

Keywords: linearization, universal base hypothesis, feature matching, linear correspondence axiom, multiple spell-out

Türkçe-İngilizce Dizin

A

açı koruma : scope preservation

aktar : transfer

alçak belirteç : low adverb

alçak ve düz ezgileme : low and flat intonation

alçaltma : lowering

altsözcük : subword

ANLAM : SEM

arayansıma : intermediate projection

ardışık döngüsel : successive cyclic

artalan : background

artalanlama : backgrounding

artık taşıma : remnant movement

asalak boşluklar : parasitic gaps

ayrıştırma : demerge

B

bağlama : binding

bakışımlı k-buyurma : symmetric c-command

bakışımlılık ilkesi : symmetry principle

bakışımsız k-buyurma : asymmetric c-command

baş-geçişimi : head-incorporation

baş-ilk : head-initial

baş-son : head-final

baştan başa : head to head

berimsel : computational

biçimbilimsel birleştirme : morphological merger

biçimbilimsel yapı : morphological structure

birleşimsel ulamsal dilbilgisi : combinatory categorial grammar

birleştir : merge

bitiştirme : concatenate

bölüt : segment

B-sözcükler : M-words

bütüncül : total

Ç

çalışma uzamı : workspace

çıkarma : extraction

çıplak nesne : bare object

çizgisel örtüşme beliti : linear correspondence axiom

çizgisel yandaşlık : linear adjacency

çizgiselleştirme : linearization

çizgisellik kümesi : linearization set

çoklu dağıtım : multiple spell-out

çoklu dallanma : ternary branching

D

dağılımsal biçimbilim : distributional morphology

dağıtım : spell-out

dağıtım alanı : spell-out domain

dallandırma : domination

dar sözdizim : narrow syntax

değerlendirilmemiş : unvalued

değerlendirilmiş : valued

devingen karşıtbakışım : dynamic antisymmetry

dışlama : exclusion

doğal yönlülük : canonical directionality

döngüsel aktarım : cyclic transfer

durum : case

durum öbeği : case phrase

duyudevinimsel dizge : sensorimotor system

düz yapılanma : flat structure

E

edici : agent

EGK/yerellik önleme etkileşimi : PIC/antilocality interaction

ekleme : affixation

eksilti : allipsis

EN : VO

EÖ içkonulandırma : VP intraposition

_e_Ö-içi özne varsayımı : _v_P-internal subject hypothesis

ertelenmiş ekleme : suspended affixation

evre : phase

evre başı : phase head

evre girimsizliği koşulu : phase impenetrability condition

evre kuramı : phase theory

evre tümleci : phase complement

evre-içi işlemler : phase-internal operations

evrensel niceleyici : universal quantifier

evrensel taban varsayımı : universal base hypothesis

eylem eksiltme : verb ellipsis

G

geçişim : convergence

geçişli : transitive

genelleşmiş GYİ : generalized EPP

genişletilmiş ölçünlü kuram : extended standard theory

gerikurulum : reconstruction

gerileyici yetkilendirme : regressive licensing

Gös konumuna yerleştirme : substitution into Spec

Gös-Baş-Tümleç : Spec-Head-Comp

H

hedef-sonda ilişkisi : probe-goal relation

İ

ileriye-bakma : look-ahead

ilerleyici yetkilendirme : progressive licensing

ilişki : relation

K

karşıtbakışım : antisymmetric

kavramsal-sezgisel dizge : conceptual-intentional system

kaynaşık : enclitic

konu : topic

küçük tümce : small clause

N

NE : OV

niceleyici öbeği : quantifier phrase

O

odak : focus

odak öbeği : focus phrase

odak-ardı vurgusuzlaştırma : postfocal deaccenting

olumsuz kutuplanma : negative polarity

Ö

öncegelme : precedence

önermesel karmaşık : propositional complex

önkaynaşık : proclitic

özellik değerlendirme : feature valuation

özellik kalıtımı : feature inheritance

özellik tabanlı çizgiselleştirme : feature driven linearization

özgüldışı : non-specific

özgüllük : specificity

P

parçacık ayrıştırma : particle stranding

S

sağa-çeperlenme : right periphery

SB : PF

SES : PHON

ses öbekleri : phonological phrases

sesletimsel-algısal : articulatory-perceptual

sessel bileşke : phonological component

sınır özelliği : edge feature

soncul : terminal

soncul olmayan : non-terminal

sonda : probe

sondurum ilgeci : postposition

söylem : discourse

sözcük ekleme : lexical insertion

sözlüksel altdizin : lexical subarray

T

taban diziliş : basic order/underlying order

temel dallanma sınırlaması : basic branching constraint

temel diziliş : default order

türetimde bakışımlılık ilkesi : the symmetry principle of derivation

türetimsel : derivational

U

ulam : category

UYUŞUM : AGREE

uzak uyuşum : long distance agreement

Ü

Ü'-konumu : A'-position

üye karmaşığı : argument complex

V

varoluşsal niceleyici : existential quantifier

Y

yalın öbek yapısı : bare phrase stucture

yarı geçişim	:	pseudo-incorporation
yerellik önleme etkisi	:	antilocality effect
yetinmeci çizgi	:	minimalist program
yorum	:	interpretation
yorumlanabilir özellikler	:	interpretable features
yorumlanamaz özellikler	:	uninterpretable features
yönetim ve bağlama	:	government and binding
yönlülük belirleme ilkesi	:	principle of directional identification
yönlülük değiştirgeni	:	directionality parameter

#

φ-özellikleri	:	φ-features